

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

AVUSTURYA OKULUNDA DEVLET ANLAYIŞI
(HAYEK ÖZELİNDE BİR İNCELEME)

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Ahmet Emre BİBER

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ufuk SERDAROĞLU

Ankara- 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ahmet Emre BİBER'e ait AVUSTURYA OKULUNDA DEVLET ANLAYIŞI
(HAYEK ÖZELİNDE BİR İNCELEME) adlı çalışma, jürimiz tarafından
İktisat Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan Prof. Dr. İşaya ÜŞÜR
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye Prof. Dr. Ahmet ÇİĞDEM
Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye Yrd. Doç. Dr. Ufuk SERDAROĞLU
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Yayınlamış olduğu makaleler, kitaplar ve çalışmalarıyla yirminci yüzyıla damgasını vuran Hayek hayatı boyunca müdahaleci ve planlamacı zihniyetlere karşı çıkmış, birçok iktisatçının ve düşünürün tartışmaktan kaçışındığı konularda cesur ve radikal açılımlar getirmeye çalışmıştır. Eserlerin hemen hepsinde devlete ve piyasaya ilişkin argümanlar kullanan Hayek düşünceleriyle İktisat ve siyaset felsefesine önemli katkılar sağlamıştır. Hayek 1974'te Nobel ödülü almış, bunun yanı sıra birçok akademik başarıda elde etmiştir. İktisada yaptığı katkılar her ne kadar ders kitaplarında yer almasa da iktisadın sadece neo-klasik iktisattan ibaret olmadığını göstermekte ve başka açılımların olduğunu da hatırlatmaktadır. Bu nedenle Hayek, fikirleri incelenmesi gereken önemli bir düşünür ve iktisatçıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: AVUSTURYA İKTİSAT OKULU

1.1. AVUSTURYA OKULU'NUN TARİHSEL VE FELSEFİ ARKA PLANI	5
1.1.1. Menger ve Temel Prensiplerin Ortaya Çıkışı	11
1.2. AVUSTURYA İKTİSAT OKULUNUN TEMSİLCİLERİ	15
1.2.1. Böhm-Bawerk	15
1.2.2. Friedrich von Wieser	16
1.2.3. Ludwig von Mises	17
1.2.4. Friedrich A. Hayek	22
1.2.5. Ludwig M. Lachmann	29
1.2.6. Kirzner, Rothbard ve Modern Avusturya Okulu	30
1.3. AVUSTURYA OKULU'NUN TEMEL PRENSİPLERİ VE İKTİSADA BAKIŞI	32
1.3.1. Sübjektivizm	32
1.3.2. Metodolojik Bireycilik	36
1.3.3. Amaçlanmayan Sonuçlar, Spontane Kurumlar, Bilgi ve Zamanın Önemi	38

İKİNCİ BÖLÜM: AVUSTURYA OKULUNDA DEVLET ANLAYIŞI
VE DEVLETİN FAALİYETİNİN SINIRLARI

2.1. DEVLET OLGUSUN DOĞUŞU VE DEVLETİN TEMEL İŞLEVİ	41
2.2. MİSES EKSENİNDE DEVLET MÜDAHALECİLİĞİ	47
2.3. AVUSTURYAN ETKİNLİK TEORİSİ VE ETKİNLİKTE DEVLETİN ROLÜ	50
2.3.1.Etkinlikte Neo-Klasik Yaklaşım	50
2.3.2.Avusturyan Etkinlik Teorisi	52
2.3.2.1.Etkinlik ve Bireycilik	53
2.3.2.2.Toplum ve Etkinlik	54
2.3.2.3.Etkinliğin Belirlenmesi, Bilgi ve Koordinasyon Problemi	54
2.3.3.Etkinlikte Devletin Rolü	57
2.3.4.Sosyalist Devlet Sisteminde Etkinlik ve Hesaplama Tartışmaları	58
2.4. AVUSTURYA İKTİSADI EKSENİNDE PİYASA, REKABET VE DEVLET	62
2.5.DEVLET FONKSİYONLARININ SINIRLARI	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HAYEKÇİ DÜŞÜNCE EKSENİNDE DEVLET

3.1. HAYEKÇİ LİBERALİZM	71
3.2. HAYEK'İN BİLGİYE BAKIŞI VE SOSYAL KURUMLARIN ORTAYA ÇIKIŞI	74
3.2.1. Bilginin İçeriği: Akıl ve Evrim	74
3.2.1.1. Sınırsız Bilginin Koordinasyonu ve Devlet Planlamacılığı	77
3.2.2. Kendiliğinden Doğan Düzen ve Organizasyon Düzeni	80
3.3. HAYEK'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI VE DEVLET ZORU	84
3.3.1. Özgürlüğün Anlamı	85
3.3.2. Negatif ve Pozitif Özgürlük	89
3.3.3. Özgürlük ve Kanun Hakimiyeti	92
3.4. HAYEK'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞININ SİYASAL YANSIMASI	99
3.4.1. Sosyal Adalet Anlayışının Eleştirisi: Planlamacı Devletten Köleliğe Giden Yol	100
3.4.2. Kamusal Alanın Sınırları ve Hizmetlerdeki Devlet Tekeli	104
3.5. PİYASA EKONOMİSİ (CATALLAXY) VE DEVLET MÜDAHALECİLİĞİ	110
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	123
ÖZET	130
ABSTRACT	131

GİRİŞ

Yirminci yüzyıl dünyada sosyal, ekonomik ve siyasal alanda çok köklü dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönüşümde etkili olan unsurlardan biri de, Sosyal Refah Devletinin felsefi temellerine şiddetli eleştiriler getiren Yeni Liberal akımdır. 1929 krizine kadar dünya ekonomisine hakim olan paradigma, fiyat sisteminin piyasaları steril hale getireceği ve fiyatlara müdahalenin kaynak tahsislerini bozacağı şeklindeydi, büyük bunalım bu anlayışın yıkılmasına ve devletin düzenleyici rolünün öneminin artmasına yol açmış ve uygulanan politikalarla pek çok ülke 1970'lere kadar bir refah dönemi yaşamıştır. Ancak 1970'li yıllardan itibaren Keynezyen modelin ön gördüğü refah devletinin krize girmesiyle beraber bu tip politikalar sorgulanmaya başlanmış ve yeni çözüm arayışlarına girilmiştir. Bu çerçevede pek çok ülkede önerilen ve uygulama alanı bulan politikalar genellikle liberal yönde olmuştur. Özellikle Batıda iktidara gelen partilerin uyguladıkları özelleştirme, deregülizasyon gibi kamu alanının küçülmesine yönelik yeni sağ politikaların şekillendirdiği toplumsal yapının teorik temelleri Yeni Liberalizm ve onun en önemli temsilcisi olarak kabul edilen Hayek'in düşünceleri olmuştur.

1930'lu yıllarda düşünceleri göz ardı edilen düşünürün yaklaşık kırk yıl sonra daha güçlü bir biçimde yeniden gündeme gelmesinin özellikle liberal anlayışa yakın kişilerce, dünyanın yaşadığı ekonomik krizde müdahaleci devlet politikalarının çözüm üretememesi ve Hayek'in düşüncelerinin krizden çıkışta önemli rol oynadığı argümanı üzerine dayandırılmaktadır. Ancak Hayek'in düşüncelerinin bu kadar önemli olması ve her fırsatta gündeme gelmesinin diğer bir nedeni ise Hayek'in de David Hume, Adam Smith gibi çok köklü bir gelenek içerisinde gelmesidir.

Hayek'in fikirlerinin tutarlı ve sistematik olmasına karşın soyut olması nedeniyle anlaşılması oldukça güçtür. Bunun nedeni ise onun sadece bir

iktisatçı olmayışı hukuk, siyaset ve psikoloji gibi alanlara da girmesidir. Bu şekilde Hayek disiplinler arası bir düşünce sistemi geliştirmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada daha çok Avusturya Okulu'nun devlet anlayışının Hayek özelinde bir irdelemesi yapılmaya çalışılacaktır. Avusturya Okuluna göre, devlet müdahaleleri istikrarı bozucu ve zararlı bir nitelik taşımaktadır. Devletin, birey ve onun tercihlerinden oluşan doğal dengeye müdahale etmesine karşı çıkmaktadır. Bu Okula mensup düşünürlere göre bireyler mevcut bilgileriyle piyasada özgürce hareket edebilmelidirler. Müdahaleler, piyasanın dengeye gelerek en yüksek faydayı üretme eğilimini bozmaktadır. Dolayısıyla Avusturya Okulu dengelenmiş ve sınırlanmış bir devlet varlığını kabul eder. Avusturya Okulunun devletle ilgili bu görüşlerinin dayanak noktasını metodolojik bireycilik ve sübjektivizm oluşturmaktadır. Bu prensipler aynı zamanda Hayek'in de devlet ile ilgili görüşlerinin temellerini oluşturmaktadır. Bu tespitlerden hareketle çalışmanın birinci bölümünde Avusturya Okulunun tarihsel-felsefi arka planı ve genel olarak metodolojisi üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın İkinci Bölümünde ise daha çok Avusturya İktisat Okulu'nun devlet ve devletin sınırlarının ne olması gerektiği ile ilgili görüşleri incelenecektir. Bu bölümde, özellikle ilk bölümde değinilen Avusturya Okulunun temsilcilerinin devlet ile ilgili görüşleri üzerinde durulacaktır. Ancak Okulun devletle ilgili görüşleri temelde Mises ekseninde şekillenmektedir. Mises'in aynı zamanda Hayek'in de hocası olduğu düşünülürse görüşleri onun üzerinde etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Hayek'in devlet anlayışını incelemekten önce Okulun devlet ile ilgili görüşleri ve kullandığı argümanlar incelenmelidir. Bu nedenle iktisadi ve sosyal anlamda devlet müdahalesi hem Mises'in müdahalecilik teorisi hem de etkinlik ekseninde ele alınacaktır. Konunun etkinlik boyutunun incelenmesinin nedeni literatüre hesaplama tartışmaları olarak giren, Okulun Marksist iktisatçı ve düşünürlere yaptığı tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Avusturya

Okuluna göre Sosyalizm gibi totaliter rejimlerde uygulanan müdahaleci politikalar ne piyasada ne de sosyal alanda etkinliği sağlayamamaktadır. Hatta bazı kapitalist ekonomilerdeki müdahaleci uygulamalar da Okul tarafından sosyalizme benzetilerek eleştirilmektedir. Bu çerçevede Avusturya İktisat Okulu'nun devlet müdahalesine karşı çıkışı Okulun, piyasaya, rekabete ve bilgi gibi olgulara bakış açısını belirlemektedir. Bu konular aynı zamanda üçüncü bölümde inceleneceği üzere Hayek'in de devlet ile ilgili görüşlerini açıklarken kullandığı argümanlardır.

Hayek hemen hemen tüm eserlerinde serbest piyasanın savunuculuğunu yapmış ve merkezi planlama kavramını şiddetli bir biçimde eleştirmiştir. Hayek serbest piyasaya, sosyal adaleti sağlamak amacıyla yapılan tüm müdahalelerin sorun yaratacağını, ekonomiyi kontrol etmeye yönelik siyasi adımların aslında toplumu köleliğe götüreceğini vurgulamaktadır. Hayek'in bu bakış açısı onun devletin sınırlarının belirlenmesinde devlete yüklediği görevlerin de ipuçlarını vermektedir.

Hayek'in hem piyasaya ve devlete ilişkin düşünceleri hem de "Sosyal Teorisi", bilginin toplum bireyleri arasında dağılmış olmasına, yani bilginin parçalılığına dayanmaktadır. Hayek, bilginin tümünün bir insan tarafından bilinmesinin hem mekan hem de zaman açısından imkansız olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, küçük toplumların aksine büyük toplumlar sınırsız bir bilgiye sahiptir. Bu nedenle bilginin tümünün birey ya da toplum tarafından bilinmesi mümkün değildir. Bilgi toplum bireyleri arasında dağınık bir biçimde bulunmaktadır. Dolayısıyla Hayek'e göre devletin, bireyler arasında dağınık bir biçimde bulunan bu bilgiyi tek elde toplaması mümkün değildir. Bu nedenle, devletin ya da herhangi bir merkezi sistemin toplumu planlaması bilgi yetersizliğinden dolayı başarısızlığa mahkumdur. Sınırsız sayıda birey arasında dağınık bulunan bu bilgiden maksimum düzeyde yararlanmanın yolu bireylerin kendi amaçları peşinde koşmalarında özgür bırakılmasıdır. Bu şekilde birey, bilgisini piyasaya taşıyacaktır. Dolayısıyla sınırsız bilginin koordinasyonu piyasa tarafından sağlanacaktır. Hayek'in

bilgiye bakış açısı onun sosyal ve ekonomik düşüncelerinin temelini oluşturan kendiliğinden doğan düzen fikrini de kapsamaktadır. Hayek düşüncelerinin savunmasında ise teorilerinin eksenine birey ve özgürlüğü yerleştirmektedir. Bu nedenle üçüncü bölümde bu konular çerçevesinde Hayek'in devlet ile ilgili görüşleri incelenerek onun devlete bakış açısı ve devletin sınırlarının ne olması gerektiği belirlenmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVUSTURYA İKTİSAT OKULU

Avusturya İktisat Okulu iktisadi düşünce tarihi içinde önemli bir yere sahip olmasına karşın bu önemi geç fark edilmiş bir Okuldur. Okul'un gerek iktisat literatürüne gerekse liberal düşünceye kazandırdığı fikirler ve düşünürler göz önüne alındığında önemi de fark edilmektedir. On dokuzuncu yüzyıl'da doğan Avusturya İktisat Okulunun felsefi anlamda daha derin bir geçmişi bulunmaktadır. Okulun bu felsefi arka planı, başta Mises ve Hayek olmak üzere birçok günümüz iktisatçısı ve düşünürlerini etkilemiş ve hatta onların ekonomik, sosyal ve politik fikirlerinin referans noktası olmuştur. Dolayısıyla günümüzde bu yaklaşımı savunan ya da eleştiren düşünürlerin fikirlerini, daha da önemlisi çalışmanın odak noktası olan Hayek'in devlete bakışının tarihsel ve felsefi dayanaklarını anlayabilmek için öncelikle Avusturya İktisat Okulunun felsefi dayanak noktalarını ve tarihsel temellerini incelemek gerekmektedir.

1.1. AVUSTURYA OKULU'NUN TARİHSEL VE FELSEFİ ARKA PLANI

Avusturya İktisat Okulu'nun felsefi kökeni eski Yunan felsefe geleneğine kadar gitmektedir. Sokrates, ilk kez mantık fikrini, aklın spesifik işleyişinin bir ürünü olarak ortaya koymuştur. Onun öğrencileri olan Plato ve Aristoteles de, Sokrates'in bu düşüncelerini benimsemişlerdir. Bazı yazarlara göre, Plato "devlet" isimli kitabında ütopya kavramını ilk kez ortaya koymuş ve bu çerçevede toplumun tüm işleyişi üzerinde durmuştur. Diğer yandan Aristoteles ise evrenin işleyişini, kesin bir biçimde belirlenmiş, değişmeyen sabit kurallara dayandırmıştır. Aristoteles'e göre, bilgiyi elde etme süreci ya da bu sürecin işleyişi, bu kesin kuralların öğrenilmesine bağlıdır. Bu iki farklı

felsefi düşünce; Plato'nun Utopyanizmi ve Aristoteles'in Realizmi, Yunan felsefe geleneğini oluşturmuş ve sadece Avusturya İktisat Okulunu değil, Avrupa'daki diğer iktisadi düşünce okullarını da etkilemiştir.¹

Rönesans'ın ortaya çıkmasından önce Avrupa'daki en etkili düşünce sistemi 15.yy'a kadar Skolastik düşünce olmuştur. Bu akımın en önemli temsilcisi Sir Thomas Aquinas (1225–1274)'tır. O ve yandaşları, felsefenin, ilişkiler ve inançlar üzerinde oynadığı rolü yeniden tanımlamışlardır. 16. yüzyılda ise dönemin en önemli düşünürlerinden Francis Bacon (1561–1626) ve René Descartes (1596–1650) Skolastik düşünceyi ve kullandıkları metodolojiyi reddetmişlerdir. Bacon ve Descartes akıllı ve akılcılığı bilim metodolojisinin merkezine koymuştur. John Milton (1608–1674) ise 1664'te ünlü kitabı “Areopogitica”'yı yazmıştır. Kitabın adı Sokrates'in milattan önce 436–438'de yazmış olduğu konuşmaları, “Logos Aeropogiticos”dan gelmektedir. “Areopogitica”nın önemi ise, özgürlük ve kişi hakları üzerinde durmasıdır. Milton bu eserinde ayrıca demokrasi ve sivil toplumun ana prensiplerini ortaya koymuştur. 17. yüzyılın başlarında ise Richard Cantillon (1680-1734) ekonomiye derin bir perspektiften bakan belki de ilk düşünürdür. 1730'da yazdığı “Genel Olarak Ticaret Üzerine Deneme”de (Essay On the Nature of Trade in General) uzun dönem denge teorisi ve üretim teorisi üzerinde durmuştur. Cantillon, Klasik Liberaller için Adam Smith ile beraber önemli bir figür olmuştur. 18. yüzyıl ise iktisat literatürü için önemli gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Adam Smith'in 1759'da yazdığı “Ahlaki Duygular Teorisi” (The Theory of Moral Sentiments) ve 1776'da yazmış olduğu “Ulusların Zenginliği” (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations) ve daha sonra Anna Robert Jacques Turgot'un 1774'de yazdığı “Zenginliğin Oluşumu ve Bölüşümü” (Reflections of the Formation and Distribution of Wealth). Thomas Robert Malthus'un 1798'de yazdığı “Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme” (An Essay on the Principle of Population) ve Jean-Baptiste Say'ın 1803'de yazdığı “Politik Ekonomi Üzerine Bir İnceleme” (A Treatise on Political Economy), 1845'de yazdığı “Ekonomik

1 Amir AZAD: The Austrian School of Economics, www. mises.org, (12.06.2005), 2

Sofizmler” (Economic Sophisms), ve 1848’de yazdığı “Ekonomi Politik Üzerine Seçme Denemeler” (Selected Essays on Political Economy) gibi eserler bugünkü modern iktisadın dama taşlarını oluşturmuşlardır.²

19. yüzyılda Avusturya İktisat Okulu böyle bir entelektüel çevrede gelişmiştir. Bu yüzyıl sonlarının önemli Avusturyalı filozoflarından biriside, Viyana Üniversitesinin felsefe profesörü ve aynı zamanda Katolik kilisesi mensubu bir rahip olan Franz Brentano’dur. Brentano Avusturya iktisadının felsefi arka planını oluşturan ve onu etkileyen en önemli filozoftur ve Aristoteles’e yeniden dönüşü savunmuştur. Brentano aynı zamanda Menger’in de yakın arkadaşıdır, onun fikirleri Menger’in çalışmalarının da esin kaynağı olmuştur. Menger, Avusturya İktisadının metodolojisinin gelişiminde Brentano’nun fikirlerinden etkilenmiştir, öyle ki Menger Avusturya İktisadının teorik yapısını, Brentano’da da olduğu gibi, Aristocu bir biçimde evrenin, değiştirilemeyen sabit kurallara dayandığı esası üstüne kurmuştur.³

Avusturya İktisat Okulu’nun, Carl Menger’in 1871 yılında yayınlanan “İktisadın İlkeleri” isimli kitabı ile doğduğu söylenebilir. Menger bu kitabıyla Viyana Üniversitesine öğretim üyesi olarak girmiş ve bir süre sonra profesörlüğe atanmıştır. Aslında Menger’in bu eseriyle farklı bir iktisat okulu kurmak gibi bir amacı yoktur. Kitabın, özellikle o dönemde hakim bir yaklaşım olan ve klasik öğretiye yönelttiği eleştirileri paylaşacağını sandığı, Wilhelm Roscher’in başını çektiği, Knies, Hildebrand, Schmoller gibi iktisatçılardan oluşan Alman Tarihçi Okulunca ilgi göreceğini ummaktadır. Ancak Tarihçi Okul’un, Menger’in kitabını görmezden gelmesi ve şiddetle eleştirmesi üzerine Menger üç cilt olarak yazmayı düşündüğü bu kitabı bırakarak iktisadın metodolojik temellerini ele aldığı ve 1883 yılında yayınlanan “Politik İktisat ve Sosyolojinin Problemleri” isimli kitabını yazmaya başlamıştır.⁴

2 Amir AZAD: a.g.e, 3-4

3 David GORDON: Avusturya İktisadının Felsefi Kökenleri, Çev. N.BAGDADIÖĞLU, (Ankara, 2000), 10

4 Turan YAY: “Avusturya İktisat Okulu’nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi”, Piyasa Dergisi, III, 11, (Yaz 2004), 2

Menger metodoloji ile ilgili fikirlerini, bu kitabıyla beraber Tarihçi Okula özellikle de Schmoller'e karşı giriştiği metodoloji tartışmalarıyla geliştirmiştir. Avusturya İktisat Okulunun fikirleri esas olarak Tarihçi Okulla yapılan bu tartışmalar sonucu oluşmuştur. David Gordon'a göre, Avusturya Okulu, Alman Tarihçi Okul ile sadece metodolojik olarak değil, her iki Okulu etkileyen filozoflar ve felsefi doktrinler açısından da birbiriyle taban tabana zıttır. Dolayısıyla Avusturya İktisat Okulunu anlayabilmek için Alman Tarihçi Okulu'nu etkileyen felsefi doktrine de temel unsurlarıyla değinmek yararlı olacaktır.⁵

Tarihçi Okulun iktisat ile ilgili görüşleri sadece Avusturya Okulu'nun görüşlerinden değil aynı zamanda Klasik İktisadın öğretilerinden de farklıdır. Bu Okulun temsilcileri neo-klasik iktisat ile ilgili en basit prensipleri dahi reddetmişlerdir. İktisadı tarihsel ve pratik bir disiplin olarak kabul etmişler ve onu hane halkı faaliyetlerinin idaresi şeklinde tanımlayan Aristoteles'e yaklaşan bir anlamda, devlet idaresinin bilimi olarak görmüşlerdir.⁶

Alman Tarihçi Okul, 17.yy ve 18.yy da ki Kameralistler olarak bilinen, Alman Merkantilistlerin geleneklerini sürdürmüşlerdir. Bu bakımdan Alman Tarihçi Okul, iktisat teorisinden çok devletin, özellikle, 1871'den sonra Prusya'nın esas kısmını oluşturan Alman İmparatorluğunun kuvvetinin nasıl arttırılabileceği ile ilgilenmişlerdir.⁷

Alman Tarihçi Okulunun, fikirlerini şekillendiren ve onların felsefi dayanağını oluşturan, 19.yy en önemli Alman filozofu G.W. F. Hegel'in fikirleri olmuştur. Tarihçi Okul, piyasa ve onun işleyişi ile ilgili tüm görüşlerini Hegel'den almıştır. Hegel piyasayı reddetmemiş, iyi bir toplum için mülkiyet

5 David GORDON: "Second Thoughts On The Philosophical Origins of Austrian Economics", The Review of Austrian Economics, VII, 2, (1994), 133-136

6 Ludwig von MİSES: Historical Setting of The Austrian School of Economics, (Vienna, 2003), 7

7 Hayek, Tarihçi Okulu bu görüşleri nedeniyle "Kölelik Yolu" isimli eserinde, Tarihçi Okulu ve temsilcisi Werner Sombart'ı Nasyonal Sosyalist doktrinin oluşmasına katkıda bulunmakla ve Nazizmin önünü açmakla suçlamıştır. Bu çerçevede Hayek, Werner Sombart'ın 1915'de yazdığı "Tüccarlar ve Kahramanlar" (Handler und Hadler) isimli

ve serbest mübadele hakkının gerekli olduğunu savunmuştur. Ayrıca Hegel, toplumda her birey için özgürlüklerin artırılmasının bireyin gelişimi için gerekli olduğunu, serbest mübadelenin, bu konuda bireye aradığı fırsatı verdiğini savunmuştur.⁸

Hegel'in, özgür toplum için, mülkiyet ve serbest mübadele hakkının gerekliliği yönündeki bu pozitif görüşlere karşın, mülkiyet hakkı ve piyasa sisteminin sadece devletin kontrolü altında olması gerektiğini ileri sürmektedir. Hegel'e göre devlet iktisadi faaliyetlere yön vermektedir bu nedenle klasik iktisadın öngördüğü yasaların işlemesine izin vermek, devlete iktisadın altında ikincil bir rol vermek anlamına gelmektedir. Oysa iktisat, devletin gücünü arttıracak şekilde kullanılmalıdır.⁹

Hegel'in, iyi bir toplumun nasıl olması gerektiği hakkındaki fikirlerini geliştirirken, kullandığı en önemli doktrin ise içsel ilişkiler doktrini. Bu doktrine göre her şey bir biri ile sıkı bir ilişki içindedir. Her şey birbiri ile ilişki içerisinde olduğuna göre, herhangi bir şey ile ilgili bütün bilgiye ulaşabilmek, her şey hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirecektir. Ancak iktisadın izlediği yol, teori ve modelleri kullanarak sonuca ulaşmaktır. Bu metot, bazı faktörleri diğer bütün faktörlerden soyutlayarak ele alır. İçsel ilişkiler doktrinini izleyenlere göre söz konusu bu metot geçersizdir.¹⁰

Avusturya Okulunun felsefi dayanağı olan Franz Brentano ise içsel ilişkiler doktrini ve Hegel sisteminin tümünü reddetmiştir. Her şeyin içsel olarak birbiriyle bağlı olduğuna ve Hegel'in hiçbir şeyin birbirinden bağımsız bir biçimde incelenemeyeceği fikrine katılmamıştır. Brentano'ya göre zihin dış dünyadan belirgin bir biçimde ayrıdır. Brentano zihinle ilgili yaptığı en önemli çalışması olan "Ampirik Bakış Açısıyla Psikoloji"de (Psychology From an Empirical Standpoint) konuyu ayrıntılı bir biçimde irdelemiştir. Brentano bu

kitabı şiddetli bir biçimde eleştirmiştir. (F.A. HAYEK: Kölelik Yolu, Çev. T. FEYZİOĞLU, Y. ARSAN, (ANKARA, 1999), 221-226)

8 David GORDON: Avusturya İktisadının...a.g.e, 3

9 Barry SMITH: Austrian Philosophy The Legacy of Franz Brentano, (Illinois, 1994), 325-326

eseriyle aynı zamanda Avusturya İktisat Okulu'nun daha iyi anlaşılmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Brentano'nun eserinde zihinsel faaliyetler için kullanılan kavram kasıtlılık (intentionality) ya da daha fazla bilinen ismiyle "zihinsel iz"dir. Kasıtlılık; bir objeye yönelik zihinsel bir çaba ya da kavrayışı ifade etmektedir.¹¹

Menger, Brentano'nun, zihnin nesneleri algılayışıyla ilgili bu yaklaşımını, iktisatta değer konusuna uygulamıştır. Ancak Menger'de, değer, bir obje görüldüğünde zihne otomatik olarak gelen, acı ya da mutluluk verici bir duygu olarak algılanmaz. Menger'de, X'den hoşlanırım ya da X'den hoşlanmam şeklinde yapılan bir tercih yargı ifade eder. Bu yargı bir tercih eylemidir. Bu, tercih edilen şeye değer yüklemek ve onu değer ölçüsüne göre sıralamaktır. Menger'in değerle ilgili yaptığı bu önermeler, Brentano'nun analizini yansıtmaktadır.¹²

Barry Smith'e göre, iki Okul arasında felsefi anlamda derin farklılıklar olmasına karşın, önemli benzerlikler de bulunmaktadır. Söz konusu dönemde Katolik Avusturya'da hakim olan anlayış, kurumsallaşmış olan Aristoculuktur. Ülkenin Protestan kısmında ise Kant ve Neo-Kant eleştirisi hakimdir.¹³ Ancak Barry Smith, Aristoculuğun sadece Avusturya Okulu üzerinde değil, Hegel, Marx ve Tarihçi Okul üzerinde de etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre iki grup arasındaki önemli benzerliklerden biri de; İki grubun da matematiğe kuşkuyla yaklaşması ve özcülüğü benimsemesidir. Bu çerçevede her iki grup da evrenin işleyişini ve onun yapısını bu öze dayandırmaktadır.¹⁴

Ancak iki Okul arasındaki farklar da çok belirgindir. İlk olarak, Menger'i felsefi olarak etkileyen ve Avusturya Okulu ile Tarihçi Okul arasındaki önemli farklardan da biri olan, Avusturya Okulu'nun en karakteristik özelliğini

10 David GORDON: Avusturya İktisadının...a.g.e., 5

11 David GORDON: Avusturya İktisadının...a.g.e., 12

12 David GORDON: Avusturya İktisadının...a.g.e., 13

13 Ferudun YILMAZ: "Carl Menger'in İktisat Metodolojisi ve Avusturya Felsefesi", G.Ü. İ.İ.B.F.Dergisi,1,(Güz 2004), 83

14 Barry SMITH: "The Philosophy of Austrian Economics", The Review of Austrian Economics, VII, 2 (1994), 128

oluşturan, Aristoteles'in bireysel insan eylemi üzerinde önemle durduğu "Nicomachean Ethics" isimli eserine dayanan metodolojik bireyciliktir. Bu prensibe göre devletler ve sınıflı topluluklar, ilişkiler açısından birey düzeyine indirgenebilmektedir. Avusturya İktisat Okulu temsilcileri, iktisadi fenomenlerin bazı toplumsal dinamikleri ve hipotezleri açıklayabileceğine inanmamışlardır. Bunlar daha ziyade iktisadi faaliyet içindeki bireysel davranışların sonucu olmaktadır. Ekonominin bütün işleyişini anlamak mümkün değildir. Bu nedenle analizlerdeki temel öge olan bireysel davranışları ayrı tutmak gerekir.¹⁵

İki Okul arasındaki diğer bir önemli fark da bilimin katı evrensel kuralları olduğu konusudur. Brentano, Menger ve Aristoteles de olduğu gibi, bu sabit değişmeyen kurallar, herhangi bir bilimsel teorinin varsayımları için gereklidir.¹⁶ Tarihçi Okul, kanunların verili bir sosyal organizmaya veya tarihsel koşullara bağlı olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Tarihçi Okul, devletin, iktisadi yasaları yok sayıp sadece egemenliğine dayanarak kalıcı, zengin bir ekonomi yaratabilme kabiliyeti olduğunu savunmuştur.

Avusturya Okulu üzerinde etkili olan diğer bir Aristocu tema da Avusturya iktisadının Mises ile zirveye ulaşan karakteristik metodu tümdengelimidir. Bu metotta, belirli bir aksiyomla işe başlanır ve ilave birkaç önerme yardımıyla insan davranışlarıyla ilgili bütün bilgiye ulaşılır.¹⁷ Bu çerçevede Avusturya Okulunda ekonomik analizlerinin tamamen teorik temellere dayanılarak yapıldığı söylenebilir. Ampirizm'in Avusturya ekonomik teorisinde çok az yeri vardır. Bu Alman Tarihçi Okul ile giriştikleri tartışmanın da temel nedenlerindendir.¹⁸

15 Thomas C. TAYLOR: An Introduction to Austrian Economics, (Alabama, 1980), 10

16 Barry SMITH: "The Philosophy of Austrian... a.g.m., 130

17 David GORDON: Avusturya İktisadının... a.g.m., 16

18 Thomas C. TAYLOR: a.g.e., 9-10

1.1.1. Menger ve Temel Prensiplerin Ortaya Çıkışı

Menger 1871'de yazdığı "Politik İktisadın İlkeleri" isimli kitabıyla orijinal ve verimli olduğu kadar, ayırt edici bir vizyon da ortaya koymuştur. Ancak kitap yayınlandığı o dönemde çok güçlü bir etki yaratmamış ve kabul görmemiştir. Dönemin Almanyasında baskın anlayış olan Alman Tarihçi Okulu, Menger'in soyut tümdengelim metodunu kabul etmemiştir. Menger, ilk kitabı'nın kabul görmemesi ve şiddetle eleştirilmesinden sonra 1883'de ikinci kitabı olan "Sosyoloji ve Ekonominin Problemleri" isimli kitabını yayınlamıştır. Menger'in bu kitabıyla beraber Avusturya Okulu ile Tarihçi Okul arasında, Okulun uluslararası alanda tanınmasını sağlayan, iktisatta metod tartışmaları başlamıştır. Metodoloji üzerine yapılan bu tartışmalarla beraber dönemin sonunda Menger, düşüncelerinden etkilenen Friedrich von Wieser ve Eugen von Böhm-Bawerk ile birlikte farklı bir Okul kurmayı başarmıştır.¹⁹

Menger'in, ekonomi teorisi anlayışı Aristocu metafiziğe dayanan özcü (essentialist) bir nitelik taşımaktadır. "Politik İktisadın İlkeleri"nde de yunan filozofa birçok kere atıfta bulunmuştur. Menger, bu kitabında iktisadi ilişkilerin özü üzerinde durmuş, bu yolla da ekonomik olguları yöneten kesin evrensel kuralların belirlenebileceğini iddia etmiştir. Ona göre, bu kurallar matematiksel doğruluğun kuralları değil, doğanın özünden kaynaklanan kurallardır. Ayrıca bu kurallar zamana ve yere göre de farklılık göstermemektedir. Menger ve onunla beraber bu felsefi yönelimi paylaşan Böhm-Bawerk için fiziksel olarak dünyanın doğası –ya da kıt doğal kaynaklar ile beraber insan doğası, ekonomik yapının özünü oluşturmaktadır.²⁰

Menger, insan isteklerinin, çoğunlukla fizyolojik ihtiyaçlar tarafından belirlendiğine inanmaktadır. Bu doğrultuda Menger ilk kitabından sonra biyoloji ve psikoloji üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Menger'in amacı değer teorisinin tamamlayıcısı olarak düşündüğü ihtiyaçlar teorisini bir

19 Lawrence WHITE: Methodology of The Austrian School of Economists , (New York, 1977), 6

20 Troy P LYNCH: Austrian School of Economics-Methodology, www.mises. org, (11.04.2006)

formülasyona dökme fikridir. Bu belirleyici matematiksel çağrışıma karşın Menger, metodolojisinin merkezine bireyi yerleştirdiği için sübjektivist olarak kalmıştır.²¹

Menger'e göre, değer insan zihninin bir ürünüdür. Malların herhangi bir değere sahip olmasının başlıca nedeni, bireyin en acil ihtiyaçlarını karşılaması ve bireylerin bu malları başka amaçlar için kullanmayı düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bir şeyin değerinin belirlenmesinde ise Menger, son kullanılan birimi almıştır. Marjinalizmi simgeleyen bu görüşle beraber iktisat teorisinin temeline bireyi yerleştiren bir anlayış ortaya çıkmıştır. Ancak buradaki sorun, bu çok önemli ihtiyaçların ya da kullanımların nasıl belirleneceğidir. Menger'e göre, bu belirlemeyle ilgili olarak değer nasıl ölçüleceği konusunda birkaç yol varmış gibi gözükmesine karşın, gerçekte durum böyle değildir. Bir şeyin değerini ölçmek imkansızdır. Değer, bireyden bireye farklılık gösterebildiği gibi, bireyin farklı zamanlarda bir şeye verdiği değerler de farklılık göstermektedir. Ayrıca marjinal değer kuramı altında da bireyin bir mala verdiği değer daha sonraki her bir ek birimde daha az olacaktır. Eğer, değer sayılabilir veya ölçülebilir olsaydı, o zaman standart, değişmeyen bir ölçü birimi olabilirdi. Ancak açıktır ki farklı bireylerin aynı zamanda ya da aynı bireyin farklı zamanlarda bir mala verdiği değer değiştiğine göre, değişmeyen bir ölçü birimi olamaz. Değer bireylerin tercihleri veya seçimlerinin bir sonucudur. Bir kişi A'ya B veya C'den daha fazla değer verdiğini söyleyebilir, ancak bu kişi A'yı, B'ye veya C'ye sayısal olarak ne kadar tercih ettiğini söyleyemez. Bu birey ancak tercihlerini bir liste halinde sıralayabilir.²²

Marjinal devrimin, iktisadi düşünceye kazandırdığı temel yenilik, marjinal fayda analizi içinde olan sübjektif değer teorisidir. Bununla beraber, malların değerinin, klasiklerde olduğu gibi maliyetlerin bir fonksiyonu olarak algılanmasının yerine, tüketicilerin sübjektif değerlendirmelerince belirlendiği

21 Lawrence WHITE: a.g.e, 8

22 Thomas C. TAYLOR: a.g.e., 25-26

kabul görmüştür. Ancak Avusturyalı iktisatçılara göre marjinal fayda sadece psikolojik zevklere ve tatminlere dayandırılmaz, zevklerin marjinal değerlendirilmesine de dayandırılır.²³ Walras ve Jevons'un çalışmalarında olduğu gibi Menger de "Politik İktisadın İlkeleri" kitabında da sübjektif değer teorisini kabul etmiştir. Ancak içerik konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Jevons ve Walras'ın değer teorilerine katkıları marjinalizm ve fayda üzerinde odaklanmıştır. Walras için önemli olan birbirinden bağımsız çok sayıda faaliyetin yönlendirdiği bir ekonomide faaliyetler arasındaki tutarlılığın gösterilmesidir. Bu amaçla, bireysel marjinal faydanın talebi belirlediği tam rekabet piyasasında genel dengenin formülasyonu temel araştırma programı olmuştur. Walras'a göre İktisatçının işi, bireysel davranışları incelemek değil, bireysel mübadelelerin nasıl uyduğunu keşfetmek olmalıdır. Jevons ise değer teorisini geliştirirken, bireyin ve toplumun iktisadi probleminin varolan kaynakların verili amaçlar arasında etkin dağılımı olduğunu vurgulamıştır. Jevons için teorinin amacı, bireyin davranışlarını incelemek değil bireylerin toplamını ele almak olmalıdır.²⁴

Menger'de ise önemli olan, insan ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik bilinçli bireysel insan faaliyetleridir. Bu nedenle Menger için iktisadın konusu, bilinçli olarak yapılan bireysel faaliyetler ve sonuçları, analizin temeli ise metodolojik bireycilik olmalıdır. Menger'in "Politik İktisadın İlkeleri" kitabının temel amacı insan refahının gelişimini incelemektir. Bunu bir neden sonuç ilişkisi içerisinde açıklamaya çalışan Menger, insan faaliyetlerine ilişkin bir genel teori ortaya koymuştur. Bu nedensellik zincirinin başlangıç noktası olan insan ihtiyaçlarından hareketle, kişisel ihtiyaçların ve bunların karşılanmasında neden bazı nesnelerin mal sayılacağını ve bunlara değer atfedileceğini, bazı malların neden değişime konu olduğunu ve insanların mübadele için nasıl mal biriktirdiğini veya üretmeye yöneldiğini ve mübadele sonucu olarak nasıl bazı malların paraya dönüştüğünü sistematik

23 J. Huston McCULLOCH: "The Austrian Theory of the Marginal Use and of The Ordinal Marginal Utility", Zeitschrift für Nationalökonomie, Journal of Economics, XXXVI, 3-4, (July 1977), 259-260

24 Turan YAY: "Avusturya..., a.g.m., 3

olarak açıklamaktadır.²⁵ Bu çerçevede Menger için temel ekonomik problem ihtiyaçlar ve bunların giderilmesi arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasıdır. Ona göre, bir insanın ihtiyaçlarını gidermesi, bu ihtiyaçlar ve onları giderme yolları hakkında ne kadar bilgiye sahip olduğu ile ilintilidir.

Menger'i, Walras ve Jevons'dan ayıran önemli farklardan biri de, Menger'in matematiksel metodun kullanılmasını reddetmiş olmasıdır. Walras konuyu matematiksel formüllerle ele alırken Menger daha çok soyut değişkenlerle çalışmıştır. Avusturya iktisatçıları için, azalan marjinal fayda bireyin psikolojik zevklerinin yanı sıra bu zevklere verdikleri ölçülemeyen önemi de ifade etmektedir. Neo-klasik ve Klasiklerde değer, fayda ve fiziki maliyet şartlarınca belirlenirken, Menger'de veri bir mal veya üretim olanakları çerçevesinde yaşayan tüketici tarafından belirlenmektedir.

Menger'in üzerinde durduğu önemli bir konu da, ekonomik kararların verilmesindeki belirsizliktir. Klasik ve Neo-Klasikler benzer bir biçimde rasyonel kararlar için gerekli tüm verilerin tamamen bilindiğini iddia ederken, Menger böyle mükemmel bir bilginin olmadığını savunmuştur. Ona göre, bu, tüm ekonomik faaliyetlerin risk taşıdığı anlamına gelmektedir.²⁶

1.2. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN TEMSİLCİLERİ²⁷

1.2.1. Böhm-Bawerk

Okulun birinci kuşağından olan Friedrich von Wieser ve Eugen von Böhm-Bawerk, Menger'in fikirlerinin takipçisi olmuşlardır. Menger, ekonomi bilimini, mantık ve tümdengelimsel usavurumculuk üzerine kurmuştur. Böhm-Bawerk ve Wieser, Menger'in fikirlerini geliştirmiş ve onun sübjektif değer teorisini, maliyet, sermaye ve faiz alanlarını açıklamak için daha rafine hale

²⁵ Turan YAY: "Avusturya...", a.g.m., 4

²⁶ John MOSER: "The Origins of The Austrian School of Economics", Human Studies Review, XI, 1, (Spring 1997), 16

²⁷ Bu bölümde amaç kısaca Avusturya Okulu temsilcilerini tanıtmak olduğu için birinci el kaynaklara dayanılmamıştır.

getirmişlerdir. Böhm-Bawerk, 1891 yılında yazdığı “Sermayenin Pozitif Teorisi” (The Positive Theory of Capital) isimli kitabında sermaye ve faiz teorileri üzerinde önemle durmuştur.²⁸ Ancak daha sonraki yıllarda, sübjektif değer teorisinden bağımsız bir şekilde ele aldığı faiz ve sermaye teorisinin, Menger’in yaklaşımından farklı ve özü itibarıyla Menger’in teorisiyle tutarsız olduğu konusunda, çeşitli yazarlar tarafından eleştirilmiştir.²⁹ Tüm bu eleştirilere karşın Bawerk, Avusturya Okulu’nun metodolojisine önemli katkılar sağlamıştır, en önemli katkısı ise aynı kitabında öne sürmüştüğü, zaman tercihi teorisidir. Bu teoriye göre, üretim zaman aldığından ve iktisadi bireyler şimdiki geliri gelecekteki gelire tercih edeceklerinden, sermaye kullanan üretim süreci, önceki dönemlerde cari çıktısının bir kısmını “zaman-tüketen/ dolambaçlı” üretim süreçlerine yatıran kişilere kar sağlamaktan geri kalmayacaktır.³⁰

Böhm-Bawerk, “Sermaye ve Faiz” (Capital and Interest) isimli eserinde teorik sistemini açık bir biçimde ortaya koymuştur. Bawerk de, Menger gibi analizlerinde katı bir sebep-sonuç ilişkisi kullanmıştır. Genel olarak Menger’in bilgi kuramı metodunu izlemiş ancak onun kullandığı kesin doğru (exact) yerine izole edilmiş (isolating) terimini kullanmıştır.

1.2.2. Friedrich Von Wieser

Diğer yandan Wieser ise, teorik bilginin doğruluğunu kendi yoluyla kanıtlamayı tercih etmiştir. Menger’in ekonominin özünün, iktisadi insanın dış dünyadaki ilişkilerinden kaynaklandığını bulmasına karşın, Wieser ekonominin özünü insanın iç deneyimlerine dayandırmıştır. Wieser’in bu psikolojik yönelimi onu metodolojik olarak diğer Avusturya Okulu temsilcilerinden ayırmaktadır. Fakat Wieser, Doğal Değer (Natural Value) ve

²⁸ Lawrence WHITE: a.g.e., 11

²⁹ Israel KIRZNER: “Austrian School of Economics”, Çev: Coşkun C. Aktan, www.canaktan.org, (02.03.2005)

³⁰ Turan YAY: “Avusturya... a.g.m., 5

bireyler arası karşılaştırılabilir fayda analizi üzerinde ısrarla durmasına karşın, daha sonra geliştirdiği bu düşüncüyü terk etmiştir.³¹

Wieser, 1889'da yayınlamış olduğu doğal değer (Natural Value) isimli kitabında, Böhm-Bawerk'in soyutlama (Isolating) metodunu geniş bir biçimde kullanmıştır. Sübjektif değer olgusunu açıklamak için üretim ve dağıtım kavramlarıyla ilgilenmiştir. Bu yolla, iktisada kazandırdığı en önemli kavramlardan biri olan fırsat maliyeti kavramını açıklamıştır. Ayrıca tüketim mallarının beklenen fiyatlarını elde etmek için üretimde kullanılan kaynakların fiyat ve maliyetlerini açıklamakta Menger'in teorilerinde eksik kalan maliyet kavramını geliştirmiştir.³²

Menger'in emekliliğinden sonra kürsü başkanı olan Böhm-Bawerk, Wieser ile beraber Marksist ve Sosyalist doktrinlerin devlet müdahaleciliği ve kolektivizmini şiddetli bir biçimde eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerin odak noktasında ise sosyalistlerle giriştikleri ve Mises'te zirveye ulaşan hesaplama tartışmaları bulunmaktadır. Özellikle Böhm-Bawerk, Marksist iktisadı iki ana çalışmasında eleştirmiştir. Bunlardan biri "Sermaye ve Faiz" (Capital and Interest), diğeri ise "Karl Marx ve Marksist İktisadın Bitişi"dir (Karl Marx and the Close of His System). Böhm-Bawerk, bu iki eseriyle, Marksist iktisadın özünü oluşturan ve üzerinde yükseldiği emek-değer teorisine önemli eleştiriler yöneltmiş ve konuyla ilgili çalışmaları Viyana Üniversitesini Avusturya Okulunun dünyaca ünlü merkezi haline getirmiştir.³³

1.2.3. Ludwig Von Mises

Avusturya İktisat Okulunun ikinci kuşağını oluşturan isimlerden en önemlisi, Böhm-Bawerk'in öğrencisi olan Ludwig von Mises'tir. Viyana Üniversitesinde hiçbir zaman kürsü sahibi olamayan ve çalışmalarını

31 Lawrence WHITE: a.g.e., 11-12

32 Thomas C. TAYLOR: a.g.e., 8

33 David GORDON: Avusturya İktisadının... a.g.e., 12

çoğunlukla özel seminerlerle dışarıdan sürdüren Mises, Avusturya İktisat Okulunun metodolojisinin gelişiminde büyük bir öneme sahiptir.

Mises'in çalışmalarıyla yapmış olduğu katkılar; Marjinal Fayda Teorisini para talebinin açıklamasına uygulamak, konjonktür dalgaları konusunda Wickselyen kümülatif süreç teorisinin geliştirilmesi ve fiyatlar genel seviyesinin istikrarını sağlayan para politikasının aynı zamanda iktisadi faaliyet düzeyini de sağlayacağını göstermesi, sosyalist iktisadi planlama teorisinde etkin kaynak dağılımını sağlayacak iktisadi planlamanın, rekabetçi piyasa düzeni olmaksızın başarılamayacağını öne sürmesi şeklinde sıralanabilir.³⁴

Bawerk'in birçok noktada entelektüel varisi kabul edilen Mises, bununla birlikte çok farklı bir bilimsel metot geliştirmiştir. Açık bir biçimde Yeni-Kantçı terminolojiye başvuran Mises, tümevarım metodunu reddetmiş ve ekonomi teorisinin, Praxeoloji³⁵ dediği tamamen apriori bir sisteme dayandığını savunmuştur.³⁶ Mises için, iktisat bilimi bütün dış dünyayı kapsayan Praxeoloji biliminin bir alt dalıdır. Praxeoloji ise iktisadi olguları inceleyen iki ayrı dala ayrılmaktadır. Bunlardan ilki piyasa mekanizmasını inceleyen Katalaktik³⁷, diğeri ise piyasadaki parasal fiyatların belirlenmesiyle ilgilenen ekonomidir.³⁸ Mises'e göre Praxeoloji, insanların belli amaçlara ulaşmak için belli araçları kullandıkları aksiyomundan hareket eder. İnsanlar

34 Turan YAY: "Avusturya... a.g.m., 6

35 Praxeoloji Avusturya İktisat Okulu metodolojisinin ayırt edici bir özelliğidir. İlk kez Mises Tarafından kullanılan bu kavram, maksatlı olarak hareket eden bireylerin tercihlerinin bütün geçerli ekonomik varsayımların öncül (a priori) esasını oluşturduğunu iddia eder (Murray N. ROTHBARD: "Praxeology: The Methodology of Austrian Economics", The Foundations of Modern Austrian Economics, Edwing G. DOLAN (Ed.), (Kansas City: Shedd and Ward, 1976), 1)

36 Lawrence WHITE, a.g.e., 13

37 Hayek'in de kullandığı Katalaktik kavramı; kendi kendini idare eden bireyler arasında bir anlaşmayı ve gönüllü mübadeleyi öngörmektedir. Bu terim pek çok münferit ekonominin bir piyasa içinde karşılıklı olarak ayarlanmasıyla gerçekleşen düzeni ifade etmek için kullanılmaktadır. (F.A. HAYEK: Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı, Çev: Mustafa ERDOĞAN, (Ankara, 1995), 150)

38 Fuat OĞUZ: "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim", Liberal Düşünce dergisi, VI, 21 (Kış 2001), 20

çok arzuladıkları duruma ulaşabilmek için faaliyet gösterirler. Bu faaliyetler ise tamamen refleksifdir.³⁹

Mises'e göre gerçek dünyada tüm faaliyetler belirli bir zaman sürecinde gerçekleştirilir. Bu faaliyetler şimdi başlar ve gelecekteki amaçlara yönlendirilir. Şayet birey tüm isteklerini aynı anda gerçekleştirebilseydi ve bu isteklerini elde etmek için gereken araçlar hakkında tam bilgiye sahip olsaydı faaliyete gerek kalmazdı. Dolayısıyla kıt olan kaynaklar ve mallar, faaliyetin amacıdır, ayrıca her şeyin anında karşılandığı bir ortamda bile her zaman kıt bir şeyler olacaktır. Mises'e göre faaliyetlerin söz konusu zaman süresinde gerçekleşmesi nedeniyle, bir faaliyete girişmek diğerinden vazgeçmeyi gerektirecektir. Mises'de tüm bu yapı insanların faaliyette bulunacağı temel aksiyomuna dayanmaktadır. Ayrıca Praxeoloji bilimi doğru önerme üzerine kuruludur. Buna göre temel önerme doğru olduğundan çıkarılan sonuçlar da doğru olacaktır. Eğer A, B'nin sebebi ise ve A doğru ise B de muhakkak doğru olacaktır. Mises'in burada kullandığı yöntem ise sözel-tümdengelim (verbal- deduction) metoduyla sonuçlara ulaşmaktır.⁴⁰

Mises'e göre zaman ve faaliyet arasında güçlü bir ilinti vardır. Zaman kavramı ancak faaliyet ile anlaşılabilir. Henri Bergson'un zaman anlayışını⁴¹ benimseyen Mises, zamanın algılanışının bireyler arasında da farklılık gösterdiğini ileri sürmektedir. Buradan hareketle Mises matematiksel düşünce biçimini de şiddetle eleştirmektedir. Ona göre matematiksel modeller içinde zamanın bir öneminin olmadığı gibi, zaman ve nedensellik arasında da bir ilişki mevcut değildir. Ekonomik süreçler açısından zamanı sadece doğrusal bir ölçüm aracı olarak düşünmek bizim ekonomik olayları anlamamızı güçleştirecektir.⁴²

39 Murray N. ROTHBARD: "Praxeology: The Methodology...a.g.m., 14

40 Murray N. ROTHBARD: "Praxeology: The Methodology...a.g.m., 15

41 Henri Bergson'a göre zaman, insan bilincinin oluşumu ve yaratıcı gelişimidir. Bu nedenle insan bilinci dışında değil gelişim sürecinin içindedir. (Rıza TEVFİK: Bergson Hakkında, Henri Bergson ve Felsefesi. (Konya, 2005) 12)

42 Fuat OĞUZ: a.g.m., 22-21

Bununla birlikte Mises, matematiksel metodu tamamıyla dışlamamış, matematiksel tekniğin denge durumunun açıklanmasında kullanılabileceği argümanına karşı çıkmıştır. Ancak Mises, denge durumunun tanımlanmasının iktisadın en önemli ve ana meselesi olmadığını da ileri sürmektedir. Ona göre matematiksel metot piyasanın işleyişinin anlaşılmasında kullanılmalıdır.⁴³

1920'lerin başlarında ise Mises, sosyalist ekonomi teorisinin modern ve karmaşık bir ekonomide işlemeyeceği konusunda, sosyalistlerle koyu bir tartışmaya girmiştir. Bu tartışmaların merkezindeki kritik sorun ise, piyasada işlemlerin gerçekleşmesinde alım gücünün nasıl belirleneceğidir. Mises, değer ancak piyasadaki işlemler sonucu belirlenebileceğini söylerken, sosyalistler denge fiyatlarının gerçek piyasalar olmadan da hesaplanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Mises'e göre sosyalistler kritik mesele olan kaynak dağılımını göz ardı etmektedirler ve dolayısıyla sosyalist ekonomilerde ekonomik hesaplama imkansızdır.⁴⁴

Sosyalist planlama organı gerçek bir fiyat sisteminden yoksun olduğu için planlamacılar bu kaynakların karlılığını ve verimliliğini hesaplamada yetersiz olacaklardır. Dolayısıyla modern bir ekonomide kaynakların tahsisi konusunda başarılı olamayacaklardır. Çünkü kaynak dağılımının rasyonel bir biçimde planlanması için ekonomik hesaplama gereklidir. Böyle bir hesaplama için de özel mülkiyet haklarının olması gerekmektedir.⁴⁵ Mises, bu konuyla ilgili olarak mülkiyet hakları ve piyasada oluşan fiyatlar arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bireyler piyasada yapılan işlemler yoluyla sahip oldukları mülkleri değiştirmektedirler. Özel mülkiyet olmaksızın bireylerin piyasada hangi fiyatlardan işlem yapabileceklerini bilmek imkansızdır.⁴⁶ Mises için özel mülkiyet haklarının korunması, rasyonel bir iktisat için temel

43 Lawrence WHITE, a.g.e., 17-18

44 Thomas C. TAYLOR: a.g.e., 16-17

45 Murray N. ROTHBARD: "Ludwig von Mises: Avusturya Okulunun Lideri", Çev: Atilla Yayla, Piyasa Dergisi, III,11, (Yaz,2004), 52-53

46 Ludwig Von MISES: Economic Calculation In The Socialist Commonwealth, Çev: S.Alder, (Auborn, 1990), 18-21

şarttır. Özel mülkiyetin yasaklandığı durumlarda ise ekonomik hesaplama imkansız olacaktır. Mises'e göre, ekonomik olarak etkin karar verebilmek için bir biçimde fiyatları hesaplayabilmemiz gerekmektedir. Ancak gerçek piyasalarda kendi menfaati doğrultusunda hareket eden bireyler olmadan bu fiyatlara ulaşabilmek olanaksızdır. Sosyalist ekonomilerde ise bütün üretim araç ve gereçlerinin devlet kontrolü altında olması ya da kolektif bir mülkiyetin olmasından dolayı sosyalizm, modern bir ekonomik sistemi hesaplama ve planlama yeteneğine sahip değildir.⁴⁷

1920'li yıllar süresince kendi konjonktür teorisini geliştiren Mises, Wicksell'in kümülatif süreç olarak adlandırdığı, parasal genişlemenin üretim ve fiyatlar üzerindeki etkisiyle ilgili analizini genel hatlarıyla kabul etmiştir. Ancak Mises, Wicksell'in fikirlerini daha da geliştirerek, söz konusu parasal genişlemenin fiyatlar genel seviyesinin artmasına neden olarak bir iktisadi krize yol açacağı ve konjonktür dalgalanmaları olarak bilinen dengesiz bir durum yaratacağını göstermiştir. Mises'e göre parasal bir genişlemenin olmaması durumunda, bireylerin gelirlerinden yapacakları tasarruflar, potansiyel yatırımcılara kaynak ve işgücü için gerçek, verimli bir transfer olacaktır. Girişimciye verilen bu transfer kredileri, zamanı geldiğinde ve belirli bir faiz ile tasarruf sahibine ödenir. Geri ödenen bu toplam para ile tasarruf sahibi daha fazla reel mal ve hizmet satın alabilecek ve ayrıca transfer kredisi ile yürütülen bu yatırım projelerinin uygun tasarruflarla ve borç süresiyle tutarlı zaman aralıkları olacaktır.⁴⁸ Ancak hükümetin yapmış olduğu bu parasal genişleme, faiz oranlarını serbest piyasanın zaman tercihi seviyesinin altına düşürerek uzun vadede yanlış yatırımlara neden olacaktır. Bu konuda Mises, resesyonun gerçek piyasa ekonomisinin canlanmasını sağlayan ve sağlıklı yatırımların tasfiye edildiği gerekli bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Ona göre müdahalecilerin ve devletçilerin, piyasa ekonomisinin iç işleyişinde sebep oldukları resesyon sürecine müdahale etmeleri durumu

47 Murray N. ROTHBARD: "Ludwig von Mises: Avusturya..." a.g.m., 52-53

48 Richard M. EBELLING: "Avusturya Okulunun Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi", Çev: Bahadır Akın, Piyasa Dergisi, III, 11, (yaz, 2004), 123-125

daha da kötüleştirecektir. Bunun yerine herhangi bir müdahale olmamalıdır ki hükümetin neden olduğu enflasyonist canlanmanın yarattığı aksaklıklar çabuk bir biçimde ortadan kaldırılabilsin. Mises'in bu analizi ekonomideki konjonktür dalgalanmalarının piyasa ekonomisindeki bazı temel aksaklıklardan olmadığı, aksine devlet manipülasyonundan kaynaklandığını ortaya koymaktadır.⁴⁹

1.2.4. Friedrich A. Hayek

1920'li yılların sonlarına doğru Avusturya Okulunun üçüncü kuşağını oluşturan F.A. Hayek, F. Machlup, O. Morgenstern, Gottfried von Haberler, P.R. Rosentein-Rodan gibi iktisatçılar yetişmiştir, ancak bunların içinden öne çıkan isim şüphesiz F.A. Hayek'tir. 1930'lardan sonra ise Okulun üçüncü kuşağını oluşturan bu isimler ve hatta ikinci kuşağını oluşturan Mises ve Schumpeter gibi isimler de, Avusturya üniversitelerindeki NASDP (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) etkinliklerinin ve baskılarının artması nedeniyle Amerika'ya göç etmişler ve çalışmalarını buralarda sürdürmüşlerdir. Böylece Avusturya Okulunun görüşleri kıta Avrupa'sından sonra Amerika'da da yayılma fırsatı bulmuştur.

1918'de iktisat eğitimi için dünyanın en önemli yerlerinden biri olan Viyana Üniversitesine hukuk okumak için giren Hayek'in esas ilgi alanı iktisat ve psikolojidir. Viyana Üniversitesinde Wieser ve Othmar Spann gibi iktisatçılardan dersler alan Hayek 1921 ve 1923'de iki doktora derecesi almıştır. O dönemlerde Fabian sosyalist⁵⁰ bir genç olan Hayek 1922'den sonra Mises'le tanışmış ve o tarihten sonra görüşleri hızla değişmeye başlamıştır. Mises'in bu tarihte yayınladığı ve daha sonra "Sosyalizm" adıyla

49 Murray N. ROTHBARD: "Ludwig von Mises: Avusturya ...".a.g.m., 52-53

50 Fabianizm 1884 yılında İngiltere de kurulan Fabian Derneğinin dile getirdiği ılımlı İngiliz toplumculuğu olarak bilinmektedir. Bu akımın savunucuları Marx'ın tersine sosyalizmin ahlaki olarak kurulacağını ileri sürmektedirler. Oysa Marksizm azalan kar hadleri ve üretim araç gereçlerinin üreten sınıfın elinde olmamasından dolayı sosyalizmin muhakkak gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. (Henri DENİS: Ekonomik Doktrinler Tarihi-1, çev: Atilla TOKATLI, (İstanbul, 1974),600)

tercüme edilen “Die Gemeinwirtschaft “ isimli kitabında, ekonomik hesaplamanın üretim araçları için bir piyasa gerektirdiğini, böyle bir piyasa olmadan üretim araçlarının değerinin tesisinin belirlenemeyeceğini, dolayısıyla sosyalist bir ekonomik sistemin modern ekonomilerde işlemeyeceğine dair düşünceleri, Hayek’i ve çağdaşlarını Laissez Faire’i savunma çizgisine götürmüştür.⁵¹

Aynı dönemlerde Mises’in başkanlığını yaptığı ve Hayek’in de direktörlüğünü üstlendiği iktisadi dalgalanmalar ve iktisat politikası üzerine çalışan Avusturya İktisadi Araştırma Enstitüsünde Mises’in meşhur özel seminerlerine katılan Hayek, kendi konjunktür teorisini burada şekillendirmiştir. Hayek, bu konuyla ilgili olarak Mises’in, Avusturyan marjinal fayda ilkesini paranın değerine uygulayarak ve İngiliz Paracı Okulunun ve İsveçli iktisatçı Knut Wicksell’in doktrinine dayanan bir endüstriyel dalgalanma teorisini inceleyerek para ve banka teorisi üzerine kurduğu konjunktür dalgalanmaları teorisini, kendisinin dalgalanmalarla ilgili araştırmalarında bir başlangıç noktası olarak kullanmıştır. Hayek konjunktür dalgalanmalarının kaynağının banka-kredi genişlemesinden ve bu genişlemenin sermayenin yanlış yatırım anlamında bir iletme (transmission) sorunundan kaynaklandığını izah etmiştir. Bu alandaki çalışmaları Hayek’i 1930’da London School of Economics and Political Science ‘da Tooke kürsüsünü almasını sağlamıştır.⁵²

Hayek daha sonra oluşturduğu bu konjunktür dalgalanmaları teorilerini iki ayrı model halinde sunmuştur. Bunlardan ilki 1931’de yayınlanan tam istihdam varsayımını aldığı “Fiyatlar ve Üretim” (Prices and Production) ile 1933’de Almancadan İngilizceye çevrilen “Para Teorisi ve Ticari Dalgalar” (Monetary Theory and Trade Cycles) isimli kitaplarda geliştirdiği modeller, diğeri ise depresyon varsayımından hareketle 1939’da yayınlanan “Karlar,

51 Peter G. KLEIN: “F.A. Hayek: Avusturyan Ekonomist ve Sosyal Teorisyen”, Çev: Atilla YAYLA, Piyasa Dergisi, 11, (Yaz 2004), 72

52 Peter G. KLEIN: a.g.m., 73

Faiz ve Yatırım” (Profits, Interest and Invensment) adlı kitabında sunduğu modeldir.⁵³

Hayek ayrıca Menger’in üzerinde önemle durduğu ekonomik kararların verilmesi sürecinde bilginin önemini incelemiş ve geliştirmiştir. Menger kesin ekonomik kanunların doğasına rağmen, ekonomik olayların düzenliliğinin kesin bir biçimde imkansız olacağını belirtmiştir. Çünkü iktisadi insan çoğu zaman eksik bilgi nedeniyle ekonomik kararların verilmesi sürecinde hata yapar. Menger’de bireylerin karar verme sürecinde bu hata yapma konsepti, ihtiyaçların göz önünde bulundurulmasından kaynaklanan objektif bir problemdir. Denge analizinde eksik bilgiyi çağrıştıran bu ima Hayek’in 1936’da yazdığı “Ekonomi ve Bilgi” (Economics and Knowledge) isimli makalesinin ilham kaynağı olmuştur. Hayek’in eserinde kullandığı kavram ise sınırlı bilgi (limited knowledge)’dir.⁵⁴

Hayek’in bilgiye bakış açısı aslında onun sosyal felsefesinin de temelini oluşturmaktadır. Hayek bilginin sınırlılığı üzerinde durarak bilginin tamamen bir elde toplanamayacağı, toplumdaki bireyler arasında dağıldığı dolayısıyla toplumun her üyesinin, toplumun işleyişinin dayandığı olgulardan habersiz olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁵

Ekonomik sistemin işleyebilmesi için mevcut olan bilgi teknik ya da bilimsel bir biçimde değil ancak örtük (idiosyncratic) bilgidir. Bu örtük bilgi ona sahip olanların bile bilmediği ve bir merkezi otoriteye iletemeyecek bilgidir. Piyasa bu örtük bilgiyi bir tür keşif aracı olarak kullanır. Bu yolla bilgi kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bireylerin aslında amaçlanmamış bir sonucu olarak tüm ekonomiye bilmeden aktarılır.⁵⁶ Yani, açık toplumda iş bölümü sayesinde herhangi bir kimsenin sahip olabileceğinden daha çok

53 Turan YAY: F.A. Hayekte İktisadi Düşünce, (Bursa, 1993), 85

54 Lawrence WHITE: a.g.e., 20-21

55 F.A.HAYEK: Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Kurallar ve Düzen, Çev: Atilla YAYLA, (Türkiye İş Bankası, 1996). 57

56 F.A.HAYEK: “The Use of Knowledge in Society”, Individualism and Economic Order. (Chicago,1980), 80

bilgiden yararlanabilmesini mümkün kılar. Hayek'e göre toplumun en önemli ekonomik problemi de budur. Konuyla ilgili olarak Hayek şöyle der:

“Toplumdaki her bir üyenin bildiği kaynakların göreceli önemini, yalnızca bu üyelerin bileceği amaçlar için nasıl en iyi şekilde kullanılmasının sağlanması sorunudur. Veya kısaca ifade etmek gerekirse bir bütün olarak hiç kimseye verilmemiş bilginin kullanımı problemidir”.⁵⁷

Fuat Oğuz'a göre, Hayek'in bilgi kuramı ve bilginin kullanımı problemi, aslında 1930'lardaki ekonomik hesaplama tartışmalarının da dayanak noktasını oluşturmaktadır. 1935'de yayınladığı “Kolektivist Ekonomik Planlama” isimli derlemedeki makalesinde Hayek sosyalist bir firmanın nasıl yönetileceği ve gerçek rekabetin olmadığı bir durumda, bilginin firma içinde nasıl dağılacak sorunu tartışmaktadır. Firmanın başarılı bir üretim yapabilmesi için gerekli olan bilginin bilimsel bilgiden ziyade pratik bilgi olduğu düşünüldüğünde merkezi planlama teşkilatı bu bilgiyi üretim faktörleri arasında nasıl dağıtacaktır?⁵⁸

Bu aslında Hayek'in bahsetmiş olduğu bilginin kullanımı problemidir. Hayek'e göre bunun için ihtiyaç duyulan tek şey fiyat sistemidir. Fiyat sistemi kesin sonuçlara ulaşmayı sağlayan kurumsal bir yapı sağlamaktadır. Bu fiyat sistemi sayesinde bireyler karar vermek için gerekli tüm bilgiye ulaşırlar.

Hayek'e göre piyasa rekabeti bir düzen içermektedir. Hayek bu düzeni, insan davranışlarının bir eseri olan ancak insan ürünü olmayan kendiliğinden doğan bir düzen olarak tanımlar. Bu düzen her bireyin piyasada belli bir değere sahip bilgisiyle, kendi amaçları peşinde koşacağı bir özel alanın müdahale dışında tutulması sonucunda oluşan düzendir. Hayek amaçlanarak yapılmış bir düzenle, spontane bir düzen arasında ayırım yapmak için de Yunanca bir terim olan Cosmos'u; kendiliğinden doğan bir düzen için, Taxis'i

⁵⁷ Peter G. KLEIN: a.g.m., naklen ,78

⁵⁸ Fuat OĞUZ: a.g.m., 26

ise bilinçli olarak planlanmış bir düzen için kullanmıştır. Cosmos'un örneklerine piyasa ekonomisi, para, ortak hukuk gösterilebilir. Taxis ise Cosmos'un tersine bir firma ya da bir büro gibi tasarlanmış ya da inşa edilmiş bir organizasyondur.⁵⁹

Hayek'de farklı bilgi ve bekleyişe sahip çok sayıda kişiden oluşan bir toplumda, bireylerin üretim ve tüketim kararları arasındaki koordinasyon problemi piyasanın doğası gereğidir ve daha iyi bir koordinasyon için gereklidir. Esas açıklanması gereken kapitalist piyasa ekonomilerinde büyük durgunluk, yüksek enflasyon şeklinde kendini gösteren bu koordinasyon bozukluklarının nedenleri ve oluş sıralarıdır. Kapitalist ekonomide görülen bu krizler ya da koordinasyon bozuklukları piyasa düzeninin doğası gereği kendiliğinden mi ortaya çıkmaktadır yoksa piyasa işleyişine yapılan devlet müdahalelerinin bir sonucu mudur?⁶⁰

Hayek piyasa sürecini kendiliğinden düzen (spontaneous order) ile açıklamaya çalışmıştır. Ona göre piyasa sürekli değişim içinde olan bir yerdir. Fiyat mekanizması ise bu değişimler hakkında iktisadi ajanlara sürekli bilgi toplayan bir araçtır. Kişiler elde ettikleri bu bilgilerle piyasada ya ödüllendirilirler ya da cezalandırılırlar, bu sürece dışarıdan bir müdahale olmadığında ekonomi kendi kendine dengede olacaktır. İstikrarsızlığın en önemli nedeni banka kredilerindeki artışlar ve devlet müdahaleleridir.

Keynes ise, planların koordine edildiği kendiliğinden piyasa düzenini kabul etmez ve bu piyasa düzenine güvenilmeyeceğini savunur. Keynes'e göre piyasa sistemi belirsizliklerle doludur. Tasarruf yapan bireylerle yatırım yapan bireyler farklı olduğundan planların koordinasyonu çok zordur, dolayısıyla krizler piyasa sisteminin doğal işleyişinden kaynaklanmaktadır.⁶¹

59 Peter G. KLEIN: a.g.m., 78-79

60 Turan YAY: "Hayek'in İktisat Anlayışı", Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum, ANAP Bilimsel yayınlar Dizisi, 3, 1993:147-148

61 Turan YAY: F.A. Hayekte..., a.g.e., 20-21

Koordinasyon bozukluğu ve krizlerin oluşumu, Hayek ve Keynes'in tartışmalarının da temel noktasıdır. Hayek 1931-32 yılları arasında, tüm enerjisini Keynes'in "Para Üzerine Bir Deneme" (Treatise on Money) isimli kitabını eleştirmeye ayırmıştır. Hayek'in eleştirileri, Keynes'in 1936'da yazmış olduğu "Genel Teori" isimli kitabının oluşmasını sağlamıştır. Keynes bu kitabında eksik istihdam dengesi varsayımdan hareket ederek daha fazla istihdam için daha fazla devlet faaliyeti öneren bir model sunmaktadır. Hayek ise ekonomide toplam harcamaların artırılarak işsizliğin ve durgunluğun giderilebileceği ve iktisadi faaliyetin istendiği gibi yönlendirilebileceği görüşüne karşı çıkmaktadır. 1932 yılında İngiltere'de işsizliğin yüzde yirmilere kadar yükseldiği dönemde bile Hayek hükümetin depresyona karşı tedbir almasına karşı çıkmış ve krize karşı bekle (wait it out) önerisi yapmıştır. Ancak Hayek'in görüşlerinin uygun olmadığı anlaşılmaya başlayınca Keynes'in görüşleri taraftar toplamıştır. Keynes'in yaklaşımının 1930'ların sonlarına doğru çok kısa bir zamanda hem akademik hemde politik çevrelerde kabul görmesi ve Keynesyen iktisadın yeni ekonomi (New Economics) olarak adlandırılan bir gelişme doğrultusuna yönelmesi Hayek'in düşüncelerinin popülerliğine son vermiştir. Hayek'in Keynesle giriştiği bilimsel rekabet onun iktisattan, siyaset bilimi ve metodoloji gibi alanlara yönelmesinin birinci nedendir.⁶² Hayek, 1940'lara kadar konjonktür teorisini rafine etmeye çalışmış ve Neo-Klasik iktisadın piyasa ve denge gibi kavramlarını eleştirmeye devam etmiştir. 1939'da "Karlara, Faiz ve Yatırım" (Profits, Interest and Investment), 1941'de ise "Sermaye Teorisi" (The Pure Theory Of Capital) isimli kitapları yazmıştır. 1940'lardan sonra ise para teorisine ilgisi azalan Hayek çalışmalarını daha çok refah devleti felsefesi ile sosyalist felsefeye eleştiriler getirmek ve liberal felsefenin entelektüel temellerini oluşturmak üzere yönlendirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak 1944'de onu siyaset felsefecisi olarak tanıttak olan ilk kitabı "Kölelik Yolu" (Road to Serfdom) 'u yazmıştır. 1960'da ise diğer bir önemli kitabı olan "Özgürlüğün Temeli"ni (Constitution of Liberty) yazmıştır.

62 Turan YAY: F.A. Hayekte..., a.g.e., 27

1970'lerden sonra ise Hayek'in fikirleri tekrar popülarite kazanmaya başlamıştır. Hayek'in fikirlerinin tekrar gündeme gelmesinde üç önemli gelişme rol oynamıştır. Bunlardan ilki kapitalist dünyanın ikinci büyük krizi olarak adlandırılan ve kitlelere 1973 petrol krizi ile birlikte yansıyan stagflasyon olgusudur. Bu zamana kadar ise hakim iktisat anlayışı Keynezyen iktisat olmuştur. 1929 Büyük Depresyonundan sonra ortaya çıkan iktisadi, siyasi ve sosyal sorunlar karşısında Keynesyen İktisat Okulunun müdahaleci devlet anlayışı önem kazanmış, uygulanan Keynezyen politikalar sonucu dünya ekonomisi çeyrek yüzyıl büyüme süreci yaşamıştır.⁶³ Ancak 1970'li yıllardan sonra görülen işsizlik ile enflasyonun birlikte artmasına neden olan politikalar ve Keynesci açıklamaların böyle bir sürece çözüm bulamaması Keynesyenlere olan ilgi ve güveni azaltmış, geleneksel klasik yaklaşımların ve stagflasyon olgusunu öngören düşüncelerin gündeme gelmesine neden olmuştur.⁶⁴

İkinci önemli gelişme ise; 1980'lerin başlarından itibaren başta İngiltere (1979) ve ABD (1980) olmak üzere batılı ülkelerde liberal muhafazakar partilerin iktidara gelmeleridir. Liberal partilerin işbaşına gelmeleri ile beraber devletin ekonomik hayattaki rolünü azaltıcı ve piyasayı güçlendirici özelleştirme gibi politikalar uygulamaları ekonomistlerin Klasik Liberal düşüncelere olan ilgilerini arttırmıştır. Son olarak gene bu dönemde başlayan, Sovyetler Birliği gibi merkezden yönetimli sosyalist ekonomilerin çözülmeye başlaması Hayek'in fikirlerinin iktisat literatüründe önem kazanmasına neden olmuştur.⁶⁵

63 Turan YAY: "Hayek'in İktisat Anlayışı..." a.g.m., 142-144

64 Keynesci açıklamalar; işsizliği azaltmak için genişletici maliye politikaları ile yatırımların artırılması gerektiğini, tam istihdam noktasına yaklaşıldığında, azalan verimler kanununun etkisiyle kısmen enflasyonun başlayabileceğini, tam istihdam noktasından sonra devam edilecek genişletici politikaların enflasyonist sonuçlar doğuracaklarını öngörmektedir. Bu açıklamalar içerisinde işsizlikle enflasyon arasında bir trade-off bulunmakta, birinin azalması diğerinin artmasına neden olmaktadır. Ancak her ikisinin de artması ihtimal dahilinde görülmemiştir. (Muhammet AKŞİT, Liberal Ekonomik Düşüncenin Çağdaş Yorumları ve Hayek'in Ekonomik Yaklaşımları, Banka ve Ekonomik Yaklaşımlar Dergisi, 11, (Kasım 1994), 36

65 Muhammet AKŞİT: "Liberal ..." a.g.m., 36

1970'lerdeki petrol şoklarıyla gündeme gelen stagflasyon olgusuyla beraber Hayek'in fikirleri yeniden popülerite kazanmış ve 1974'de Nobel İktisat Ödülünü kazanmıştır. Bu tarihten sonra Hayek yeniden iktisadi konular üzerine eğilmiş, dönemin önemli sorunu olan işsizlik ve enflasyon ile ilgili Keynesçi analize ve politikalara eleştiriler yöneltmiştir. Gene bu dönemde kendilerine Yeni Avusturyanlar olarak niteleyen, Hayek'in ve Mises'in öğrencileri olan Kirzner ve Lachmann gibi isimler ortaya çıkmıştır.

1.2.5. Ludwig M. Lachmann

Avusturya Okulu İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Mises ve Hayek'in yapmış olduğu çalışmalarla büyük bir başarı kazanmıştır. Özellikle Mises'in 1949'da yazdığı "İnsan Faaliyetleri" (Human Action) ve Hayek'in 1948'de yazdığı "Bireycilik ve Ekonomik Düzen" (Individualism and Economic Order) isimli çalışmaları Avusturya iktisadını bir adım öteye taşımakla kalmamış aynı zamanda Modern Avusturya Okulu denilen okulun dördüncü (Krizner, Lachmann ve Rothbard) ve beşinci (Rizzo, Lavoie, Garrison, White, Block ve Salerno) kuşak iktisatçıların metodolojik çerçevelerini de oluşturmuşlardır.

Dördüncü kuşak Avusturyan iktisatçılarının önemli isimlerinden biri olan Ludwig Lachmann, Mises'in insan faaliyetleri temasını incelemiş ve sübjektivizmi bu konseptin doğasında aramıştır. Lachmann'a göre ekonominin en önemli görevlerinden biri; bizim insan faaliyetlerinin, yapmış oldukları planlar çerçevesinde anlamamızı sağlamasıdır. Ona göre sosyal bilimler sadece tanımlanamaz, fakat aklımızın işleyişi sayesinde sosyal olgular açıklanabilecek hale getirilebilir. Dolayısıyla bu olguların nedeninin bizim, seçimlerimizi ve planlarımızı koordine etmemiz olduğu söylenebilir. Bununla ilgili olarak planlara ve beklentilere konsantre olmanın sübjektivist temanın özel varyasyonları olduğu Lachmann'ın sübjektivist teoriye yapmış olduğu temel katkılardan biridir. İnsan faaliyetleri konusunda Max Weber'den de etkilenen Lachmann, sübjektivizmin Avusturyan geleneğini sadece Max

Weber'le değil, aynı zamanla G.L.S. Shackle 'in görüşleriyle de birleştirmeye çalışmıştır.⁶⁶

Bergson'un zaman anlayışı ve Hayek'in bilgi teorisini birleştiren bir yaklaşımla piyasa kavramını inceleyen Lachmann, piyasa içinde denge kavramını tanımlamanın pratik bir faydası olmadığını, piyasanın başlangıcı ve sonu olmayan denge ve değişim arasında sürekli bir süreç ile işlediğini savunmuştur. Bu anlamda geleceğin bilinmiyor olması da Lachmann'ın piyasa anlayışı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre bütün insan faaliyetleri sonu olmayan bir seçimdir. Bireyler piyasada farklı bilgi setlerine sahip olmalarına ek olarak bu verileri yorumlamada da farklılıklar göstermektedirler bu anlamda sübjektif bir yorum süreci insan faaliyetlerinin temelini teşkil etmektedir. İnsan faaliyetlerinin sınırlı bir alanda özgür olduğunu ileri süren Lachmann, plan kavramı ile insan faaliyetinin belirli bir amaca yönelik olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla insan faaliyetlerini ancak plan ile anlamak mümkündür. Plan ise zamanın ve bilginin olduğu bir analizde incelenebilir. Lachmann bu açıdan piyasayı bir bütün olarak uyumsuz fakat bireysel dengeyi yansıtan ve bireysel olarak uyumlu olan planların karşı karşıya geldiği bir etkileşim dizisi olarak görmektedir.⁶⁷

1.2.6. Kirzner, Rothbard ve Modern Avusturya Okulu

Kirzner çalışmalarında özellikle denge dışı durumlara ve girişimci gibi konulara ağırlık vermiştir. Ona göre Neo-Klasik İktisat temelde yanlış değildir. Denge fiyatlarının bulunmasında yanlış bir şey bulunmamaktadır ancak dengeye nasıl ulaşılabileceğini göz ardı etmişlerdir. Kirzner'e göre iktisadi hayatta daha önemli olan denge dışı durumlardır.

Kirzner'in sübjektivist analizi birçok yönden onun girişimci teorisine dayanmaktadır. Kirzner ekonomik süreçlerde dengeye ancak bireylerin aktif

⁶⁶ Lawrence White, a.g.e., 22-24

⁶⁷ Fuat OĞUZ: a.g.m., 27

katılımı ile ulaşılabilirliğini düşünmektedir. Dengesizlik durumunda ortaya çıkan kar fırsatları girişimciler tarafından değerlendirilecektir. Bazı bireyler sahip oldukları bilgiler sayesinde diğerlerinin göremediği kar fırsatlarını görecek ve bundan faydalanacaklardır.⁶⁸ Kirzner'in bilgi ve kazanç (knowledge-acquisition) çerçevesinde tanımladığı bireylerin bu faaliyetleri sonunda uzun dönemde kar fırsatları azalacak ve dengeye doğru bir süreç başlayacaktır. Kar fırsatlarının açık bir biçimde ortada olması bu fırsatların iktisadi insan tarafından hemen fark edileceği anlamına gelmemektedir. Kirzner bu noktada gözü açıklık (alertness) kavramını kullanmaktadır. Piyasada kendi menfaatlerine olan durumları görebilen girişimci veya bireyler bazı kar fırsatlarını diğerler bireylere oranla daha iyi değerlendirecektir.⁶⁹

Mises'in diğer bir öğrencisi olan Murray N. Rothbard, Praxeoloji'nin prensiplerini ayrıntılı bir biçimde incelemiş ancak Mises'in Neo-Kantçı bir biçimde ele aldığı insan faaliyetleri aksiyomunun tersine Menger'in Aristocu epistemolojisine dönmüştür.

Rothbard ayrıca Avusturyan konjonktür dalgalanmaları teorisine de önemli katkılarda bulunmuş; Hayek'in, Mises'in para teorisi üzerine inşa ettiği dalgalanmalar modelini izleyen Rothbard, bu metodolojik perspektifi 1929 bunalımını açıkladığı "American's Great Depression" isimli eserinde dayanak noktası olarak almıştır.⁷⁰

Rothbard, Kirzner ve Lachmann'nın çalışmalarıyla Hayek ve Mises çizgisinde ilerleyen Avusturya geleneği, 1974'den beri merkezi A.B.D olmak üzere, Walter Block, Steohen Stephan Boehm, Richard M. Ebeling, John B. Egger, Roger W. Garrison, Richard Fink, Jack High, Richard N. Langlois, Don C. Lavoie, S. C. Littlechild, Gerald P. O'Driscoll, Jr., Mario J. Rizzo, Joseph T. Salerno, Sudha R. Shenoy, Karen L. Vaughn, ve Lawrence H. White gibi iktisatçılar tarafından gerek konferanslar ve üniversitelerde verilen

68 Fuat OĞUZ: a.g.m., 27

69 Lawrence WHITE: a.g.e. , 23

70 Lawrence WHITE: a.g.e. , 23

derslerle, gerekse Okulun önceki kuşaklarının çalışmalarının İngilizceye çevrilmesi şeklinde devam ettirilmektedir.⁷¹

1.3. AVUSTURYA OKULU'NUN TEMEL PRENSİPLERİ VE İKTİSADA BAKIŞI

Avusturya İktisat Okulunun kurucusu olan Carl Menger marjinal devrimin önde gelen isimlerinden birisi olarak bilinse de onun iktisat metodolojisine ilişkin görüşlerinin daha ilginç olduğu söylenebilir. Özellikle Avusturya Okulunun iki temel unsuru olan metodolojik bireycilik ve sübjektivizm Menger'in temel katkılarıdır. Her ne kadar Avusturya İktisat Okulunun metodolojik görüşlerinin temeli Menger'e dayansa da, esas itibariyle bu metodolojik prensipler bilhassa İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde Mises ve Hayek'in yapmış olduğu çalışmalar ve katkılarla gelişmiştir.

Bu bölümde Avusturya İktisat Okulu'nun temel argümanlarını; sübjektivizm, metodolojik bireycilik ve amaçlanmayan sonuçlar, spontane kurumlar, bilgi ve zamanın önemi olarak üç ana başlık altında özetleyerek açıklamaya çalışılacaktır.

1.3.1. Sübjektivizm

Sübjektivizm kavramı iktisat literatürüne 1870'lerin marjinal devrimi ile birlikte girmiş, marjinalist devrimin temel kavramı olmasının yanı sıra Avusturya Okulunun da ana çerçevesini belirleyen bir kavram olmuştur. Menger'in sübjektivist devrimi, piyasa düzenini işleyişini açıklamak için çıkış noktası olarak bireylerin sübjektif tatminlerini alıp ve emek-değer teorisinin yerine fayda-değer teorisini koymaktadır. Piyasa ekonomisinde gerçekleşen tüm ekonomik aktiviteler temelde sübjektif değer teorisine dayanmaktadır.⁷²

⁷¹ Lawrence WHITE: a.g.e. , 27

⁷² Turan YAY: F.A. Hayekte ... a.g.e., 44-45

Menger'in konuya katkısının önemi; marjinal değer teorisinin temelini oluşturmalarının yanı sıra bireyler arasındaki sübjektif tatminin karşılaştırılamayacağı ya da toplanamayacağını göstermesidir. Menger'e göre malların değeri, onların doğasında olan bir şey değildir. Bireylerin sübjektif arzularının tatminini sağlayacak bilginin göz önüne alınarak bu mallara verdiği önem derecesidir.⁷³

Ancak Menger kendi sübjektivist anlayışını iktisat dışındaki alanlara genişletecek kadar radikal bir uğraş içine girmemiştir. Kirzner'e göre Menger'in sübjektivizmi eksik bir projedir. Menger'in sübjektivizminde iktisadi fenomeni şekillendiren ana unsur iktisadi aktivitenin şekillendiği ortam olan fiziki çevre değil bu aktiviteyi ihtiyaçlarıyla harekete geçiren tüketici tercihlerinin yapısıdır. Kirzner'e göre Menger'in vizyonundaki en önemli yanlışlık, insan isteklerince uygulanan bu şekillendirici etkinin değişmez ve otomatik bir biçimde ortaya çıkıyor oluşudur. Bununla ilintili ikinci problem ise marjinal fayda tarafından belirlendiği gösterilen değerlerin tam bilgi bağlamında ortaya çıktığının varsayılmasıdır. Diğer yandan ise, Avusturya geleneği içerisinde çıkan ve öncülüğünü Lachmann ve Shackle'in yaptığı radikal sübjektivizm geleneği ise uygun bilginin imkansızlığı vurgusunu öne çıkarmışlardır ki bu Mengerci sübjektivizmin doğurduğu iktisadi analizin reddine varmıştır. Mises ve Hayek kökenli modern Avusturya sübjektivizmi ise bu iki ucu da eleştirerek piyasa sürecinde girişimcinin rolünü öne çıkarıp, piyasa süreçlerinde bilginin gelişimini savunmuşlardır.⁷⁴

Avusturya Okulundaki sübjektivizm tartışması yirminci yüzyılın son çeyreğine doğru Okulun popülerlik kazanmasıyla beraber tekrar canlanmıştır. Bu tartışmalar Kirzner'in modern sübjektivist yorumu ve Lachmann'ın radikal sübjektivist yorumu olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu iki ucun temsil ettiği yorumların başlangıç noktası ise 1870'lerdeki Menger'in yorumları ve daha sonra Mises ve Hayek'in konuya ilişkin görüşleridir. Gerçekte hem Hayek'de

⁷³ Thomas C. TAYLOR: a.g.m., 41-42

⁷⁴ Ferudun YILMAZ: "Carl Menger'in İktisat..." a.g.m., 87-88

hem de Mises'de ayırıcı bir özelliğe sahip kavramlaştırılmış bir sübjektivizm yoktur. Avusturya Okulu'nun bel kemiğini oluşturan bu iki ismin analizlerinin kendisi bizatihi sübjektivisttir. Mises'e göre iktisat insan davranışları bilimidir. Bu nedenle temel analiz birimi de insanın, iktisadi insan biçimindeki davranışı değil bir bütün olarak insan davranışı olmalıdır. Hakim Neo-Klasik anlayışın ekonomik insan temelli rasyonel seçim kavramına göre daha geniş bir insan davranışı kavramını analizin temeline koyan Mises'te bu kavramın iki sübjektif unsuru öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki insan davranışlarının bir amaca yönelik olmasıdır. Bu nedenle insan davranışını sübjektif unsurdan soyutlamak imkansızdır. İkincisi ise insan davranışı girişimciliği de bünyesinde bulundurmaktadır. Ekonomideki bütün aktörler girişimci durumundadır ve bu aktörler sadece hangi amaçlara ulaşacakları konusunda değil ayrıca bu amaçlar için imkan dahilindeki araçlar ve içgüdü konusunda da gerekli donanıma sahiptirler. Bu nedenle bu karar alma süreci analizindeki sübjektivizm daha geniş bir anlam taşımaktadır.⁷⁵

Mises'in basit anlamda iktisadi insan konseptinden çıkartıp sübjektivist temelde daha geniş bir insan davranışına dayandırdığı bu analizi bir adım öteye taşıyan ise Hayek olmuştur. Hayek'e göre sosyal bilimler fizik bilimleri gibi nesneler arasındaki ilişkilerle değil, insanların nesnelerle, insanların insanlarla giriştikleri ilişkilerle, insanların tercihte bulunmasına yol açan düşünceleriyle ilgilenmektedir. Sosyal bilimlerin amacı insan eylemlerinin tasarlanmamış sonuçlarını açıklamaktır. Bu anlamda sosyal bilimlerin nesneleri bireylerin eylemleri ve fikirleridir. Doğa bilimleri ise objektif bulgular üzerinden fiziki terimlerle açıklama yapar bu nedenle doğa bilimlerinin yaklaşımı objektif sosyal bilimlerin yaklaşımı ise sübjektiftir. Hayek'in ontolojik bir temel olarak sübjektivizmi benimseyişi onu bir yandan her türlü pozitivizme ve kolektivizme cephe almaya götürürken öte yandan da onun bilgi problemine yönelmesine neden olmuştur.⁷⁶

75 Ferudun YILMAZ: «Avusturya İktisadi ve Sübjektivizm», Piyasa Dergisi, 11, (yaz 2004), 106

76 Ferudun YILMAZ: "Avusturya İktisadi..." a.g.m., 107

Kirzner ise sübjektivizmi Menger'den itibaren yeniden yorumlama çabasına girmiştir. Kirzner'in hareket noktası ise girişimcilik kavramıdır. Ona göre modern Avusturya sübjektivizmi, tüketici tercihlerini sistematik olarak piyasaları ifade etme eğiliminde olduğuna ilişkin Mengerci yaklaşımı mümkün kılan iki unsura sahiptir. Bunlardan ilki Menger'in tam bilgi varsayımının reddine dayanmaktadır. Mises ve Hayek çizgisinde ise piyasa katılımcıları tam bilgiye sahip değillerdir, piyasa, katılımcıların karşılıklı olarak bilgisizliğine dayanmaktadır. İkinci sübjektif unsur ise ilk argümana bağlı olarak, girişimciye kar fırsatı yaratan şeyin piyasa katılımcılarının karşılıklı hatalarına dayandığını ortaya koymaktadır. Bu fırsatların ortaya çıkması girişimciye keşifler için teşvikler sunmaktadır, sübjektivizm ise keşiflerin yapıldığı yerde devreye girmektedir. Bu fırsatların fark edilmesi ve değerlendirilmesi girişimcinin bu fırsatları fark etmelerine bağlıdır. Girişimcilerin keşif kabiliyetleri de tetikte olmalarının bir sonucudur. Kirzner'e göre yeni bir sübjektivist unsur olarak girişimcilerin bu gözü açıklık (alertness) hali, Mises ve Hayek'in çalışmalarında da mevcuttur ancak Kirzner'in yaptığı bu kavramları genişleterek daha kapsamlı bir teorik çerçeveye oturtmak olmuştur.⁷⁷

Avusturya Okulu iktisatçıları arasında sübjektivizm kavramı üzerinde en fazla duran ise Lachmann olmuştur. Ona göre sübjektivizm fırsat maliyetlerinden, bireylerin zaman-tercihlerinin ifadesi şeklinde piyasa faiz haddinin tanımlanmasına kadar hayatın her alanına yayılmıştır. Lachmann'a göre sübjektivist devrimin özü, sübjektivist faydanın Neo-Klasik iktisadın formel yapısı içinde eritilmesiyle yok edilmiş, büyük ölçüde sübjektif diyebileceğimiz zevkler, fayda fonksiyonları ya da kayıtsızlık eğrileri şeklinde ifade edilen veri bir teknik bilgiler yığınınına indirgenmiştir.⁷⁸

Lachmann'ın konuya temel katkısı ise sübjektivizmi beklentiler doğrultusunda genişletmek olmuştur. Bunun içinde Hayek'in bilgi teorisinden

⁷⁷ Ferudun YILMAZ: "Avusturya İktisadi..." a.g.m., 112

⁷⁸ Turan YAY: F.A. Hayekte... a.g.e., 46

yararlanmıştı. Lachmann'a göre insan davranışlarını anlamının yolu sadece amaçların sübjektivizmini kabul etmek değil, bilginin yorumunun sübjektivizmini de kabul etmekten geçmektedir. Farklı aktörler aynı nesneler hakkında aynı derecede bilgiye sahip olsalar bile bu bilgiden yararlanma biçimleri aynı olmayabilir. Lachmann'a göre İnsan davranışları belirsizlikler içindedir, gelecek bilinemez ama tahmin edilebilir. Bu noktada iki unsur öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki amaç ve araçların geleceğe ait beklentiler biçimindeki planlarda ortaya çıkmaktadırlar. Ancak gelecekteki aynı olay karşısında farklı bireylerin davranışları da farklı olacaktır. İkincisi ise bu belirsizlikler içinde yapılan planların başarısızlıklarına karşı alternatif planların gerekliliğidir. Ancak bunlar da sınırlı sayıda olabilirler. Lachmann bu plan argümanı ile Mises ve Hayek'ten hareketle beklentileri bir eksik bilgi ürünü olarak değil, bir çeşit öngörü olarak değerlendirebilme imkanını yakalamaktadır çünkü plan iki tip bilginin bir sonucudur. Bunlardan ilki geçmişteki deneyimlerin yorumundan çıkan bilgi diğeri ise geleceğe yönelmiş olan bilgidir.⁷⁹

Zevk ve tercihlerdeki farklılık olarak Mengerle başlayan sübjektivizmin anlamı, insanların bilgi, yorum, bekleyiş ve dikkatlerindeki farklılığa doğru bir genişleme çizgisi göstermiştir. Özellikle 1970'lerden sonra Kirzner ve Lachmann'ın konuya ilişkin çalışmalarıyla sübjektivizm Avusturya Okulunun en tanımlayıcı özelliği olarak kullanılıp öne çıkmıştır.

1.3.2. Metodolojik Bireycilik

Menger'in bütün sistemi metodolojik bireyciliğe dayanmaktadır. Atomistik metot olarak da ifade edilen bu prensibe göre bütün sosyal fenomenler bireysel davranışların analizi ile açıklanabilir. Buna göre sosyal sınıflar, devlet ve diğer cemaatler birebir ilişkiler açısından bireyler düzeyine indirgenerek incelenebilir. Bu nedenle devlet ya da cemaat gibi olgular çok

79 Ferudun YILMAZ: "Avusturya İktisadı... ".a.g.m., 116

büyük bir karar alıcı olarak değil çok sayıda bireysel karar alıcıların karmaşık bir bileşimi olarak düşünülmelidir.⁸⁰

Toplum bilimlerinde metodolojik bireyciliğin tam tersi yaklaşım ise metodolojik bütüncülük yani metodolojik holizmdir. Bu yaklaşıma göre ise önemli olan kurumların ya da grupların bir bütün olarak özelliklerinin anlaşılması değildir. Bu yaklaşım bireylerin sosyal fenomenler üzerindeki etkisinden ziyade sosyal bütünlüklerin bireylerin davranışını kontrol ya da etkileme yollarını vurgulamaktadır. Metodolojik bireycilik, holistik olarak iktisadi ya da sosyal-makro kavramların bilimsel bir nitelik taşımadığını, bu kavramların üzerine inşa edilen teorilerin tamamlanmamış ve iktisadi anlamayı yanıltıcı ifadeler olduğunu öne sürmektedir. Metodolojik holizm ise metodolojik bireyciliğin sosyal bilimlerin araştırma alanını sınırladığını, sosyal bütünlükleri inkar ettiğini ileri sürmektedir.⁸¹

Hayek ise evrimci rasyonalizm ve kurucu rasyonalizm doğrultusunda iki ayrı bireycilik tanımı yapmaktadır. Bunlardan ilki, insan ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal düzeni, bireysel eylemlerin öngörülmemiş, önceden hesaplanmamış bir sonucu olarak gören gerçek bireyciliktir. Buna göre temel varlık bireydir, tüm sosyal bütünler bireyden ibarettir bu bütünlerin varlığı ise ancak bireylerin eylemlerinden çıkartılabilmektedir. İkincisi ise sosyal düzeni bilinçli tasarlanmış bir düzen olarak ele alan sahte bireyciliktir.⁸²

Hayek'in bilgi kuramı aynı zamanda bireyciliğini de etkilemektedir. Bireyin kendisi için en iyi olanı bilememesinden dolayı onun kendi menfaatine neyin uygun olduğunu bulabilmesi deneme yollarının açık olmasına bağlıdır. Dolayısıyla, bireylere serbestçe hareket edebilmelerine izin verildiği takdirde kendileri için en uygun olanı bulacaklardır.

80 Hüseyin ÖZER: "Methodological Individualism in Carl Menger: An Evaluation", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XVI, 1-2, (1998), 58-60

81 Turan YAY: F.A. Hayekte...a.g.e., 47

82 Coşkun C. AKTAN: "Çağdaş Liberal Düşünce Okulları ve Hayek", ANAP Bilimsel Yayınlar Dizisi, 3, (1993), 37

1.3.3. Amaçlanmayan Sonuçlar, Spontane Kurumlar, Bilgi ve Zamanın Önemi

Avusturya Okulu'nun metodolojisinde önemli bir yere sahip olan kendiliğinden doğan düzen kavramı Avusturya Okulu'nun sosyal kurumların evrimi teorisini de ifade etmektedir. Avusturya Okulunun ve özellikle de Hayek'in sosyal felsefesinin de saç ayaklarından birini oluşturan bu teorinin kökenleri on sekizinci yüzyıl İngiltere'sindeki Bernard Mandeville, David Hume, Adam Smith, Adam Ferguson gibi düşünörlere ve Avusturya Okulunun kurucusu Carl Menger'e dayanmaktadır. Hayek'e göre iktisadın ve toplum bilimlerinin işlevi, insan faaliyetlerinin amaçlanmayan sonuçlarını açıklamaktır. Din, dil, devlet, para, piyasa gibi olgular insanlar tarafından bilinçli bir biçimde bir amaca hizmet için yaratılmamışlardır. Bunlar insan faaliyetlerinin sonucu olarak tarihsel bir süreç içerisinde aynı evrim teorisinde olduğu gibi kendiliğinden ortaya çıkmış kurumlardır.⁸³ Hayek'e göre kendiliğinden doğan düzen ile yapma bir düzen arasında farklar vardır. Hayek bu konuyu "Kurallar ve Düzen" isimli çalışmasında irdilemiş, kendiliğinden doğan bir düzen için Cosmos'u, yapma bir düzen için ise Taxis'i kullanmıştır.⁸⁴

Avusturya Okulu'nun kurumlara ilişkin görüşlerinin karşısında ise Hayek'in Kurucu Rasyonalist olarak isimlendirdiği Kartezyen Rasyonalistler vardır. Onlara göre dünyadaki her şey ya insan yapısıdır ya da doğaldır ve tarihsel süreç içerisinde insanlara yararlı olan tüm kurumlar, insanların bilinçli olarak oluşturdukları kurumlar olmuşlardır. Avusturya Okulu'nun Kartezyen Rasyonalistlere yöneltmiş olduğu eleştiriler ise Hayek'in bilgi teorisine dayanmaktadır. Bu eleştirilerden ilki kartezyenci görüşün kurumların ve diğer şeylerin oluşumu ile ilgili analizleri sadece insan eliyle yapılmış ve doğal olarak oluşmuş şeklinde olması ve spontane oluşan kurumları dikkate

83 Turan YAY: F.A. Hayekte...a.g.e.,49 ; Turan YAY: "Avusturya İktisat ...". a.g.m., 17-20

84 Bu konu hakkında ayrıntılı inceleme Üçüncü Bölümde verilecektir. Bu bölümde sadece kavramsal olarak ifade edilmektedir.

almamasıdır. İkinci bir eleştiri noktası ise Kartezyen Rasyonalistlerin insan eylemlerinin tam rasyonelliği ve bireylerin tüm bilgiye sahip olması şeklindeki fikirleridir. Oysa Avusturya Okulu insan aklının ve bilgisinin sınırlı olduğunu kabul etmektedir.⁸⁵

Bireylerin sahip olduğu bu eksik bilgi teknolojik bir gelişmeyle aşılacak ampirik bir sorun değildir. Toplum ve iktisat hakkındaki temel bilgilerin niteliği toplumdaki bireyler arasında dağılmış olması ve tek bir merkezde toplanamamasıdır. Söz konusu bu bilgi, spesifik olgulara ilişkin olmayıp daha genel mahiyettedir. Zaman içinde bir yandan topluma ilişkin bilgi artarken bir yandan da toplumun karmaşıklaşması ve teknolojik gelişme ile bireyin bilgisi azalır. Avusturya Okulunda piyasaya bir süreç olarak bakılır ve bilgi bu süreç içerisinde elde edilir. Süreç içindeki sürekli değişim bilgide de değişimi içerir. Dolayısıyla merkezi bilgi yerine kısmi bilgi çok önemlidir. Hayek'e göre piyasa sürekli değişim içinde olan bir süreçtir. Bu süreç planlanmayan, beklenmeyen değişimleri de içermektedir. Bu açıdan bilgi tek elde toplanamaz ve merkezi otoritenin hesaplamalarında kullanım için de elde mevcut değildir. Çünkü merkezi otoritenin milyonlarca kişinin kafasındaki bilgiyi bilmesi olanaklı değildir. Bilgi işlem, iletişim araçlarındaki gelişmeler piyasanın sağladığı etkinliği sağlayamaz. Piyasa süreci kısmi bilgiler arasındaki eşgüdümü gerçekleştirir. Piyasa, bireylerin diğer bireylerin faaliyetlerine bakarak kendi faaliyetlerini ayarlamasını sağlar. Örneğin vergilerdeki bir değişim ile birey tasarruf sahibi olarak aynı tasarruf oranını sürdürmeli midir yoksa yatırım portföyünü değiştirmeli midir sorusuna yanıt arar ve bu bilgi onun için önemlidir. Bireylerin tepkisi haber alma ve ileriye görme üzerine kuruludur. Piyasa ve rekabet, bilgi kalıbındaki sürekli değişimleri yansıtır. Bu ise beklentilerin sürekli değişmesi anlamına gelmektedir.⁸⁶

Hayek'in bilgi teorisi Avusturya Okulunun, Walrasgil analizlerin, sosyalist planlamanın fiyatlama ve planlama görüşlerinin ve de Neo-Klasik

⁸⁵ Turan YAY: "Avusturya İktisat ..." a.g.m., 18-19

⁸⁶ Ercan EREN:Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik, (Bursa, 1991), 38-39

Okulun zaman kavramının eleştirilerinin de çekirdeğini oluşturmaktadır. Neo-Klasik iktisatta Newtoncu zaman söz konusudur. Buna göre zaman bir çizgi halinde ortaya çıkan değişimler biçiminde gösterilir. Zaman uzay ya da mekana benzetilerek buralarda doğru olan her şey zaman içinde doğru olduğu kabul edilir. Ayrıca genel denge teorisinde tüm ayarlamalar sonsuz bir hızda ve akıcılıkla gerçekleşir. Dolayısıyla değişime ve dinamik sorunların çözümüne de gerek yoktur tüm piyasada anında denge söz konusudur. Avusturya Okulu ise reel ya da sübjektif zaman kavramını benimsemiştir. Reel zamanda, bireyler planlarını yaparken ve eylemde bulunurken yeni deneyimler elde ederler. Bu deneyimler bir biçimde yeni bilgilere yol açarlar, bireyler bu bilgilere dayanarak geleceğe ilişkin plan ve eylemlerini ayarlarlar. Yani Neo-Klasik Okulun tersine zaman geçtikçe bilgilerimiz de artacağından ekonominin doğal durumu durgunluk değil değişimdir.⁸⁷

Avusturya Okulu'nun yukarıda açıklanan bu metodolojik ilkeleri, onların Neo-Klasik makro ve mikro analizlere yönelttiği eleştirilerin çekirdeğini oluşturmaktadır. Ayrıca Hayek, Keynesgil müdahaleci politikalara ve sosyalist planlamaya karşı çıkarken de kendiliğinden oluşan kurumlar ve bilginin niteliğine dayanan bu çekirdek görüşünden hareket etmiştir. Sonuç olarak Avusturya İktisat Okulu'nun Menger'le temelleri atılan metodolojik ilkeleri, tüm temsilciler tarafından tarihsel bir süreç içerisinde oluşmuş ve Okulun ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki düşüncelerinin çıkış noktası olmuştur.

87 Turan YAY: "Avusturya İktisat ..." a.g.m., 23-25

İKİNCİ BÖLÜM

AVUSTURYA OKULUNDA DEVLET ANLAYIŞI VE DEVLET FAALİYETİNİN SINIRLARI

Avusturya Okulunun devlete ilişkin görüşleri genel itibariyle teorik olarak Okulun temel prensipleri üzerine kurulmuştur. Ancak Üçüncü Bölümde de değinileceği üzere Okulun devlet anlayışının siyaset felsefesi boyutunu şekillendiren Mises ve öğrencisi Hayek olmuştur. Mises'in müdahalecilik teorisi ve buradan hareketle devlet müdahalelerinin hem ekonomik hem de sosyal yaşamdaki etkinlik üzerindeki etkilerine ilişkin fikirleri Okulun ve özellikle de Hayek'in konuya ilişkin düşüncelerinin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde daha çok devlet faaliyetleri ve sınırlarının ne olması gerektiği Avusturya Okulu ve Mises'in müdahalecilik teorisi ekseninde ele alınacaktır. Ancak ilk olarak konunun gelişimi açısından devlet kavramı, liberal anlayış çerçevesinde incelenmeye çalışılacaktır.

2.1. DEVLET OLGUSU'NUN DOĞUŞU VE DEVLETİN TEMEL İŞLEVİ

Devlet olgusunu açıklamaya yönelik bir kuram aynı zamanda toplumu da açıklamaya yönelik bir kuramdır. Çünkü Devlet kavramını açıklamak aynı zamanda toplumdaki güç ilişkileri üzerinde durmak ve bunları analiz etmek anlamına gelmektedir. Örneğin devlet ile ilgili birbirinden farklı ve hatta zıt kuramsal açıklamalar getiren Marksist ve Liberal yaklaşımlar hem devlet hemde onu oluşturan topluma ilişkin açıklamalar getirmektedirler. Diğer bir deyişle bu yaklaşımlar devlet ile ilgili açıklamalar yaparken aynı zamanda topluma ilişkin açıklamalar da yapmaktadırlar.

Bazı görüşler, devlet veya iktidar kavramlarının toplum ile birlikte ortaya çıktığını iddia etmektedirler bu bağlamda toplumun oluşumuna yol açan temel argümanın toplumsal işbirliği olduğu kabul edilirse devletin yaklaşık on bin yıllık geçmişi olduğu söylenebilir. Bu süreç içerisinde devlet toplumun yaşam alanını etkileyerek çok büyük ve kapsamlı bir değişim geçirmiştir. Ancak devletin on bin yıllık değişim sürecinde değişmeyen tek niteliği otoritesi altında bulundurduğu toplumsal sistemi yeniden üretmektir. Bu devletin değişmeyen ana işlevi olmuştur.¹

Örneğin Marksistlere göre devletin varlık nedeni ve temel işlevi mevcut olan sosyal ve politik düzeni sürdürmektir. Bunun içinde toplumsal açıdan güç ve şiddet kullanma tekeli elinde bulundurmaktadır. Marx'ın kuramsal karşıtı olan Max Weber'e göre ise devletin üç temel ögesi bulunmaktadır. Bunları Weber düzenli bir yönetim örgütlenmesi, bu yönetim örgütünün ve örgütte görevli kişilerin toplumda şiddet ve güç kullanma tekeli ellerinde bulundurmaları ve bunun toplumun diğer üyelerince meşru kabul edilmesi, son olarak da bu güç kullanma tekelinin belirli bir coğrafya ile sınırlı olması şeklinde sıralamıştır. Ancak Weber'e göre de mevcut bütün bu düzenin var olmasının nedeni toplumsal sistemin korunmasıdır.²

Gencay Şaylan, devlet otoritesinin toplumsal sistemi yeniden üretmesini modern devlet öncesi dönemler içinde geçerli olduğunu ve toplumsal yaşama yön veren, onu şekillendiren her şeyin geleneksel toplumlarda tanrısal sayıldığını vurgulamakta ve konuyu şöyle özetlemektedir:

“Bütün geleneksel toplumlarda güç ve iktidar tanrısal kökenli sayılmakta buna bağlı olarak da meşruiyet anlayışı tanrısal bir emre dayandırılmış bulunmaktadır. Bilindiği gibi geleneksel topluluklarda devlete karşı gelmek, yani siyasi otoriteye karşı koymak tanrıya karşı gelmekle eş tutulmaktadır. Belki de

1 Gencay ŞAYLAN: Değişim küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, (Ankara, 1995) 15-17

modern devleti, geleneksel devlet tipinden ayıran özelliklerin başında bu meşruiyet anlayışındaki kesin farklılık yatmaktadır. Modern devletin meşruiyet anlayışı akla, aklın yolu ile ortaya konan kuram ya da ilkelere dayanmaktadır.”³

Modern devlet olarak tanımlanan devlet biçimi kapitalizm olarak ifade edilen büyük dönüşümün bir ürünüdür. Kapitalizmin yükselişinde ekonomik anlamda meta üretiminin yaygınlaşması yatar. Kapitalizm aynı zamanda bir süreçtir, bu süreç içerisinde insan emeği de alınıp satılmış ve meta'ya dönüştürülmüştür. Bu süreç on üçüncü yüzyılda İngiltere de emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan kırsal kesimde bulunan emekçilerin şehre akın etmeleriyle başlamıştır.⁴

Modern devletin ilk biçimi olan mutlakıyetçi monarşi, kapitalizmin gelişme süreci içinde ortaya çıkmış ve piyasanın gelişmesiyle eş zamanlı bir gelişme göstermiştir. Mutlakıyetçi monarşinin belirleyici özelliği kural koyan ve bu kuralları uygulayan tekelci güç olmasıdır. Bu yeni devlet tipinin ve de kapitalizmin işlerliği pazar mekanizmasının işlerliğine bağlıdır, bunun için ise kural birliği ve iç barışın olması gereklidir.

Modern devlet ile kapitalizm arasındaki bu ilişkiyi ve bir birlerine bağımlılığını Sabri Çaklı şu şekilde ifade etmektedir:

“Ulusal devletin gelişmesi feodal toplumun bölünmüşlüğüne ortadan kaldırarak iktisadi faaliyetlerin hızlanmasına yol açacak zemini hazırladı. Devletin tek bir merkezi güç altında toplanması tüccarlara feodal toplumun bölünmüşlüğünden kaynaklanan farklı kural, düzenleme, yasa ve ölçülerden

2 Gencay ŞAYLAN:a.g.e., 17

3 Gencay ŞAYLAN:a.g.e., 18

4 Sabri ÇAKLI: İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi, (Ankara, 1998), 7

kurtulma olanağı verdi; askeri koruma sağladı. Buna karşılık monarşi gelir kaynağı olarak kapitalistlerden faydalandı.”⁵

Sanayi devrimi ile beraber üretim ve ekonomik alandaki değişim devlet anlayışının da değişimini beraberinde getirmiş, mutlakıyetçi monarşinin yerine meşruti monarşi ve cumhuriyet tipi devletler ortaya çıkmıştır. Bunu ise liberal devlet anlayışının yükselişi izlemiştir.

Liberalizmin biri siyasi diğeri ekonomik olmak üzere iki boyutlu bir gelişim süreci vardır. Liberalizm köken olarak İspanyolcadan türetilmiş olmakla beraber aslı Latince olan bir kelimedir. İngilizceye ise İspanyolcadan Liberty olarak geçmiştir ve özgürlük anlamına gelmektedir. Kelime anlamının açık olmasına karşın liberalizm üzerinde anlaşılan tek bir tanımlama yoktur. İktisadi düşünce çerçevesinde, ticari kapitalizm ve onun ekonomi politikası olan merkantilist düşünceye tepki olarak ortaya çıkan liberal düşüncenin kökleri John Locke’un eserleriyle başladığını, David Hume ve Adam Smith ile ekonomik alana taşındığını söylenebilir.⁶

Liberalizmin dört temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar bireycilik, özgürlük, kendiliğinden doğan düzen, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlettir. Bireycilik ve özgürlük liberalizmin en önemli iki kavramıdır. Liberal düşünce meta üretimine ve değişim sürecine devlet eliyle hiçbir müdahale yapılmamasını savunmaktadır. Çünkü böylesi müdahaleler bireyin özgürlüklerinin kısıtlanmasına ve bazı bireylerin diğerleri üzerine baskı kurmasına yol açacaktır. Bu ise doğal uyumu bozacaktır. Bu nedenle liberalizmin temel sloganı “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” olmuştur. Liberalizmin hareket noktası aklın öne çıkarılması ve bireyciliğin temel alınmasıdır. Liberal toplum kuramı, toplumu birbirinden bağımsız atomize bireylerden oluştuğunu kabul etmektedir. Bu bireylerin ise kimse tarafından kısıtlanmaması gereken hak ve özgürlükleri vardır.⁷

5 Sabri ÇAKLI:a.g.e., 7

6 Atilla YAYLA: Liberalizm, (Ankara, 2002), 15-35

7 Gencay ŞAYLAN:a.g.e., 27

Liberalizme göre bu haklar, yaşama hakkı, özgürlük ve mülkiyet haklarıdır. Siyasal kurumların ve hukuksal düzenlerin görevi bireylerin doğuştan getirdiği bu hakları korumaktır. Yani liberal felsefeye göre devletin varlık nedeni bireylerin doğal hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Bireyin varlık sebebi ise başka varlıklar değil bizzat kendisidir. Yani bu anlayışın açılımı bireyin kendisi için bir varlık oluşudur. Nihai otorite ve referans bireyin kendisidir. Yani liberalizm, birey haklarını referans alarak devletin varlık sebebini birey haklarını korumakla sınırlı gören ve bu anlamda devleti “gece bekçisi” konumuna indirgeyen bir çizgide olduğu söylenebilir.⁸

Liberalizmin diğer önemli bir kavramı ise özgürlüktür. Bu kavram liberal düşüncede negatif özgürlük çerçevesinde incelenmektedir. Negatif özgürlük; bireye dışarıdan her hangi bir müdahale olmaksızın davranabilmesi ve serbestçe hareket edebilmesi şeklinde tanımlanabilir. Birey dışarıdan hiçbir müdahale olmadığı ölçüde özgürdür. Thomas Hobbes negatif özgürlüğü şu şekilde özetlemektedir:

“ Özgür bir insan... yapma iradesine (arzusuna) sahip olduğu şeyi yapması engellenmemiş kişidir”⁹

Bireye yapılan müdahaleler devlet tarafından gelebileceği gibi sosyal gruplardan da gelebilir. Ancak gerek sosyal yaşam içerisinde gerekse piyasada bireye en çok zorlama ve müdahale devlet tarafından gelmektedir. Dolayısıyla Liberalizm, bireyin özgürlüğü için devletin kanunla sınırlandırılması gerektiğini söylemektedir.

Devlet müdahalesi ise en çok ekonomik hayatta ekonomik özgürlüklerimizin engellenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik özgürlük ekonomik faaliyette bulunmak ya da ekonomik girişimcilik hakkına sahip olmak şeklinde tanımlanabilir.

8 Yıldız KARAGÖZ: Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük, C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi,XXVI,1,(Aralık 2002), 277

9 Hardy BOUILLON: Piyasa Ekonomisi, Özgürlük ve İnsan Hakları, Sosyal ve Siyasal Teori'den naklen, Çev. Ataç ÜNLÜ, (Ankara: Siyasal Kitapevi, 1999), 366

Mises'e göre ekonomik özgürlükle genel anlamda özgürlük arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük piyasa ekonomisi ile var olmaktadır. Piyasa ekonomisinin olmaması bütün siyasal ve sosyal özgürlüklerin ortadan kalkması demektir. Özgürlüğü yaratan kanunlar ve anayasalar değil piyasa ekonomisidir. Kanunlar ve anayasalar rekabetçi bir ekonomik sistemin bireylere sağladığı özgürlüğü, devlet ya da polis gücünden korurular. Zaten Mises'e göre özgürlük bir anlamda da devlet faaliyetleri alanında polis gücünün üstüne konulan sınırdır. Mises'e göre piyasa ekonomisinin bireylere sağladığı özgürlük rekabet yoluyla sağlanmaktadır. Piyasa ekonomisi bireylere sonsuz sayıda seçenekler sunarak onları özgür kılmaktadır. Buna karşılık ekonomik hayatı kontrol eden ve ekonomik hayatı devlet denetimine sokan totaliter rejimlerde bireye sağlanan tek özgürlük, engellenememesinden kaynaklandığı için intihar etme özgürlüğüdür.¹⁰

Devletin ekonomik ve sosyal alandaki güç ve yetkilerinin yani devlet yönetiminin sınırlı olduğu bir ekonomik ve sosyal düzen liberalizm, bunun tersi ise devletin ekonomik güç ve yetkilerinin geniş olduğu aynı zamanda sınırsız devlet müdahalesinin olduğu bir sistem ise totalitarizmdir.

Sosyal, siyasal ve ekonomik düşünce sistemi olan liberalizmin zirveye ulaşması birçok yazara ve düşünüre göre Avusturya Okulu ile gerçekleşmiştir. Liberal devlet düşüncesi çerçevesinde Okulun devlet ile ilgili fikirleri ve onun sınırlarının ne olması gerektiği hususundaki görüşleri, Menger ve Böhm-Bawerk ile başlamış ancak Mises ve Hayek ile olgunlaşmıştır.

Bawerk'in, yazmış olduğu makalesi "Control or Economic Law"da devletin iktisadi etkinlik içindeki rolünü sert bir biçimde eleştirmiştir. Ayrıca ekonomik hesaplama tartışmalarının çıkış noktası olan "Capital and Interest" ve "Karl Marx and Close Of His System" gibi iki önemli çalışmasıyla da Marksist iktisadi ve onu kendine dayanak noktası alan sosyalist sistemi

10 Atilla YAYLA: Liberal Bakış, (Ankara, 2000), 185-186

eleştirmiş, sosyalizm gibi totaliter rejimlerde, piyasanın işlerliğinin mümkün olamayacağını göstermiştir.¹¹

Mises ise devletin ekonomik hayat içindeki rolünü ve onun müdahalelerinin neden olduğu aksaklıkları iki dev eseri olan “Human Action”da bir bölüm ve “Omnipotent Government”ın tamamında sistemli bir biçimde incelemiştir. Mises’in bu eserlerinde yapmış olduğu tahliller daha çok sosyalist sistemdeki devletçi müdahaleler çerçevesinde olmasına karşın, daha sonraları Mises, İngiltere de ve diğer batılı ekonomilerde de devlet müdahalelerinin artması nedeniyle müdahalecilik teorisini genişletmiş, batılı modern devletlerin de piyasanın işlerliğine müdahale etmesinin aslında sosyalizmde ki uygulamalardan bir farkının olmadığını savunmuştur.

2.2. MİSES EKSENİNDE DEVLET MÜDAHALECİLİĞİ

Avusturya İktisat Okulunun devlet müdahalesinin neden olduğu piyasa aksaklıklarına ilişkin görüşlerinin çıkış noktası esas itibariyle sosyalistlerle girilen ve Mises de zirveye ulaşan hesaplama tartışmalarıdır. Mises sosyalist bir sistemin var olamayacağını, çünkü iktisadi hesaplama mahrum olduğunu bunun nedenini de, böylesi bir sistemde özel mülkiyet hakkının, gerçek piyasaların ve bu piyasalarda kendi çıkarları peşinde koşan bireylerin olmamasına dayandırmaktadır.

Mises, sosyalist bir sistemin neden başarılı olamayacağını “Bürokrasi” isimli kitabında şöyle özetlemektedir:

“Sosyalizm yahut devlet kontrolünün bütün iktisadi faaliyetlere yayma imkansız bir şeydir. Çünkü sosyalist toplum düzeni, iktisadi plan ve programların mutlak suretle ihtiyaç gösterdikleri entelektüel unsurdan, “iktisadi hesap”tan mahrumdur. Devletin merkezi bir teşkilat marifeti ile iktisadi

¹¹ David GORDON: Avusturya İktisadının Felsefi Kökenleri, Çev. N.BAGDADIÖĞLU, (Ankara, 2000), 14

hayatı planlaştırmak istemesi bir çelişki ifade eder. Sosyalist bir merkezi üretim bürosu halledilmesi imkansız meseleler karşısında kalacaktır. Hazırlanan projelerin memleket hesabına ne derece faydalı oldukları ve üretim unsurlarının ziyanına sebebiyet verilip verilmediği anlaşılamayacaktır. Sosyalizm, tam bir kargaşalıkla sona erme tehlikesine maruz kalacaktır.”¹²

Mises’e göre iki tip Sosyalizm vardır. Bunlardan ilki Lenin ya da Rusya tipi sosyalizm dediği modeldir ki tamamen bürokratiktir. Burada tüm fabrikalar, dükkanlar, çiftlikler tamamen kamulaştırılmıştır (verstaatlicht). Devletin tüm departmanları, memurları tarafından işletilmektedir. Aynı ilişki üretim sürecinde ve her üretim standında da söz konusudur.¹³

Mises’e göre ikinci tip sosyalizm ise Hindenburg ya da Alman tipi sosyalizm dediği modeldir. Bu modelde ise sözde ve görünüşte özel sektör korunuyormuş gibi gözükmemekte ve aynı biçimde piyasanın doğal işleyişine, faizler, ücretler ve fiyatlara müdahale edilmeyormuş gibi gözükmemektedir. Ancak ne girişimciler nede mağaza yöneticileri¹⁴ piyasada özgür değildirler. Bu yöneticiler ve girişimciler mal alımında ve satımında, işçi alımında ya da işten çıkarmalarda, borç, amortisman ve faiz ödemelerinde merkezi otoritenin idaresi altındadırlar. Bütün faaliyetlerinde merkezi otoriteye ve onun yönetim birimlerine (Reichswirtschaftsministerium) kayıtsız şartsız boyun eğmek zorundadırlar. Bu otorite girişimciye neyi nasıl üreteceğini, hangi fiyattan kimden alacağını ve kime hangi fiyattan satacağını söylemektedir. Dolayısıyla tüm ücretler, fiyatlar ve faiz oranları hükümet tarafından sabitlenmiştir. Bu ücret, fiyat ve faiz oranları sadece görünüştedir, gerçekte ise devletin herkesin işini, gelirini, harcamalarını yani kısacası yaşam standartlarını belirlediği söylenebilir. Devlet tüm üretim aktivitesi içinde etkindir. Girişimciler, tüketici taleplerine ya da piyasanın fiyat yapısına değil devlete itaat etmek

¹² Ludwig Von MISES: Bürokrasi, Çev. Feridun ERGİN, (Ankara, 2000), 53

¹³ Ludwig Von MISES: Human Action, Scholar's Edition (Auburn, 1998), 717

zorundadır. Mises'e göre bu sosyalizmin kapitalizm maskesi altındaki resminden başka bir şey değildir.¹⁵

Piyasa ekonomisinin engellenmesi sisteminin ya da müdahaleciliğin amacı, bir yandan devletin farklı alanlardaki aktivitelerini diğer yandan ise piyasa sistemi altındaki ekonomik özgürlüğün korunmasıdır, ancak müdahalecilik nasıl tanımlanırsa tanımlansın piyasada özel sektörün korunmasına yönelik devlet faaliyetlerinin sınırlarının olmaması piyasa işleyişinde sıkıntılara neden olacaktır.

Mises'e göre müdahalecilik bir emirdir ve doğrudan ya da dolaylı bir biçimde yapılabilir. Merkezi otorite, toplumu yönettiği çeşitli yönetsel araçlar ile baskı ve zorla girişimci ve kapitalistin bazı üretim faktörlerini istihdam etmeleri yoluyla piyasa kurallarına itaat etmelerini sağlayabilir. Böylesi emirler bir şeyin yapılması ya da yapılmaması şeklinde olabilir. Fakat emirlerin doğrudan bizzat devlet tarafından oluşturulup uygulanması gerekli değildir. Bazen ekonomik ajanlar kendi kendilerine böylesi emirleri ve yasakları uygulayabilmektedirler. Böyle bir durumda ise devlet kendi hareket ediyormuşçasına bu faaliyetlere müsamaha gösterebilir. Ancak buradaki sorun devletin, diğer ajanların faaliyetlerine karşı olması ve bunu kendi güçleriyle zapt etmekte başarısız olmasıdır. Bu durumda ise anarşi doğacaktır.¹⁶

Devlet müdahalesi sadece piyasada kar peşinde koşan girişimci üzerinden değil aynı zamanda doğrudan doğruya tüketici tercihleri ve tüketim malları üzerinden de yapılmaktadır. Devletin piyasadaki tüm müdahaleci faaliyetleri aynı zamanda ve mutlaka dolaylı olarak tüketimi etkilemektedir. Devlet müdahaleleri piyasa ilişkin bilgi verilerini değiştirebileceği gibi aynı zamanda değeri ve tüketici davranışlarını da değiştirmektedir. Mises konuyu şöyle özetlemiştir:

14 Nazi terminolojisinde Betriebsfuhrer olarak kullanılmaktadır.

15 Ludwig Von Mises: Human Action, ...a.g.e, 719

16 Ludwig Von Mises: Human Action, ...a.g.e, 719

“Tüketici tercihlerini ele aldığımızda onların “a” malını satın almaları ya da “b” malını satın almamalarını neyin neden olduğu sorusuyla ilgilenmemekteyiz. Bu noktada örneğin gaz maskesinin fiyatının insanların onu alıp almamaları da önemsiz kalmaktadır. Çünkü devlet herkesi gaz maskesi almaya zorlamaktadır.”¹⁷

2.3. AVUSTURYAN ETKİNLİK TEORİSİ VE ETKİNLİKTE DEVLETİN ROLÜ

Ortodoks kamu malları teorisi ve bunun doğal sonucu olarak devlet müdahalesi, etkinlik ve optimalite kavramlarına dayanmaktadır. Ortodoks yaklaşıma göre eğer piyasa etkin bir biçimde çalışmıyorsa bazı devlet müdahalelerine, etkinsizliği giderebilmek için izin verilebilir. Bu etkinlik yaklaşımı doğrudan Neo-Klasik piyasa yapısı ve onun tam rekabet tanımından gelmektedir. Dolayısıyla ilk olarak etkinliğin Neo-Klasik anlamına bakmak gerekmektedir.

2.3.1. Etkinlikte Neo-Klasik Yaklaşım

Avusturyan İktisat Okulu’ndaki etkinlik tartışmalarını incelemeden önce Ortodoks ve Neo-Klasiklerin etkinliğe yaklaşımlarını incelemek her iki Okul arasındaki önemli farkları ve devlet müdahalesi ile ilgili yaklaşımları anlamak açısından daha iyi olacaktır.

Geleneksel Avusturya Okulu ve Neo-Klasik Okul’un etkinlik tartışmalarında iki önemli köşe taşı bulunmaktadır. Bunlardan biri Pareto Optimumu diğeri ise tam rekabettir. Pareto optimumu statik bir durumu ifade etmektedir. Buna göre toplumda en az bir kişinin refah düzeyini azaltmadan öteki kişilerin refah düzeyini yükseltme olanağı yoksa toplum refahı optimuma

17 Ludwig Von Mises: Human Action, ...a.g.e, 733

erişmiş demektir. Ekonomik etkinliği ifade eden bu optimumun gerçekleşebilmesi için bir yandan üretilen malların tüketiciler arasında optimal dağılımının yani etkinliğinin sağlanması, diğer yandan üretim faktörlerinin, çeşitli malların üretimi alanında optimal dağılımının yani etkinliğinin sağlanması gerekir.¹⁸

Üretimde etkinlik, malların ve hizmetlerin nasıl üretileceği problemiyle ilgilenmektedir. Buradaki temel sorun üretim faktörlerinin üretim faaliyetleri arasında nasıl dağılacağı sorunudur. Pareto'cu yaklaşıma göre eğer bir mal veya hizmet üretimini, başka bir mal ve hizmet üretimini azaltmadan arttırmak mümkün değilse üretim etkindir denir. Tüketimde de benzer şekilde, eğer üretilen mal ve hizmetlerin bireyler arasında ki dağılımını değiştirmekle bir bireyin tatmin azaltmadan, en az bir bireyin tatmin seviyesini yükseltmek mümkün değilse tüketim etkin olacaktır.¹⁹

Diğer bir deyişle mükemmel etkin bir piyasaya ulaşmak, toplumda tüm ekonomik işlemler için birinin daha iyi olması diğerinin pahasına olacaktır. Buna ek olarak son denge durumu ise bir refah optimumunun ve piyasa etkinliğinin Pareto optimum şartlarının ihlal edilmediği sürece olabileceğini göstermektedir. Bu noktada devreye neo-klasik tam rekabet tanımı girmektedir. Belirli varsayımlar altında tam rekabetçi bir ekonomi Pareto optimum ve dolayısıyla piyasa etkinliğini sağlamaktadır.

Neo-Klasik perspektif piyasa etkinsizliğiyle aslında piyasa başarısızlığını anlatmaktadır. Onlara göre piyasanın başarısı ve etkinliği için devlet müdahalesine başvurulabilir. Temel Klasik yaklaşımda bu neo-klasik notasyonu almıştır, piyasa doğal olarak başarısız olacaktır ve Ortodoks bakış açısına göre müdahale gereklidir. Piyasa başarısızlığı demek, piyasanın Pareto optimal ya da birinci en iyi kaynak tahsisini başaramaması demektir. Dolayısıyla piyasa başarısızlığının varlığı kaynak tahsisinin optimal olmadığını

18 Roy E. CORDATO: The Austrian Theory Of Efficiency and The Role Of Govrenment, The Jurnal Of Libertarian Studies, IV, 4, (Fall 1980),393-394

19 Fuat Vural SAVAŞ: Piyasa Ekonomisi ve Devlet, (Ankara,2000), 40

ikinci en iyinin bulunduğunu veya kaynak israfının mevcudiyetini dile getirmektedir. Pareto optimumunun sağlanamaması özellikle dışsallıklar ve tam kamusal mallarda geçerli olabilir.²⁰

Pareto optimumu tam kamusal mallar için geçerli değildir. Tanım olarak tam kamusal mallar tüketiciye ek fayda sağlayan ancak üreticiye ek bir maliyet getirmeyen mallardır. Bu tip mallara örnek olarak ulusal güvenlik gösterilebilir. Bu tip malların marjinal maliyeti sıfırdır ve fiyatta sıfıra eşit olacağından, Neo-Klasik anlayışa göre piyasa etkindir. Bir kimsenin elde ettiği fayda yüzünden bir başkasının faydasında bir azalma olmaz.²¹

İkinci problem ise dışsallıklardır. Neo-Klasik yaklaşıma göre tam rekabetin Pareto optimal bir kaynak dağılımına yol açtığı şeklindeki sonuç, tüketimde ve üretimde dışsallıkların olmadığı, yani hiçbir tüketicinin faydasının diğer tüketicilerin faydasına dayanmadığı ve hiçbir üreticinin toplam maliyetinin diğer üreticilerin çıktı düzeylerinden etkilenmediği varsayımına dayanmaktadır. Eğer tüketimde ve üretimde dışsal etkiler söz konusu ise optimalite ve etkinlik gerçekleşmeyecektir.²²

Neo-Klasik tanımlamadaki piyasa dışsallıkları ve fayda-maliyet yaklaşımı bir bütün olarak toplumsal etkinlik kapsamında ele alınmaktadır. Oysa Avusturya Okulunda etkinlik bireysel davranışlar çerçevesinde ele alınmakta ve bu noktada Neo-Klasik okuldan farklılaşmaktadır.

2.3.2. Avusturyan Etkinlik Teorisi

Sübjektif değer ve bireyciliğe odaklanan Avusturya Okulu metodolojik olarak, ekonomi teorisine yaklaşımı ile diğer bütün ekollerden farklılaşmaktadır. Avusturya Okulunun bu yaklaşımı çoğu zaman metodolojik

20 Yew-Kwnag Ng: Welfare Economics: Introduction Development of Basic Concepts, (London,1979), 46

21 E. C. PASOUR: The Free Rider As a Basis For Government Intervention, The Jurnal Of Libertarian Studies, V, 4, (Fall 1981),454

22 E. C. PASOUR: a.g.m.,455

bireycilik ve radikal sübjektivizm olarak isimlendirilmiştir. Avusturya Okulu gerçekte ekonomi bilimini bireysel insan davranışları ve praxeoloji'nin bir alt dalı olarak görmektedir. Dolayısıyla Avusturyan bakış açısını anlayabilmek için Avusturyan bireysel insan davranışları konseptini anlamak gerekmektedir. Basit olarak, bireysel insan davranışları bir amaca yönelik davranışlar (purposeful behavior) olarak değerlendirilebilir.²³

Avusturyan iktisatçılara göre var olmanın doğasından dolayı tüm insanlar davranışta bulunurlar ve tüm ekonomik aktiviteler bu davranışlara dayanmaktadır. Bu nedenle Avusturya Okulu praxeolojiyi ekonomi biliminin mantıksal temeli olarak görürler ve bu çerçevede amaçlı insan davranışlarının piyasa ekonomisi ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunu incelerler

2.3.2.1. Etkinlik ve Bireycilik

Diğer ekonomi teorileriyle tutarlı olarak Avusturya Okulu etkinlik ile ilgili analizlerinde de bireye odaklanmışlardır. Daha sonraki problem ise bireysel aktörlerin toplum içindeki etkinliğinin tahsisinin nasıl olacağıdır. Bu problemin çözümü için Avusturyan iktisatçılar tekrar praxeolojik köklere dönmüşlerdir. Bu çerçevede etkinliğin, amaçlı insan davranışları bakımından mümkün olduğu, bireylerin hedefleri ve amaçları ile tutarlı bir biçimde bağlı olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Avusturyan iktisatçılara göre, etkinlik bireylerin istekleri veya planlanmış hedefleri ile tutarlıdır. Eğer bir etkinsizlik söz konusu ise, o zaman tercihler, planlanmış amaçlar ve isteklerle tutarlı değildir.²⁴

Avusturyan iktisadında etkinlik kavramı, tüm ekonomik analizlerde önemli bir rol oynamaktadır. Birey ekonomik problemlerin can alıcı noktasıdır. Bu çerçevede bireysel davranışların etkinliği onun ekonomik hayattaki başarısı ve ya başarısızlığını belirleyecektir.

²³ Roy E. CORDATO: a.g.m., 396

2.3.2.2. Toplum ve Etkinlik

Avusturya iktisadı metodolojik olarak bireyciliği savunmakta, ekonomik problemlerde karşılaşılan etkinlik sorununu da gene bireycilik çerçevesinde incelemektedir. Başka bir deyişle Avusturyan iktisadı bireylerin dışında toplumsal bir amacın olmadığını kabul etmektedirler. Onlara göre tek tek bireylerin amaçları ve programlanmış hedefleri vardır. Kirzner konuyu şu şekilde özetlemektedir:

“toplum birçok bireyden meydana gelmektedir, her bir birey tek tek ve bağımsız olarak kendi amaçları ve programladıkları hedeflerini seçerler ve gene her birey belirlediği hedeflere ulaşmak için kendi hareket tarzını seçer. Bu nedenle toplumu tek bir bireymiş gibi algılamak ve bunu üzerinden konuşmak gerçekçi olmayacaktır”²⁵

Ve buradan hareketle Kirzner konuyu şu şekilde sonuçlandırmaktadır:

“...toplumsal sistemde etkinliğin anlamı, toplumun bireylerin çok sayıdaki amaçlarına ve hedeflerine ulaşmasına izin vermesidir.”²⁶

Bu çerçeve içinde, Avusturya iktisat Okuluna göre serbest piyasanın en etkin sistem olduğu anlaşılmaktadır. Piyasa ekonomisi her bireye bilgisi dahilinde, kendi amaçları peşinde koşmasını en etkin biçimde sağlayacaktır.

2.3.2.3. Etkinliğin Belirlenmesi, Bilgi ve Koordinasyon Problemi

Avusturya Okulunda ekonomik etkinliğin hem bireyler hem de toplum için sağlanmasının anahtarı bilgidir. Bireysel davranışların etkinliği, bireylerin

24 Roy E. CORDATO: a.g.m., 397

25 Israel KIRZNER: Market Theory and The Price System, (Princeton, 1963), 35

26 Israel KIRZNER: Market Theory and... a.g.e., 35

amaçlarına ulaşmak için sahip oldukları bilgi ile belirlenmektedir. Roy Cordato, bunu Kirzner'in fikirlerinden yola çıkarak şu şekilde örneklemiştir:

“Örneğin bir bireyin araba satın almak istediğini fakat bu bireyin çok sınırlı bir bilgiye sahip olduğunu varsayalım. Ve bu bireyin bu amaçla bir mağazaya gittiğini varsayalım. Bireyimiz kesinlikle bilgi eksikliği nedeniyle etkin olmayan bir karar vermiş olacaktır. Ancak bu birey deneme yanılma yoluyla bilgisini zamanla arttıracak ve ekonomik olarak daha etkin kararlar verecektir. Gene varsayım olarak bu bireye mağazadaki bir yetkilinin araba tüccarına gitmesi gerektiğini söylemiş olsun. Bu durumda birey bilgisini geliştirecek ve bir sonraki davranışında daha etkin kararlar vermiş olacaktır.”²⁷

Bu örnekten hareketle Avusturya Okulunda, piyasa için etkinliğin aslında piyasa şartlarında hareket eden bireyin bilgisine dayandığını söyleyebiliriz. Piyasa ekonomisi, bireylerin karşılıklı olarak yaptıkları iradi mübadelelere ve bireylerin simültane olarak kendi amaçları peşinde koşmalarına izin vermektedir. Bireylerin kendi amaçları peşinde koşmaları ise alıcılar ile satıcılar arasındaki koordinasyon problemini akla getirmektedir. Bu Koordinasyon ise piyasa katılımcılarının fırsatlar karşısındaki bilgisine ve bunları görme becerilerine dayanmaktadır. Cordato bu koordinasyon sorununu gene bir örnekle şöyle açıklamaya çalışır:

“Aynı bireyin gene araba almaya gittiğini ancak bu sefer bilgi edindiğini varsayalım. Birey uygun bir fiyat teklifi alabilmek için çeşitli araba galerilerini gezerek karşılaştırma yapacaktır. Burada bireyin karşılaştığı problem şudur; birey araba için dört bin dolar ödemeye hazırdır ve hiçbir satıcının kendisine daha düşük fiyat teklif etmeyeceğini bilmektedir. Ancak şehrin diğer yakasındaki bir satıcı üç bin dolara anlaşılmaya hazırdır. İki

27 Roy E. CORDATO a.g.m., 398

tarafıta birbirinden habersiz olduğundan planlarda bir koordinasyon yoktur ve piyasada bir etkinsizlik söz konusudur”²⁸

Avusturya Okulu temsilcileri için ancak ve ancak tüm piyasa katılımcıları mükemmel bilgi ve öngörüyeye sahiplerse piyasada planların mükemmel koordinasyonu ve mükemmel etkinlik olacaktır. Aynı zamanda bu mükemmel bilgi notasyonu denge durumunun da ayırt edici bir özelliğidir. Kirzner ise bu denge durumunu şöyle tarif etmiştir.

“Denge durumu, bütün faaliyetlerin mükemmel koordinasyonunun sağlandığı durumdur. Her piyasa katılımcısı ne yapacağına karar verirken diğer katılımcıların verecekleri kararları da öngörmeye çalışacaktır. Bu çerçevede mükemmel bilgi, bireysel planların tam koordinasyonunu sağlayan denge durumu olarak tanımlanabilir.”²⁹

Avusturya iktisatçılarının mükemmel bilgi konusundaki bütün tanımlamaları doğrultusunda, ekonomik hayatta mükemmel bilgi veya mükemmel etkinliğe ulaşılamadığı sonucu çıkarılabilir. Çünkü piyasada bulunan bilgi dağıntık bir biçimdedir ve bazı planların koordinasyonunun sağlanması mümkün değildir dolayısıyla piyasada bir etkinsizlik olacaktır. Ancak piyasa doğası gereği kendiliğinden bu etkinsizliği giderebilir. Piyasa sürecinde, fiyat sistemi ve girişimci faaliyetleri ile bireyler piyasada bulunan bu dağıntık bilgiyi elde edebilirler ve kaynakların etkin bir biçimde kullanımı sağlanabilir. Basitçe bu fiyat sistemi bireylere uygun bilgiyi elde etmelerini sağlayan bir kurum olarak çalışmakta ve potansiyel kar fırsatlarını göstermektedir. Bu bilginin elde edilmesi ve kullanımı ile ekonomik hayatta etkinlik artar.

28 Roy E. CORDATO a.g.m., 398

2.3.3. Etkinlikte Devletin Rolü

Neo-klasiklerin piyasa başarısızlığı tanımlamasından hareketle bir etkinsizlik durumunda devlet müdahalesinin gerekliliği hakkındaki görüşlerine karşın, Avusturyan perspektif piyasa etkinsizliğinin giderilmesi için devlet müdahalelerinin uygulanamayacağını savunmaktadır. Piyasa hiçbir zaman mükemmel etkinliğe ulaşamayacak olmasına karşın piyasanın kendi iç dinamikleriyle bu etkinliği sağlayabilmesi mümkün olabilir. Gerçekte Avusturyan bakış açısına göre her hangi bir piyasa başarısızlığı serbest piyasanın işleyişinden değil, hükümet müdahalelerinin piyasa fiyatlarını ve kaynak dağılımını değiştirmesi ya da bozmasından kaynaklanmaktadır.

Devlet müdahalelerinin etkinliği sağlayamayacağı tüm Avusturyan iktisatçıları için genellikle kabul edilen bir görüştür. Rothbard etkinliği ve devlet müdahalesini şöyle özetlemektedir:

“Devlet müdahalesinin olmaması durumunda sosyal fayda artacaktır... Ne zaman ki hükümet müdahaleleri olur ve bireyin yapmak istediklerini değiştirir, o zaman bu bireyler baskı nedeniyle faydalarını kaybedeceklerdir. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki hükümet müdahalesinin olmaması sosyal faydayı artıracaktır.”³⁰

Ancak buradaki problem, toplumda hükümet eliyle yürütülen işlerin ne olacağı, yani dışsallıkların ve kamu malları gibi devlet tarafından sağlanan hizmetlerin serbest piyasa tarafından nasıl sağlanacağı sorunudur. Kamu malları; kısaca yollar, eğitim, parklar, sağlık hizmetleri ya da Rothbard'ın sisteminde yer alan savunma ve hukuksal hizmetlerin talep yönü piyasa tarafından sağlanacaktır. Gerçekte bu tip mallar bir fiyata sahip olmadıklarından ve marjinal maliyet ve marjinal fayda eşitliğinden dolayı,

29 Israel KIRZNER: Competition and Entrepreneurship, (Chicago, 1973), 218

30 Murray N. ROTHBARD: Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics, The Logic of Action One: Method, Money, and the Austrian School by Murray N. Rothbard, Edward Elgar Ed. (London, 1997), 242

Avusturyan bakış açısına göre etkinliğin konusu değildir. Serbest piyasa ekonomisi toplumdaki mülkiyet hakları ve kaynak dağılımı sistemi için tanımlıdır. Mülkiyet hakları sistemi tüm toplum ve ekonomik faaliyetler için düzenleyici bir mekanizmadır. Mises de bu konu üzerinde önemle durmuş, özel mülkiyet haklarının piyasada oluşan fiyatlar arasında bir ilişki olduğunu özel mülkiyet olmadan piyasa fiyatlarının oluşumunda sıkıntılar olacağını vurgulamıştır.³¹

2.3.4. Sosyalist Devlet Sisteminde Etkinlik ve Hesaplama Tartışmaları

Kazgan'a göre gerçekte sosyalist ekonomide etkinliğin sağlanması ile ilgili tartışmalar Pareto ve Baroneye kadar dayanmaktadır. Pareto ideal bir sosyalist toplumda muhasebe fiyatları ile iktisadi etkinliğin sağlanabileceğini savunmuştur. Barone ise 1908 yılında yayınladığı makalesinde, matematiksel olarak sosyalist ekonomide iktisadi etkinliği göstermeye çalışmıştır. Ancak tartışmaların odak noktasında Oscar Lange, Mises ve Hayek yer almaktadır.³²

Mises ve Hayek sırasıyla 1920 ve 1930'da sosyalist sistemde hesaplamanın olanaksızlığı ve yetersizliği üzerinde durmuşlardır. Konuyla ilgili olarak Mises'in iddiası, sosyalist bir sistemde toprak ve sermaye gibi üretim araçları kolektifleştirildiği için, bunların fiyatlarının oluşabileceği bir piyasa yoktur. Mises'e göre iktisadi hesaplama fiyatların bilinmesini gerektirmektedir. Merkezi planlama bürosu, bugünkü ve gelecekteki tüketim malları için tercih sıralamasını bilse bile, üretim girdileri için bir piyasa olmadığından, bunların fiyatları belirlenemeyecektir. Dolayısıyla Mises'e göre ne bu üretim girdilerinin dağılımının etkin olması ne de tüketici talebinin bilinmesi mümkün olur. Bu taktirde iktisadi faaliyet bir kaos içine düşecek ve kaynaklar ziyan edilecektir. Piyasa olmadığından toplam ürünü girdiler

³¹ Roy E. CORDATO: a.g.m., 401

³² Gülsen KAZGAN: İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, (İstanbul, 2000), 365

arasında paylaştırmakta mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla sosyalizm Mises'e göre, mantık düzeyinde veya teorik planda mümkün değildir.³³

Tartışmanın diğer tarafında bulunan Lange ise etkinlik için piyasa sosyalizmi önermektedir³⁴. Çalışmalarını Ortodoks bir iktisatçı olan Fred M. Taylor'un çalışmaları üzerine kuran Lange'ın teorisi; özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda tüketim malları ve işgücü fiyatı piyasada rekabetçi koşullara bırakmalı ve öteki fiyatlar da arz ve talebi eşitleyecek biçimde sabitleştirilmelidir. Üretim kararlarına ise marjinal maliyet fiyata eşit olacak biçimde endüstri yöneticiler tarafından karar verilmelidir.³⁵

Lange'ın analizinin temelinde, sosyalist ekonomi de değerlerin, kapitalizmdeki faktörlerce belirlendiği yatmaktadır. Merkezi planlama kurumları, Walrasgil modelde olduğu gibi, Tatonnement sürecindeki tellalın işlevini yerine getirerek fiyatları deneme yanılma yoluyla merkezi olarak tespit edecektir. Daha çok tüketici özgürlüğünü amaçlayan model tüketicinin gelirene bağlı olarak istediği malı seçebilmesi, iş seçiminde tam bir serbestliğe sahip olması tüketici tercihlerinin üretimde ve kaynakların tahsisinde yol gösterici olması gibi belli varsayımlar altında çalışmaktadır. Bu varsayımlar ile Lange piyasa sosyalizminin tam rekabet şartlarını sağlayacağını öne sürmektedir.³⁶

Bu koşulu sağlayacak fiyatların belirlenmesinde ise Lange Yordamlama yöntemini kullanmaktadır. Lange göre sosyalist bir sistemde muhasebe fiyatlarının belirlenmesinde yordamlama yöntemi rekabet fiyatlarını vermektedir. Ayrıca Lange muhasebe fiyatlarının sosyalist ekonomi metodolojisinin de çıkış noktası olduğunu savunmakta ve bu konuyla ilgili "Ekonomi Politik" isimli kitabında Marx'a da atıfta bulunarak piyasanın

33 Gülten KAZGAN:a.g.e., 363-364

34 Oscar Lange'nin Piyasa Sosyalizmi ile ilgili geniş bilgi Lange'nin „Ekonomi Politik„ İsimli Kitabında Yer almaktadır. Konunun bütünlüğü açısından burada kısaca değinilmiştir.

35 Ercan EREN: Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik, (Bursa, 1991), 26

36 Ercan EREN: a.g.e., 29

kapitalist bir ekonomide olduğu gibi işleyebileceğini savunmuştur.³⁷ Doğru muhasebe fiyatlarının bulunması için ne arz-talep mekanizması hakkında bilgiye nede matematiğe ihtiyaç vardır. Doğru muhasebe fiyatları, mal ve hizmet fiyatını eğer o mal ve hizmetin talebi arzından büyükse, yükseltmek ya da arz talepten büyükse, düşürmek yoluyla bulunabilir. Bu deneme yanılma arz-talep dengesi sağlanıncaya kadar devam ettirilir. Sosyalist ekonomideki yordamlama yöntemi, kapitalist ekonomiyle aynı şartlar altında kullanılabilir; tam rekabet modeli, fiyatların veri olmasına dayanır. Tek tek firmalar için veri olan fiyatlar, piyasada tüm bireylerin kararları sonucu oluşmaktadır. Fiyatların bu işlevine bağlı kalınırsa, sosyalizmde de tam rekabette olduğu gibi iktisadi etkinliğe sahip bir fiyat yapısı elde edilebilir. Sosyalist sistemdeki fabrika yöneticileri, tam rekabet modelindeki girişimciler gibi fiyatları veri kabul etmelidir. Lange'e göre sosyalist ekonomideki merkezi planlama kurumları, kapitalist tam rekabet düzenindeki piyasanın yerini almaktadır. Merkezi planlama kurumları kaynakların etkin dağılımını muhasebe fiyatlarını yordamlama yöntemiyle belirleyecektir. Bu şekilde sosyalist bir ekonomide de marjinal maliyet fiyat eşitliği sağlanacak, tam rekabette olduğu gibi sosyalist ekonomilerde de etkinlik sağlanmış olacaktır. Özetle Lange, özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda da tam rekabet piyasa dengesinin mükemmel bir biçimde gerçekleşebileceğini ve etkinliğin sağlanabileceğini ileri sürmektedir.³⁸

Mises ve Hayek'in, Lange'in modeline yönelttiği eleştirilerin merkezinde, modelin statik dengeyi esas alması bulunmaktadır. Mises ve Hayek'e göre dinamik koşullarda bu modelin etkinliği sağlama olanağı yoktur. Ayrıca etkinliğin sağlanmasında özel mülkiyetin varlığı zorunlu koşuldur. Tartışmanın bu boyutu ile Avusturya Okulu'nun, Neo-Klasik iktisattan ayrılan yönlerini de gösterdiği söylenebilir. Çünkü Lange'ın modelinin çıkış noktası Neo-Klasik modeldeki statik analizdir.³⁹

37 Oskar LANGE: Ekonomi Politik, (İstanbul, 1975), 230-231

38 Ercan EREN: a.g.e., 31-32

39 Fuat OĞUZ: "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim", Liberal Düşünce dergisi, VI, 21 (Kış 2001), 20

Mises'e göre iktisadi hesaplama durağan değil dinamik koşulların sorunudur. Gerçek dünyada durağanlık yoktur ve söz konusu koşullar ile elde edilen fiyatlarla iktisadi hesaplama gerçeği yansıtmayacaktır. Mises'e göre önemli olan değişime tepki yeteneğidir ve etkinlik ancak böyle sağlanabilmektedir. Mises, iktisadi analizi dört başlıkta ifade eder; nüfustaki değişimler, talepteki değişimler, sermaye miktarındaki değişimler ve spekülasyondur. Mises'e göre, özellikle spekülasyon iktisadi sistemde merkezi bir rol oynamaktadır. Çünkü iktisadi faaliyetlerdeki değişim süreci, belirsiz gelecek üzerine kuruludur ve riske bağlıdır. Bu da Mises'e göre spekülasyondur.⁴⁰

Etkinliğin sağlanmasında bilginin önemi, Hayek'in eleştirilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ademi merkeziyetçi bilgi, etkinlik ve dinamizmin temelinde yer almaktadır. Bilgi piyasada dağınık bir biçimde bulunmaktadır. Tek tek bireylerin bu bilginin hepsine sahip olması olanaklı değildir. Ancak bazı bilgilere sahip olanlar piyasada diğerlerinden daha başarılı olacaklardır. Bu bilgi aynı zamanda yer ve zamana göre de değişiklik göstermektedir. Merkezi planlı bir devlet bu değişimlere hızlı bir biçimde uyumu sağlayamayacaktır. Dolayısıyla merkezi planlamacı bir devlet ademi merkeziyetçi piyasanın sağladığı etkinliği gerçekleştiremez. Çünkü merkezi planlamanın, modern bir ekonomide piyasa mekanizmasının koordine ettiği binlerce denklemi çözebilmesi olanaklı değildir. Ayrıca Avusturya Okulu iktisatçılarına göre bu modelin uygulama sürecinde de problemler vardır. Hayek bu anlamda fiyat sabitleştirme yöntemi ile firmalar ve tüketiciler arasındaki arz-talep uyumunun sağlanmasının mümkün olamayacağını belirtmektedir. Ona göre önemli olan gecikme olmadan fiyatların nasıl gereken düzeye ayarlanabileceğidir. Çünkü değişik endüstrilerde çok hızlı bir biçimde bir ayarlama, teoride olanaklı gözüküyor olsa bile somut olarak bunu gerçekleştirmek zordur. Ayrıca modelin uygulama sürecinde de problem vardır. Uygulamada önerilen tam rekabetin standardizasyonu olanaklı değildir. Çünkü piyasa potansiyel tüketici ve üreticilerin planlarını içermektedir. Bu anlamda fiyatların sabitleştirilmesi

40 Ercan EREN: a.g.e., 42

arz ve talep edenlerinde sabitleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı muhasebe fiyatları tüketici tercihlerini yansıtmamaktadır. Dolayısıyla fiyatlar, arz ve talebe anında tepki göstermediğinden dolayı modelde rasyonel hesaplama yapabilmek mümkün değildir.⁴¹

Özetle, sosyalist ekonomide hesaplama tartışmaları oldukça farklı iki yöntemi kullanan iktisatçıları karşı karşıya getirmiştir. Bu anlamda bahsedilen tartışmanın daha çok metodolojik temelli olduğu söylenebilir. Lange'ın hareket noktası pozitivisttir ve modeli ölçülebilirlik ve nesnellik üzerine kurmuştur. Diğer yandan Mises ve Hayek ise ekonometri ve nesnel bilgiye şüpheyle bakmaktadırlar. Onlara göre iktisadi faaliyet ölçülemez çünkü amaçlanmayan sonuçlar ve sürekli bir değişim vardır. Bu noktada Lange'ın tersine Neo-Klasik denge kavramı Avusturya Okulu iktisatçıları için geçerliliği olmayan bir yaklaşımdır. Asıl önemli olan sürekli değişim ve buna bağlı dengesizliktir.

2.4. AVUSTURYA İKTİSADI EKSENİNDE PİYASA, REKABET VE DEVLET

Avusturya Okulu, rekabeti bir piyasa yapısı olarak gören ve statik olarak analiz eden modern Neo-Klasik teoriyi en çok eleştiren yaklaşımlardan biridir. Avusturya Okulu mensupları temelde bireyciliği, insanların bilgilerinin tam olmayacağını, ekonomik süreçlerin karmaşıklığını vurgulayarak devlet müdahalesine karşı serbest piyasanın üstünlüğünü savunmaktadırlar. Herkesin her konuda tam bilgili olmasının mümkün olmayacağını ve bilginin ancak rekabet sürecinde elde edilebileceğini belirterek böyle bir varsayımda bulunmanın da zaten rekabet kavramını anlamsızlaştıracağını ileri sürmektedirler.

Onlara göre bireyler müdahalesiz olarak her türlü girişimde bulunmalıdırlar. Bireylerin her şeyi yapabildikleri doğal düzeni en iyi ifade eden bireycilik düzenidir. İktisadi bireycilik, iktisadi denetim ve düzenlemelere

41 Ercan EREN: a.g.e., 41-43

yer veren her türlü sosyal ve siyasal değere karşı çıkar. Avusturya Okuluna göre bireycilik, bireyi ve onun psikolojik eğilimleri toplumun iktisadi örgütlenmesinin temelidir. Ancak bunun için iki kurumun gerekliliği şarttır; iktisadi özgürlük ve özel mülkiyet. Avusturya Okulu her bireyin farklı yeteneklere sahip olduğuna ve bu yeteneklerin diğerleriyle rekabet içinde geliştirilmesine izin verilmesi gerektiğini savunur.

Avusturya İktisat Okulu'na göre piyasa sürecinin temel özelliği, girişimci insan faaliyetlerinin birbirini etkilemesidir. Girişimciler piyasada kar fırsatlarını yakalamak için yaratıcı bir biçimde hareket ederler. Bu girişimci faaliyetleri sonucunda, piyasaya sunulan ürünlerin fiyatları ve miktarları, kendiliğinden denge değerlerinde gerçekleşmeye zorlanır. Böyle bir sistemin işleyebilmesi bireysel girişim özgürlüğü ile serbest rekabete bağlı olacaktır. Bunun dışındaki, devletten ya da başka bir otoriteden gelen bir müdahaleye gerek yoktur. Böylesi bir müdahale hem bireysel özgürlüğü hemde kaynak dağılımını bozacaktır.

Neo-Klasik iktisat teorisinde rekabet kavramı piyasa fiyatları ve ürün kalitesini etkileyebilecek her hangi bir gücün olmaması anlamında kullanılmaktadır. Rekabetçi bir piyasa, hiçbir firmanın tek başına bir piyasa gücüne sahip olmadığı bir piyasadır. Dolayısıyla rekabet, böyle bir monopol gücün olmadığı yerlerdeki durum olarak tarif edilebilir. Tam rekabet ise, katılımcıların ürün fiyatını ve kalitesini belirleme güçlerinin olmadığı piyasalardaki durumu ifade eder. Ancak tam rekabet durumu gerçek olmaktan uzak olmasına karşın gerçek piyasaları anlamak için teorik bir çerçeve ve tam rekabetçi etkinlik ideali ile birlikte düşünüldüğünde, kaynak dağılımı açısından yetersizliği değerlendirmek için bir mükemmeliyet kıstası olarak düşünülebilir.⁴²

Tam rekabet modeli Neo-Klasik iktisatta arz ve talep kanununu temeli olarak görülür ve anti tekel politikası içinde, endüstri yapısının tam rekabetten

uzaklaşmasını önlemek için devleti rekabeti koruma ve destekleme çabası içine yönlendirir. Avusturya Okulu mensupları rekabetin bu anlamını hem yararsız hemde iktisadi anlamada yanıltıcı olduğunu düşünmektedir. Onlara göre, hiçbir girişimcinin piyasa fiyatlarını ve ürün kalitesini etkileyemediği mükemmel bir durumu taklit etmeye çalışmak rekabetçi piyasa sürecini felce uğratmaktan başka bir şey değildir.⁴³

Avusturya Okulu, rekabetçi piyasayı hiçbir girişimcinin piyasa gücüne sahip olmaması olarak değil, hiçbir girişimcinin piyasaya giriş çıkışta piyasa dışı engellemelerle karşılaşmaması olarak tarif eder. Piyasa dışı engellemelerle daha çok devlet engelleri ve sınırlandırmaları kastedilmektedir. Bu kavram girişimcinin piyasaya girişte cesaretini kıran yüksek üretim maliyetleri gibi kavramlardan farklı olarak kullanılmaktadır. Avusturya Okulu yaklaşımına göre piyasaya girişte yüksek üretim maliyetleri önemli bir unsur değildir onlara göre üretim maliyetlerini üstlenmeden piyasaya girmek zaten mümkün değildir. Eğer hiçbir katılımcı onu yeni rakiplerinin piyasaya girmesine karşı koruyacak bir ayrıcalığa sahip değilse bu durum rekabetçi bir durumdur. Avusturyan bakış açısına göre rekabetçi piyasanın başarısı bu giriş özgürlüğüne yani ayrıcalığın olmamasına bağlıdır. Diğer yandan Avusturya Okuluna göre tekellerin oluşması çoğu zaman rekabetçi olarak nitelenebilir. Neo-Klasik yaklaşımda tekellerin oluşması ve tekelci birleşmeler uygun görülmemiştir. Onlara göre iki firmanın birleşerek yerini büyük bir firmaya bırakması rekabet derecesinde bir azalmayı ifade etmektedir. Ancak Avusturya Okuluna göre diğer firmaların pazara girişi yapay olarak engellenmezse böyle bir birleşme girişimci bir hareket ve rekabetçi bir davranıştır.⁴⁴

Aynı şekilde bir grup güçlü firma, fiyatları yüksek tutma yönünde aralarında anlaşarak endüstriyi monopolleştirmek ve firmalar arası rekabeti

42 Israel KIRZNER: Piyasa Rekabetinin Dayanılmaz Gücü, Çev, Ferhat B. ÖZEGEN, Liberal Düşünce,V, 21, (Güz 2000), 11

43 Israel KIRZNER: Piyasa Rekabetinin ... a.g.m., 12

44 Israel KIRZNER: Piyasa Rekabetinin ... a.g.m., 13

ortadan kaldırmak için tüketicuyu daha fazla ödemeye zorlayabilirler. Neo-Klasik yaklaşımda bu anti tekel politikalarıyla engellenmelidir. Ancak Avusturya Okuluna göre, ortak fiyat belirleme amacının, firmalar arası rekabeti aksatabilecek yerlerde bile başlı başına rekabetçi bir adımdır. Çünkü pazara girişe karşı yapay engellemelerin yokluğunda böyle bir fiyat artırımını, daha düşük fiyattan mal satmayı teklif ederek kar sağlayabilecek durumda olan yeni girenlerden kaynaklanan rekabet tehdidiyle karşı karşıya olmak olarak değerlendirilebilir. Fiyatın ne zaman çok yüksek olduğu kimse tarafından bilinmesi mümkün değildir. Yalnızca pazara girişler ve pazara girişlere yönelik potansiyel tehditlerin olması ulaşılabilecek en düşük fiyat düzeyini getirebilir. Pazara girişler açık olduğu sürece daha yüksek fiyatları sürdürmeyi arzulayan firmalar, daha düşük fiyatların sürdürülebilir olduğu duruma geçişi sağlayacak yeni firmalara yer vermek zorunda kalabilirler. Dolayısıyla Avusturya Okulu, tüketicuyu ve girişimciyi en iyi niyetle bile olsa koruma amacıyla engelleme ya da önlemenin olmaması gerektiğini savunmakta ve piyasa sürecinde yer alan girişimci ve rekabet kavramlarına sürecin işlerliği için güvenilmesi gerektiğini öngörmektedir. Rekabeti engellemek sosyal etkinliğe yönelime engel olmak demektir.⁴⁵

Avusturya Okulu iktisatçılarına göre birey ve onun davranışları ekonomi teorisinin temelini oluşturmaktadır. Politikalar, kaynak dağılımında etkinliği sağlayan ve dengeye ulaştıran bir mekanizma değildir. Piyasa, bireyler kendi amaçları peşinde koşarken yapmış oldukları davranışları başkalarınınkiyle uyumlaştırmalarının bir sonucu olarak kendiliğinden ortaya çıkan bir düzen olarak algılanır. Okul, insanları bir duruma basit şekilde tepki gösteren bireyler olarak algılamaz. Bireyler amaçları olan ve bu amaçlar doğrultusunda eylemde bulunan, deneyim ve tecrübelerden öğrenebilen ve eylem planlarını ona göre değiştirebilen bireylerdir. Piyasadaki denge girişimci bireylerin eylemleri sonucu doğmaktadır. Yani piyasa otomatik güçlerle uyum içinde hareket eden bir mekanik alet değildir. Piyasa kendiliğinden oluşan, insan davranış ve değerlerinin ortaya çıkardığı bir

45 Israel KIRZNER: Piyasa Rekabetinin ... a.g.m., 14

sistemdir. Bilgi toplama, dağıtma bireysel amaç ve planların uyumlaştırılması ve karar hatalarını düzeltmeye olanak tanıma gibi özellikler piyasanın sunduğu temel bazı olanaklar olarak belirtilebilir. Piyasanın kendi kendini düzenleyebilmesi ve dengeye ulaşabilmesine olan güven bir anlamda da insanların deneyimlerinde, öğrenebilme ve ilerleme için oluşabilecek fırsatları değerlendireceklerine olan güven anlamını taşımaktadır.⁴⁶ Dolayısıyla devletin piyasaya ilişkin faaliyetlerinin sınırlandırılması ve bireylerin tecrübeyle öğrendikleri bilgilerini, amaçlarını gerçekleştirmek için özgür bırakılması Avusturya Okuluna göre rekabetçi bir piyasanın olması için en önemli koşuldur.

2.5. DEVLET FONKSİYONLARININ SINIRLARI

Tarihsel olarak liberalizm, sınırlı bir devlet anlayışıyla ortaya çıkmış her zaman olmasa da toplumsal ve organik teorilerden farklı bir siyasi teori önermiştir. Organik teoride devletin tabiatçı bir temeli bulunmaktadır. Bu teoride devlet bireysel tercihlerden çok tabii, tarihsel bir evrimin ürünüdür. Organik teorilerde ahlakiliğin bireysel tercihten türetilebileceği kabul edilmediğinden siyasi ve hukuk kurallarının kendileri, soyut bireylerin kendiliğinden yaratamayacakları süreklilik ve istikrar değerlerinin somut ifadeleridirler. Bu Hegel'in siyaset felsefesinin de temel özelliğini oluşturmaktadır. Hegel'in teorisinde devlet, sivil toplumun atomize biçimde olan bireyleri arasındaki çatışmanın üzerinde yer alan, onları düzenleyen ve denetleyen objektif bir hukuk düzeni olarak kavranır. Norman Barry, Hegel'in burada üzerinde durduğu konuyu şu şekilde ifade etmektedir:

“Hegel'in burada dikkat çektiği husus, eğer bireyler liberal siyasi iktidarın onları tanımladığı gibi sadece sübjektif yararı azamileştirme peşinde olsalardı, o zaman onların kendi sübjektif tercihlerinden tarafsız bir kurum yaratamayacak olduklarıdır. Bundan dolayı organik teori taraftarları için devlet

46 Songül Sallan GÜL: Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa, (İstanbul, 2004), 49

tarihte ve gelenekte yerleşiktir ve dolayısıyla da fayda ve haklar gibi bireyselci ilkelerle sınırlanamaz.”⁴⁷

Organik teorideki devlet tanımı, bireyselliği yok ederken ve devlete nerdeyse sınırsız yetkiler tanırken, liberal görüş devletin rolünü asgari bir düzeye indirmektedir. Liberal teoriye göre devlet cebirle tanımlanmaktadır ve bundan dolayı da rolü, sahip olduğu cebir tekeliyle hukuku uygulamakla sınırlıdır. Devletin bu özelliği nedeniyle toplumla karşıtlık içindedir. Ancak devletin kendisini yaratan bireylerin amaçlarının ötesinde herhangi bir amacı yoktur. Devlet tabii hukukla bağlıdır ve vatandaşlar ona karşı direnme hakkını korumaya devam eder. Bu sınırlı devlet teorisinin en bilinen türü gece bekçisi devlet felsefesidir.⁴⁸

Ekonomi teorisinde ise devlet metodolojik olarak bireycidir. Yani sadece bireysel değer ve amaçlarla ilgilidir ve kolektif varlığın bireysel amaçlardan ayrı bir amacı bulunduğunu kabul etmez. Ekonomik teori serbest bir piyasada bireyler arasındaki mübadelelerin kaynakların etkin ve optimal tahsisinin sağlanacağını kabul eder. Ademi merkezi bir piyasa sistemi bireylere kendi faydalarını azamileştirme imkanı vermektedir. Serbest piyasada faydalarını azamileştiren bireyler ticaretle kar elde ederler. Bu piyasa olası bütün mübadelelerin gerçekleşmesine imkan verecek ölçüde etkindir. Bu sürece yapılacak siyasi bir müdahale, üretimi bireylerin özgür mübadelelerinden kaynaklanacak olan mal ve hizmetlerden saptırmak suretiyle etkinsizliğe neden olacaktır. Bunu çarpıcı örnekleri, üretimin bireylerin yerine bürokratların amaçlarına yönlendirilmesi sonucunda kuyrukların, üretim yetersizliklerinin ve doğal olarak karaborsaların ortaya çıktığı devlet güdümlü ekonomilerde görülmektedir.⁴⁹

Liberal düşünürler bireylerin ilişkilerinde zorun bir araç olarak kullanılmasına her zaman karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla da otoriteye ve

47 Norman BARRY: Modern Siyaset Teorisi, Çev. M. ERDOĞAN, Y. ŞAHİN, (Ankara, 2004), 68

48 Norman BARRY: a.g.e., 69

49 Norman BARRY: a.g.e., 76

devlet faaliyetlerine karşı şüphe ile yaklaşmışlardır. Yayla'ya göre zor kullanmaya ve bireysel özgürlükleri engellemeye yönelik iki aday vardır. Bunlardan biri birey diğeri ve en tehlikeli olanı ise devlettir. Sınırlandırılmamış ve kurallara bağlanmamış bir devlet insan özgürlüğüne yönelik en büyük tehdittir. Devlet bireylere yasaklanan zor kullanmayı, uygun kılıflar bularak uygulayabilir ve insanları köleleştirebilir. Bu bakımdan liberalizmin ön gördüğü devlet vatandaşları üzerinde sonsuz otoriteye sahip olan, onlardan ayrı ve onların üzerinde bir varlık değildir.⁵⁰

Yayla'ya göre sınırlı devlet anlayışını en iyi ifade eden düşünürlerden biri Kant'dır. Yayla, Kant'ın sınırlı devlet anlayışını şu şekilde ifade etmektedir:

“Kant'ın önerdiği devlet modeli, özgürlüğün iyi üzerindeki önceliğine dayanmaktadır. Kant eserlerinde tamamen nötr bir devlet teorisi geliştirmiştir. Buna göre devletin görevi belirli bir ahlak anlayışını insanlara zorla dayatmak, belirli bir mutluluk anlayışını takviye etmek, desteklemek değildir. Kant paternalist yöntemi en büyük despotizm olarak görmektedir.”⁵¹

Liberal düşünürlere göre devletin sosyal adaleti sağlamak gibi bir fonksiyon üstlenmesi, yani dağıtımcı politikalar izlemesi de yanlıştır. Piyasa içinde oluşan gelir dağılımının adil olmadığını ileri sürerek devletin daha adil gelir dağılımını gerçekleştirebileceğini ve bu doğrultuda toplumsal zenginliğin yeniden dağıtılmasını istemek, bireylerin haklarına ve hayatına müdahale anlamına gelmektedir. Ayrıca liberallere göre devletin piyasa ekonomisine müdahalesi arttıkça özgürlükler ortadan kalkar ve despotik rejimlerin doğma ihtimalide artacaktır.⁵²

Liberal düşünce geleneği içinde devlet müdahaleciliğine yönelttiği ağır eleştiriler ve siyasi tutumlarından dolayı liberalizm içindeki en etkili okul

⁵⁰ Atilla YAYLA: Liberalizm, (Ankara, 2002), 202

⁵¹ Atilla YAYLA: Liberalizm.. a.g.e., 203

⁵² Atilla YAYLA: Liberalizm.. a.g.e., 208

Avusturya İktisat Okuludur. Özellikle Okul'un temsilcilerinden Mises ve Hayek'in devlet faaliyetlerinin sınırları ile ilgili aldıkları tutum ile ekonomik özgürlüğün, piyasa ekonomisinin ve liberal bir düzenin oluşumunun yolunu açmışlardır. Okul temsilcileri sosyal planlamacılığa ve mühendisliğe kesin bir biçimde karşı çıkmışlardır. Onlara göre birey istekleri bir tercih sıralamasına konulamaz, çünkü bireyler aynı anda birbiriyle çatışan birçok amaca sahiptirler. Politik karar verme ise bunların sıraya konulması ile ilgilidir ancak Okula göre, amaçlar ve bunların sıralaması birer değişkendir.

Avusturya Okulu'na göre devlet müdahaleleri istikrarı bozucu ve zarar verici bir nitelik taşımaktadır. Onlara göre devlet müdahaleleri, sosyalizme geçişin ılımlı adımları olarak nitelendirilmektedir. Devlet müdahaleleri hem verimsiz hem meşru değildir hem de irrasyoneldir. Okulun temsilcilerinden Mises devletin, birey ve onun tercihlerinden oluşturulmuş doğal dengeye müdahale etmesine karşı çıkmaktadır. Çünkü Mises'e göre bireysel tercihlerin özgürce yapılması önemlidir. Eylemde bulunan bireylerin planlarının işbirliği içinde yürümesini sağlayan şey girişimciliktir. Mises girişimciliği insan eyleminin özel bir sınıfı olarak görmekte ve eylemde bulunabilen bireylerin var olan bilgiyle amaçlarını gerçekleştirmek için en uygun araçları nasıl seçtiğini anlatan kavram olarak tanımlamaktadır. Girişimciler hem piyasada hem de devlette faaliyette bulunmaktadır. Ancak piyasa bu girişimci grubu içinden en elit olanların seçilmesini sağlayacağından dolayı en uygun ortamı yaratacaktır.⁵³

Mises, devletçi kontrollerin, ekonominin kanunlarının belirlediği olayların oluşum biçimlerini değiştiremeyeceği savunmaktadır. Ona göre devlet, doğal ekonomik kanunları gereksiz kılmaz, bu yaklaşımını Mises, hayatın her alanına uygulayarak katı bir bırakınız yapsınlarcı anlayışı ortaya koymaktadır. Ancak Mises'in bırakınız yapsınlarcı kapitalizmi, liberal toplum için tek seçenek olarak görmesi ve bunun tersini, devletçilik ve kaosla eş tutması, liberalizmi aşırı bireyci bir noktaya taşımasına neden olmaktadır.

53 Songül Sallan GÜL: a.g.e.,50

Mises'e göre, politik eylemler ve devlet müdahaleleri, piyasanın dengeye gelerek en yüksek faydayı üretme eğilimini altüst etmektedir. Tümdengelimci mantık üzerine kurulu olan ekonomik bilgi, deneyim ve siyaset ya da politik yaklaşımlardan çok üstündür.⁵⁴ Özetle, gerek Mises gerekse Okulun diğer temsilcileri faydacı bir liberal toplum anlayışını ortaya koymakta, sınırlanmış ve dengelenmiş bir devletin varlığını kabul etmektedirler.

54 Songül Sallan GÜL: a.g.e.,55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYEKÇİ DÜŞÜNCE EKSENİNDE DEVLET

Hayek'in devletle ilgili görüşlerini şekillendiren, devlet faaliyetlerinin sınırlarının ve görevlerinin ne olması gerektiği hususundaki fikirlerinin temelini oluşturan hakim iki gelenek bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve onun konuya teorik bakışının temelini sağlayan önceki bölümlerde de incelediğimiz Avusturya İktisat Okludur. Diğer gelenek ise kendisinin de temsilcisi olduğu ve onun düşüncelerinin siyaset felsefesi boyutunu oluşturan Liberal düşüncedir. Bu nedenle bu bölümde ilk olarak Hayek'in konuyla ilgili fikirleri liberal düşünce ekseninde ele alınacak daha sonra bunun teori ile ilişkisi incelenecektir.

3.1. HAYEKÇİ LIBERALİZM

Hayek liberalizmi, toplumun tüm düzeninin tasarımı kontrolünü, ayrıntılarını önceden sezemeyeceğimiz, bir kendiliğinden doğan düzenin oluşumu için gerekli olanlara benzer genel kuralların icrası ile sınırlandırmaktadır.¹ Yani Hayek, liberalizmi, bir genel kurallar sistemi ya da ideoloji olarak görmektedir. O, ideoloji sözcüğünün zamanımızda bilim dışı bir anlam kazanmış olmasına karşı çıkarak, ideoloji olmadan kültürün olmayacağını, bilimin dahi bilimsel olarak doğruluğunun ispat edemeyeceğimiz bir değerler sistemi üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir.²

1 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar ve Düzen, Çev. Atilla YAYLA, (Ankara,1996), 50

2 Ruhdan YUMER: "Hayekçi Liberalizmin Temel İlkeleri", Sosyal ve Siyasal Teori, Der. Atilla YAYLA, (Ankara, 1999), 160

Hayek 1940'lı yıllardan sonra hayatını klasik liberalizmi yeniden canlandırmaya adanmış ve bu yolda birçok çalışmalar yapmış ve projeler geliştirmiştir. Özellikle 1944'den sonra Hayek ilgi alanını iktisadi ve metodolojik konulardan sosyal ve siyasal konulara yöneltmiş, liberal bir düzenin felsefi temellerini oluşturmak için çabalamıştır. Liberal felsefenin kurumsallaşması amacıyla, 1960'da "Özgürlüğün Kuruluşu" (The Constitution of Liberty), 1973'de "Kurallar ve Düzen" (Rules and Order), 1967'de "Sosyal Adalet Serabı" (The Mirage of Social Justice) ve üç ayrı kitaptan oluşan "Hukuk Yasama ve Özgürlük" (Law, Legislation and Liberty) adlı eserleri yazmıştır. Merkezi planlamacılığın en revaçta olduğu 1940'lı dönemlerde ise, sosyalizmin tehlikelerine işaret ettiği ve sosyalizmin insanları bir kölelik rejimi olan totalitarizme götüreceğini savunduğu "Kölelik Yolu" (Road to Serfdom) isimli kitabını yayınlamıştır. Hayek 1947 yılında liberalizmi yeniden canlandırmak ve sosyalizm ile totalitarizme karşı mücadele vermek amacıyla İsviçre'nin Mont Pelerin kasabasında, daha sonra Mont Pelerin Topluluğu olarak anılacak 39 kişini katıldığı aralarında hocası Von Mises'in yanı sıra, Karl Popper, Milton Friedman, George Stigler, Fritz Machlup gibi isimlerin bulunduğu, bir toplantı düzenlemiştir. Topluluğun ve toplantının amacını ise Hayek açılış konuşmasında şu şekilde ifade etmektedir:

"Liberal terimi öz anlamını yitirecek kadar gelişi güzel kullanılan bir sözcük haline geldi; ancak, paylaştığımıza inandığım ülkeleri adlandırmak için daha uygun bir sıfat yok. Bu ülkelerin bir yaşama şansı olacaksa, çok geniş kapsamlı iki bilimsel görevi yerine getirmek durumundayız; bunlardan ilki, liberal kuramın zaman içinde kendisine rastlantısal olarak eklenmiş bazı yabancı fikirlerden ayıklanması ve açığa kavuşturulması; ikincisi ise, liberalizm durağan, kısır bir akıma dönüştükten bu yana ortaya çıkan ve basite indirgenmiş bir

liberalizmin görmemezlikten geldiği bazı çağdaş sorunlara bilimsel çözümler bulmak zorunluluğudur.”³

Gerek siyasi ve sosyal alanda gerekse entelektüel yaşamda liberalizmin anlamının çarpıtıldığını düşünen ve bunu sık sık eserlerinde ifade eden Hayek, liberalizmi tekrar canlandırmak ve anlam kargaşasından kurtarmak amacıyla, liberalizmi gerçek ve sahte olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu çerçevede gerçek liberalizmin hangi gelenekten beslendiğini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Hayek’e göre, liberalizm kişisel hürriyet fikrine dayanarak ilk defa İngiltere’de ortaya çıkan, on yedinci yüzyıl sonlarında Old Whig’lerin zamanından on dokuzuncu yüzyılın sonunda Gladstone dönemine kadar uzanan tarih diliminde gelişen bir siyasi düzeni ifade etmektedir. Hayek, özü itibariyle kanun çerçevesinde bireysel özgürlük olarak adlandırdığı bu düzeni, Kıta Avrupa’sındaki bir diğer liberal gelenekten dikkatle ayırmaktadır. Hayek’in “Refah Devletçi Liberalizm” ya da “Sosyal Liberalizm” olarak nitelendirdiği bu ikinci tip liberalizm, Avrupa’da doğmuş ve daha sonra Amerika’da liberal etiketiyle, başlangıçta klasik liberalizmi taklit etmişse de, sonra Fransa’daki kurucu rasyonalizm anlayışı çerçevesinde yorumlanmış, çok farklı bir çizgide gelişen liberalizmdir.⁴ Bu ikinci tip liberalizm yönetim birimleri üzerindeki sınırları savunmak yerine, çoğunluğun sınırsız güçlerini savunmuştur. Hayek’e göre, Anglo-Sakson geleneği, bütün kültür ve zihin fenomenlerinin evrimci yorumuna ve insan aklının sınırlarını kavrama anlayışına dayanırken, Kıta Avrupa geleneği kurucu rasyonalizm çerçevesinde gelişerek, toplumun önceden planlanarak yeniden inşa edilmesi inancına dayanmakta ve çoğunluğun sınırsız güce sahip olmasını talep etmektedir. Bu nedenden dolayı da Hayek bu görüşü anti liberal olarak değerlendirmektedir.⁵

Hayek liberal felsefenin kurumsal temellerini oluştururken liberal felsefeye yaptığı en büyük katkı onun bilgi teorisidir. Hayek’in bu çerçevede

3 Ruhdan YUMER: a.g.m., aktaran, 159

4 Atilla YAYLA: Liberalizm, (Ankara, 2002), 25

oluşan temel fikirlerinden biri de, toplumdaki kurumların çoğunun ve kişiler arasındaki davranış kurallarının, insan davranışlarının sonucu olduğu, fakat herhangi bir beşeri tasarımın sonucu olmadığıdır. Hayek birçok sosyal olgunun planlanmamış olan ve daha geniş bir kendiliğinden doğan düzenin bir parçası olan kurumlar yoluyla koordine edildiğini ifade etmektedir. Bu noktada dil, ahlak, hukuk gibi kavramlar veya kurumlar onlara yol gösteren bilinçli bir çabanın tasarımı olmaksızın evrimleşmiş ve gelişmişlerdir.

3.2. HAYEK'İN BİLGİYE BAKIŞI VE SOSYAL KURUMLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Hayek'in bilgiye bakışı aslında onun sosyal felsefesinin de temelini oluşturmaktadır. Hayek teorisinde, bilginin ve aklın sınırlılığı üzerinde ısrarla durmuş ve bilginin tamamen bir elde toplanamayacağını, toplumda yaşayan bireyler arasında dağıldığını, bu nedenle tek tek bireylerin toplumun işleyişinin dayandığı olgulardan habersiz olduğunu vurgulamaktadır. Ancak ona göre, açık toplum işbölümü sayesinde her hangi birinin sahip olabileceğinden daha fazla bilgiden yararlanmasına imkan sağlayacaktır. Bu sayede bireyin, kendisi tarafından bilinmeyen bir yapı içinde hareket etmekte olması daha yüksek bir medeniyetin ortaya çıkmasına sebep olacaktır.⁶

3.2.1. Bilginin İçeriği: Akıl ve Evrim

Hayek'de bilginin içeriğini belirleyen temel etmenler psikolojik ve fizyolojik kökenlidir. Zihinsel yapıyı izah için Hayek "Map" dediği zihinsel kategori haritasını kullanmaktadır. Hayek, Map ile zihinsel fonksiyonları yerine getiren sınıflandırma aracını yani sinir sistemini ifade eder. Sınıflandırma aracı olarak akıl, bizi geçmiş deneyimlerle öğrenmeye zorlamaktadır.

5 Ruhdan YUMER: a.g.m., 171

6 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 23

Hayek'e göre insan akıllı çevreden bağımsız değildir. Zihinsel düzen fiziksel düzenin bir parçası olsa bile, bu parçanın kendi dışındaki daha büyük bir fiziksel düzende yerinin ne olacağı bilinemez. Akıl sınıflandırma aracılığıyla kendisini çevreye uydurmak için modeller kurar. Model kurma işlemi karmaşık çevreden öncelikli duyuları seçme işlemi içerir ve bu seçme faaliyetinin de sınırları vardır. Bu sınırlar insanın yaşadığı çevreyle ilgilidir.⁷ Bu konuda Hayek şöyle der:

“Akıl, insanın içinde yaşadığı tabii ve sosyal çevreye bir intibaktır ve toplumun yapısını belirleyen müesseselerle daimi bir karşılıklı etkileşim içinde gelişmiştir. Akıl bu müesseseleri üzerinde işleyen ve onları değiştiren bir şey olduğu kadar içinde geliştiği ve kendisinin yaratmadığı sosyal çevrenin mahsulüdür de.”⁸

Hayek'in bilgiye yaklaşımının diğer bir özelliği onun bilgi anlayışının kural yöntemli olmasıdır. Hayek'in akıl tanımlaması soyut kurallara bağlıdır. Akıl olarak isimlendirilen gerçekte birleşik olarak belirli eylemleri belirleyen kurallar sistemidir. Bu kuralların çoğu kelimelere dökülemeyen soyut kurallardır. Hayek'e göre bilgi yalnızca bilinçli eylem ve iletişimde açığa vurulmamakta aynı zamanda bireylerin ve toplumların geleneklerinde hayat bulmaktadır.⁹

Hayek'in akla ve bilgiye bakış açısı onun sosyal ve ekonomik düşüncelerini vurguladığı kendiliğinden doğan düzen fikrini de kapsamaktadır. Kurucu rasyonalistlerin toplumu akıl temelli inşa etme girişimlerini eleştiren Hayek, konuyla ilgili olarak çalışmalarında önceden tasarlanarak planlanmış bir toplum düşüncesinde, toplumu anlamaya ve biçimlendirmeye yönelik her hareketin meydana getireceği ana problem olan, sosyal düzene dahil bütün verilerin nicelenebilir bir bütün olarak bir araya

7 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi, (Ankara, 2000), 61

8 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 28

9 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 63

getirilemeyeceğini yada toplanamayacağını ortaya koymaya çalışmaktadır. “Kurallar ve Düzen” isimli kitabında Hayek akıl ile toplumu inşa etme çabasına iki eleştiri getirmektedir. Bunlardan birincisi; bütün kurumların ancak beşeri amaçlar için tasarlanmaları halinde insani amaçlara hizmet edeceğini, bir kurumun var olması gerçeğinin o kurumun bir amaç için yaratıldığının kanıtı olduğunu varsayar. Toplum ve toplumun kurumlarını, bütün davranışlarımıza bilinen amaçlarca rehberlik edecek tarzda yeniden tasarlamamız gerektiğini savunur. Hayek, bize isteklerimizi gerçekleştirmek için sınırsız bir güç duygusu verdiği için insan benliğine çekici gelecek bu yola kurucu rasyonalizm adını vermiştir. Hayek’in savunmasını yaptığı ikinci bir nokta ise bireysel eylemlerin yararını artırmış olan toplumsal düzenliliğin, bu amaç için tasarlanmış ya da icat edilmiş kurumlar ve uygulamalarla değil gelişme veya evrim olarak tanımlanan bir süreçle ortaya çıktığını kabul eden dolayısıyla aklın kuruculuğuna karşı çıkan evrimci rasyonalizmdir.¹⁰

Hayek’in rasyonalist kelimesinin kuruculuğu karşılaması için kullanması ve rasyonalizme yönelttiği bu cevaplar onu anti- rasyonalist bir düşünür olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ancak Hayek’in buradaki kaygısı Hume ve Mandeville gibi tamamen akıl karşıtı bir konuma düşmesidir. Dolayısıyla Hayek’in kendisi rasyonalist ve anti rasyonalist ayrımına karşı çıkmaktadır. Bu kaygıdan dolayı Hayek konuyu “Kurallar ve Düzen” isimli kitabında şöyle ifade etmektedir:

“...eğer rasyonalizmle kastedilen akli alabildiğince etkili kılmak ise kendim rasyonalistim. Bununla beraber, şayet terim müdrik aklın tek tek her eylemi tayin etmesi anlamına geliyorsa ben bir rasyonalist değilim ve bu tür bir rasyonalizm bana ziyadesiyle gayri makul görünmektedir. Aklın görevlerinden biri elbette, kendi kontrolünü nereye kadar uzatacağını veya

10 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 16

büsbütün kontrol edemediği diğer güçlere nereye kadar dayanma mecburiyetinde olduğunu belirtmektedir.”¹¹

Hayek’e göre insan zihninin faaliyetleri, soyut olgulara dayanmaktadır. Soyut düşünce aklın ürünü olmaktan çok akli oluşturan şeydir. Yani aklın kendisinin algılayışında ürettiği bir şey değil daha çok aklın duyuları aracılığıyla işlediği kategorilerdir.¹² Bu noktada Hayek, kurucu rasyonalizmin akılla çeliştiğini ve bunun aslında kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Hayek konuyu şu şekilde ifade eder:

“Bilinçli aklın uygulamalarına hiçbir sınır tanımayan kurucu rasyonalizmin tarihi olarak tekrar tekrar akla karşı isyanlar doğurduğu gerçeğine işaret etmekteyiz. Gerçekte bu gelişme –ki bu gelişme çerçevesinde aklın kudretleri hakkındaki bir abartma hayal kırıklığı yoluyla soyut aklın rehberliğine karşı şiddetli bir tepkiye ve belirli bir iradenin güçlerinin aşırı biçimde övülmesine yol açmaktadır-, asla paradoksal değildir”¹³

Hayek, olayların akışını belirlemeye ve deneyimden bağımsız olarak dünyayı yeniden inşa edebilecek bir akıl fikrine karşı çıkmaktadır. Aklın kendisi geleneğe bağlıdır ve gelişmesi aynen ekonomik ve sosyal kurumlarda olduğu gibi evrimsel bir süreçtir. Bu süreç, öğrenilmiş kuralların aşamalı olarak edinilmesi ile ilerler. Akıl toplum içerisinde bu kuralları takip ederek ve keşfederek tecrübeyle öğrenir.

3.2.1.1. Sınırsız Bilginin Koordinasyonu ve Devlet Planlamacılığı

Hayek hemen hemen tüm eserlerinde bilgi üzerinde ısrarla durmakta, bilginin tümünün bir insan tarafından bilinmesinin hem mekan hem de zaman açısından imkansız olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, küçük toplumların

11 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 45

12 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 46

13 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 48

aksine büyük toplumlar sınırsız bir bilgi yığınınına sahiptir. Dolayısıyla bu bilginin bir birey ya da bir grup tarafından bilinmesi olanaklı değildir. Bilgi toplum bireyleri arasında dağınık bir biçimde bulunmaktadır. Devletin ya da başka bir kuvvetin, toplumu ve sosyal düzeni merkezden planlaması demek, bilginin eksiksiz bir biçimde kullanılması demektir. Ancak bu imkansızdır. Çünkü Hayek'e göre devletin ya da sosyal kuruluşların toplumu planlaması bilgi yetersizliğinden dolayı başarısız olacaktır. Hayek sayısız birey arasında dağınık bulunan bilgiden en üst düzeyde yararlanmanın yolunun her bireyin kendi amacını izlemeye özgür bırakılması olduğunu savunmaktadır. Birey ancak bu şekilde kendi bilgisini piyasaya taşıyacak ve bu yolla sınırsız bilgiden herkesin yararlanması sağlanacaktır. Yani sınırsız bilginin koordinasyonu piyasa tarafından sağlanacaktır.¹⁴

Hayek'e göre bilgi, çok sayıdaki bireyin birbirleriyle çatışması ve etkileşim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu bilgi bireyler arasında dağılmış olan faydalı ya da pratik bilgidir. Hayek, bu faydalı bilginin piyasa mekanizması tarafından nasıl ortaya çıkartıldığını ve bunun tekrar nasıl dağıtıldığını piyasa rekabetiyle açıklamaktadır. Ona göre bu piyasa, ekonomi piyasası olabileceği gibi teorilerin rekabet ettiği düşünceler piyasası da olabilir. Bu rekabetçi piyasa hem bir keşif işlemi hem de kaliteyi artıran bir seleksiyon mekanizması işlevi görmektedir.¹⁵ Hayek'in bu yaklaşımı kendi çıkarını izleyen birey kavramını doğurmaktadır. Bu birey kendi çıkarını tatmin için çalışırken aynı zamanda başkalarının çıkarına da hizmet etmektedir.

Buradan hareketle Hayek, devlet planlamasının modern toplumlar için geçerli olamayacağını, planlamanın ancak kabile tipi küçük toplumlar için söz konusu olduğunu söylemektedir. Bu kabile toplumlarının doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu tip bir topluma ilişkin bilginin bir merkezi otorite tarafından bilinmesi olanaklıdır. Onların yaşamlarını tasarlamak ve onlar adına karar vermek istenmeyen sonuçlar doğurmayabilir. Hayek'e göre

14 Sururi AKTAŞ: Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi, (Ankara, 2001), 38

15 Andrew GAMBLE: The Iron Cage of Liberty, (Cambridge, 1996), 68

özgürlük bu tip toplumlar için çok fazla bir şey ifade etmez. Ancak özgürlük, karmaşık modern toplumlar için bireylerin deneyimleriyle elde ettikleri bilgileri piyasaya taşıması bakımından önemlidir. Piyasa, deneyimler sonucu elde edilen bilginin bir araya getirildiği ve bu bilgilerin karşılıklı uyumunun sağlandığı özgür bir ortamdır. Hayek bu anlamdaki piyasayı katallaksi (catallaxy) sözcüğü ile ifade eder.¹⁶

Bilginin koordinasyonunu sağlayan diğer bir mekanizma ise kendiliğinden oluşmuş kurumlar ve kurallardır. Kendiliğinde ortaya çıkmış adetler, kurumlar ve kurallar, bilgi içermektedir. Çünkü bunlar önceki kuşakların tecrübelerini bize aktarmaktadır. Kuralların öncülük ettiği bireylerden oluşan modern bir toplum, kullanabileceği bilgi ve beceri bakımından bazı avantajlara sahiptir. Devlet tarafından organize edilen bir toplumun sahip olduğu bilgi, otoritenin ya da merkezi planlamacının sahip olduğu bilgiyle sınırlıdır. Bu açıdan bakıldığında toplumun yeni enformasyonlara tepki gösterip göstermemesi merkezi otoritenin yeterli bilgiye sahip olup olmamasına bağlıdır. Gerçi Hayek aynı sorunun özgür bir toplumda da olabileceğine değinmektedir ancak merkezi bir otoritenin sahip olabileceği bilginin sınırlarının daha aşağıda olduğunu vurgulamaktadır.

Hayek'e göre bilgimizin çoğu örtük bilgidir yani ne olduğunu bilmek değil nasıl olduğunu bilmek tarzındaki bilgidir. Bu noktada Hayek piyasada nasıl davranacağımıza ilişkin bilginin bir merkezi otoriteden çok milyonlarca birey tarafından elde tutulduğunda daha fazla enformasyon işlenebileceğini ifade etmektedir. Yani bireyler herhangi bir değişiklik karşısında kendi bilgilerini kullanabildikleri için merkezi otorite tarafından yönlendirilmek zorunda kalmaksızın kendilerini bu duruma ayarlayabilirler. Dolayısıyla genel davranış kurallarını benimsemiş ve bu şekilde oluşmuş toplumlar herhangi bir devlet güdümlü, merkezi planlama ile oluşmuş toplumdan daha etkin olacaktır.¹⁷

16 Sururi AKTAŞ: a.g.e, 43

17 Eamonn BUTLER: Hayek, (Ankara, 2001), 33

3.2.2. Kendiliğinden Doğan Düzen ve Organizasyon Düzeni

Hayek'in sosyal kurumların ortaya çıkışını açıklarken kullandığı temel unsurlarından birisi ve aslında en önemlisi kendiliğinden düzen kavramıdır. Hayek'in savunduğu sosyal düzen bilinçli aklın düzenlemesinden uzak, kendiliğinden ortaya çıkan bir düzendir. Bu düşünce sistemi onun piyasa ve devlet müdahaleciliği üzerine geliştirdiği teorilerinde kilit öneme sahip olmuştur. Gerçekte tüm liberal düşünürler ve hatta liberal karşıtı düşünürler de piyasa ekonomisi kavramı üzerinde durmuşlar ancak kendiliğinden düzen kavramına çok fazla değinmemişlerdir. Yayla bunun nedenlerini verilen önem derecesi ve kendiliğinden düzen kavramının piyasayla olan ilişkisinin çok iyi anlaşılamamasına bağlamaktadır. Buna karşın Yayla'ya göre, gene de tüm iktisatçı düşünürler, Hume ve Smith'den itibaren, kendiliğinden düzen kavramına, bazı farklı yönleri olmakla beraber temas etmişler ve bu düşünürlerin fikirlerinin en son mantıksal çıkarımı ve bunun yorumu kendiliğinden düzen kavramı olmuştur.¹⁸

Kendiliğinden doğan düzen en iyi anlamını "insan eyleminin sonucu olan, fakat insan tasarımının sonucu olmayan" ifadesinde bulmaktadır. Bu kavramın nasıl ortaya çıktığını ve ne olduğunu anlamak için Hayek'in evrim teorisini anlamak gerekmektedir. Çünkü evrim ve kendiliğinden düzen Hayek'in literatüründe aynı anlama gelmektedir.¹⁹ Çünkü Hayek'e göre toplumsal kurumlar inşa edilmiş gibi görünmesine karşın, önceden planlanmış değildir. Bu kurumlar evrimsel bir süreçle kendiliğinden oluşmuşlardır.

Hayek'e göre evrimin zorunlu bir yönü yoktur evrim kültürel bir süreçtir. Aynı zamanda evrim gelecek hakkında da öngörü içermemektedir. Hayek'e göre evrimin belirlenmiş bir sırayı izlemesi gerektiği şeklindeki anlayışlar yanlıştır ve evrimin mutlak yasaları bulunmamaktadır. Hayek'e göre:

¹⁸ Atilla YAYLA: Liberalizm... a.g.e, 184

¹⁹ Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 107

“Bütün evrimin güya gözlemden çıkartılmış sözde yasalarının, gerçekte, süreci izah eden meşru evrim teorisiyle hiçbir ilgisi yoktur. Onlar Comte, Hegel ve Marx’ın hakiki evrim teorisinden büsbütün farklı tarihsicilik fikirleri ile onların holistik yaklaşımından türerler ve evrimin önceden belirlenmiş bir sırayı izlemesi gerektiği yolunda tamamen mistik bir zorunluluk ileri sürerler. Evrim teriminin, orijinal anlamının, zaten özde ihtiva edilmekte olan potansiyellerin kademeli çözülüşüne (açılışına) işaret ettiğinin itiraf edilmesine rağmen, biyolojik ve sosyal evrim teorisinin değişik karmaşık yapılarının zuhurunu onun vasıtasıyla izah ettiği süreç bu tür bir belirli safhaların birbirini izlemesi durumuna delalet etmez.”²⁰

Hayek düzen kavramını açıklarken öncelikle kelime anlamı üzerinde durmuştur. Düzen kelimesi bir akıl tarafından oluşturulan bir durumu çağrıştırmaktadır ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Hayek bunu önlemek için yapma düzen (made order) ile kendiliğinden düzeni ifade etmek içinde genişlemiş düzen (extended order) kavramlarını kullanmaktadır. Bunun yanı sıra çağdaş literatürde daha sık kullanıldığı gibi kendi kendini üreten sistem (self-generating system) ve kendi kendini düzenleyen yapı (self-organizing structure) isimlerini de vermiştir.²¹

Hayek, evrimci rasyonalizmin savunduğu toplumsal evrim sürecine uygun olarak sosyal düzeni kendiliğinden doğan düzen kavramıyla ifade etmektedir. Hayek bu kavramı karşılamak için zaman zaman “genişlemiş düzen” ya da yunanca bir kelime olan “Cosmos” kavramlarını kullanmıştır. Hayek, herhangi bir bilinçli düzenlemeye konu olan organizasyon düzeni için yapma düzen ya da yunanca karşılığı olan “Taxis” ifadesini kullanmıştır. Hayek’in kullandığı bu ifadelerden taxis, dış faktörler tarafından belirlenen ve bilinçli olarak tasarlanan bir düzendir ve aynı zamanda dışsal düzen olarak

20 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 37

21 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 111

da adlandırılmaktadır. Cosmos ise herhangi bir dış faktöre ihtiyaç duymadan kendi kendini üreten ya da kendiliğinden oluşan içsel düzendir.²² Kendiliğinden düzen kavramı bir dışsal karışmaya ya da devlet müdahalesine kapalı olduğu için sosyal mühendislik taraftarlarına uzaktır. Toplumu baştan aşağı tasarlamayı planlayan sosyal mühendisler için taxis daha uygundur.²³

Hayek'in kendiliğinden doğan düzeni, her bireyin piyasada belli bir değere sahip bilgisini, kendi amaçları peşinde koşmak için kullanacağı bir özel alanın müdahale dışında tutulması sonucu oluşan düzendir. Bu anlayış aynı zamanda liberalizmin kendiliğinden düzeni açıklayan kurgusal toplumsal sözleşmesine de uygundur. Toplumsal sözleşme bireyin neleri yapabileceklerini değil neleri yapamayacaklarını söyleyip bunların dışında bireyi tamamen özgür bırakarak toplumun mümkün olduğunca kendiliğinden bir süreç ile gelişmesinin önünü açmaktadır. Hayek kendiliğinden düzenlerin belirli bir karmaşıklık derecesine sahip olduğunu söyler. Bu tür karmaşık düzenleri tasarlayarak oluşturmak imkansızdır. Aynı zamanda bu karmaşık yapılara dışardan gelecek her türlü müdahale kaos ve düzensizlik yaratacaktır Hayek bunu "Kurallar ve Düzen" isimli kitabında fizikten bazı örneklerle somutlaştırmaktadır:

"...bir kağıt yaprağı üzerindeki demir talaşlarının yaprağın altına yerleştirilmiş bir mıknatısın kuvvet doğrultularının bazıları boyunca kendilerini düzenledikleri okul deneyinde, kendilerini bir araya gelmeye iten talaş parçaları tarafından bu sıraların kendilerini mıknatısın kendilerini çekim alanını belirleyen bu cins sonsuz kavisler ailesinin hangi kavisler boyunca yerleştirileceklerini önceden bilemeyiz... Mıknatıstan ve demir talaş parçalarının her birinden sadır olacak güçler, böylelikle, genel karakterleri bilinen kanunlar tarafından belirlenecek, fakat somut görünüşü tamamıyla

22 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 57

23 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 57

bilemeyeceğimiz özel şartlara bağlı olacak benzersiz bir genel kalıp örneği hasıl etmek üzere çevreye karşılıklı olarak birbirini etkileyecektir.”²⁴

Hayek'e göre böylesi bir sürece müdahale yapılması ya da benzer bir ifadeyle devletin, yöneticilerin ya da yasak koyucuların toplumsal yarar sağlamak için dengeyi amaçlayan müdahaleleri dengeden çok, öngörülemeyen denetimsiz dalgalanmalar ve düzensizliklere neden olacaktır. Kendiliğinden doğan düzen, sonuçları hiç kimse tarafından önceden bilinmeyen ve planlanmamış bir evrim sürecinin sonunda, insan davranışlarının ürünü fakat insan tasarımı olmayan bir düzendir. Bu bakımdan yapma bir düzen ile kendiliğinden düzen arasında bazı farklar vardır bu farkları Hayek “Kurallar ve Düzen” isimli eserinde belirtmiştir.

İlk olarak taxis gibi tasarlanarak yapılmış düzenler görece olarak basittir veya en azından düzenin kurucusunun denetleyebileceği kadar basittir. Bu tip düzenlerin varlıkları kolayca anlaşılabilir kadar da somuturlar. Önceden tasarlanmış olmalarından ötürü yapıcısının bir amacına hizmet ederler. Bu özelliklerin hiç biri kendiliğinden düzenler için geçerli değildir. Kendiliğinden doğan düzenin karmaşıklık düzeyi bir insanın algılayabileceği ya da hakim olabileceği karmaşıklıkla sınırlı değildir. Dolayısıyla böyle düzenler sadece kendi dinamikleriyle oluşturulabilirler. Yani daha açık bir biçimde devlet tarafından yönlendirilerek meydana getirilemezler. Kendiliğinden düzenin diğer bir farkı ise somut ilişkilere değil, soyut ilişkilere dayanmasıdır. Yani sezgisel olarak fark edilemeyecek kadar soyut özelliklerle tanımlanan bir soyut ilişkiler sisteminden meydana gelmektedir. Bu düzen farklı unsurlardan farklı sayılardan oluşurken bu unsurların varlıklarını sürdürmesine dayanır ve düzenin devamının sağlanması için gerekli tek şey belli bir ilişkiler yapısının korunmasıdır. Son olarak, kendiliğinden düzen belirli bir amaca dönük değildir. Onun amacı çok sayıda bilinmeyen amaçların uyumlaştırılmasını

24 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 62

sağlamaktır.²⁵ Anacak Hayek'e göre, kendiliğinden düzen bir amaca dönük olmamasına rağmen, kendini meydana getiren olguların amaçlı eylemlerine dayanmaktadır. Yani onu oluşturan bu olgular, kendilerinin içinde bulunduğu düzenin amacından habersiz olarak, onun devam etmesine yardımcı olurlar.²⁶

Hayek'in kendiliğinden düzen teorisini oluşturan bazı önemli argümanlar vardır. Bunlardan ilki, Adam Smith'in görünmez el tanımlamasıdır. Bununla Hayek, sosyal kurumların insan tasarımı sonucunda ortaya çıkmadığını, aksine insan eylemleri sonucunda ortaya çıktığını açıklamaya çalışır. İkinci önemli öge, örtük bilgidir. Hayek'e göre insan kuralları takip eden bir varlıktır. Ancak insanın izlediği kurallar örtülüdür. İnsan bir düzen oluşturmak için bu kuralları izlemez, onun sınırlı bilgisi ve içinde bulunduğu sosyal düzenin karmaşıklığı, nasıl bir düzenin ortaya çıkacağını anlamasına izin vermez. Hayek'in kendiliğinden doğan düzenin üçüncü önemli ögesi kuralların evrimleşmesidir. Bir toplum içinde benimsenen sosyal kurallar, etkinlik derecesine göre rekabetle elenmektedir.²⁷

Sonuç olarak kendiliğinden doğan düzen düşüncesi Hayek için temel felsefelerden biridir. Piyasa ve devlet gibi olguların açıklanmasında kilit öneme sahiptir. Hayek bu düşünceden hareketle kanun hakimiyeti altında özgürlük kavramını savunmuş ve devlet müdahaleciliğine karşı çıkmıştır.

3.3. HAYEK'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI VE DEVLET ZORU

Özgürlük kavramı düşünce tarihi boyunca birçok düşünür tarafından ele alınmasına ve savunulmasına karşın, siyasi kavramlar içinde izah edilmesi en zor kavramlardan birisidir. Özgürlük kavramı siyasal düşünce tarihi içinde sosyalizmden faşizme kadar hem hemen tüm sosyal teoriler

25 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 59-60

26 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 61

tarafından benimsenmiştir. Ancak her teorinin özgürlük kelimesiyle kastettiği anlam farklıdır. Yani birden fazla özgürlük tanımı vardır.²⁸

Gündelik yaşamda genellikle özgürlük kavramı sınırlamaların veya engellerin olmaması olarak algılanmaktadır. Bu anlamda, bir kimse eylemlerinde ve tercihlerinde engellenmediği derecede özgürdür. Ancak bu engellemelerin kasıtlı olarak yapılması göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü siyasal ve sosyal teori kasıtlı olarak yapılmayan engellemelerle ilgilenmemektedir. Onlar için önemli olan özgürlüğün sınırlanmasının siyasi ya da başka otoritelerin eliyle yapılmasıdır. Bu noktada özgür eylemin gönüllü eylem olduğu söylenebilir. Baskılarla veya zor yoluyla dayatılan ya da bu yollarla tayin edilen değil, bireysel tercihlerin ürünü olan eylemdir.²⁹

3.3.1. Özgürlüğün Anlamı

Liberal düşünce geleneğinde özgürlük kavramı bütün yazarlar tarafında vurgulanmış ve özenle üzerinde durulmuş bir kavramdır. Liberal düşünürler sosyal ve siyasi teorilerini bu kavram etrafında şekillendirmişlerdir. Başka bir deyişle liberalizm özgürlüğe en fazla değer veren siyasal ve sosyal sistem olmuştur. Bundan dolayı liberalizm temelde bir özgürlük teorisidir.

Liberal düşünürler içinde özellikle öne çıkan isim ise Hayek'dir, Hayek bütün eserlerinde ekseriyetle "Özgürlüğün Kuruluşu" (The Contitution of Librertry) isimli kitabında özgürlük teorisi olarak liberalizmi sistematize etmektedir.³⁰ Hayek bu kitabının ilk bölümünde özgürlüğün anlamını ve özgürlük kavramı ile ilgili kavram karışıklığını açığa kavuşturmaya çalışmıştır. Çünkü Hayek'e göre özgürlük kavramı birbirinden çok farklı anlamlarda kullanılabilmektedir. Kitabında Hayek bunu Abraham Lincoln'a ait bir ifadeyle izah etmeye çalışmıştır:

27 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 62

28 Norman BARRY: Modern Siyaset Teorisi, Çev. Mustafa ERDOĞAN, Yusuf ŞAHİN, (Ankara, 2004), 215

29 Norman BARRY: a.g.e., 217

30 Atilla YAYLA: Liberalizm... a.g.e, 161

“Dünya hiçbir zaman özgürlük kelimesinin iyi bir tanımına sahip olmadı ve Amerikan halkı tam şimdi böyle bir tanım ihtiyacı içindedir. Biz hepimiz özgürlükten söz ederiz fakat aynı şeyi kastetmeyiz... Burada aynı kelimeyle adlandırılan fakat sadece farklı olmayıp aynı zamanda birbirleriyle bağdaştırılamayacak olan şeyler söz konusudur.”³¹

Aynı biçimde özgürlükle ilgili olarak Montesquieu’nun da benzer ifadeleri vardır:

“Özgürlükten daha çeşitli anlamları olan ve onun insan zihninde yaptığı değişik etkilerden daha fazla etkili olan başka bir kelime yoktur. Bazıları onu despotik bir otorite adını verdikleri kişiden kurtulma aracı olarak aldı, bazıları itaat etmek mecburiyetinde oldukları bir üstünü seçme gücü; bazıları silah taşıma ve bundan şiddet kullanma hakkına sahip kılma hakkı, bazıları, özetle kendi ülkelerinden kendi kanunları tarafından yönetilme imtiyazı olarak aldı.”³²

Hayek’e göre ise özgürlük bir insanın başkalarının baskısı altında kalmadan davranabilmesi, hareket edebilmesidir. Bu noktada bireyin diğer kimselerin zoruna maruz kalmadan hareket edebilmesi bireysel ya da kişisel özgürlük olarak da isimlendirilebilir. Hayek’de bunların hepsi aynı anlama gelmektedir.

Özgürlükle zor arasındaki karşıt ilişkiye karşın zoru insan hayatından tamamıyla kaldırmak mümkün değildir. Özgürlük bir bireyin tamamen ve sonsuz bir biçimde özgür olması anlamına gelmez. Özgürlük kavramı; bir insanın, onu keyfi bir kararla belirli bir şekilde davranmaya zorlayabilecek bir kimsenin iradesine tabi olmaksızın, kendi kararlarına ve planlarına uygun bir

31 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... (Hayek’den aktaran) a.g.e, 22

32 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... (Montesquieu’dan aktaran) a.g.e, 22

biçimde eylemde bulunabilmesi imkanıdır. Yani, özgür olma başka birinin keyfi isteğinden bağımsız olma durumudur.³³

Hayek'e göre özgürlüğün en temel noktası, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinden kaynaklanan bir terim olmasından gelmektedir. İnsanın hem fiziksel hem de zihinsel yetenekleriyle olan ilişkileri özgürlüğün konusu değildir. Yani özgürlük doğal ya da fiziksel değil, sosyal bir olaydır. Sadece sosyal ilişkiler kapsamında var olabilir. Dolayısıyla sosyal olaylar dışında ele alınan özgürlük tanımlamaları Hayek'in ilgilendirmemektedir. Ona göre kişinin sınırlamaların ve dışsal zorlamaların olmadığı zaman istediği bir şeyi yapabilmesi özgürlük durumudur. Ancak Hayek, zorun insan hayatından çıkarılmasının mümkün olmayacağını farkında olduğundan, özgürlüğü sınırlamaların ve zorun olmadığı bir durum olarak görmesine karşın, özgürlüğü, zorun asgari düzeye indirilmesi olarak kabul etmektedir.³⁴

Hayek, özgürlük kavramının anlaşılabilmesi için anlam karışıklığına neden olan diğer özgürlük tanımlamalarını üçe ayırmış ve analiz etmiştir. Hayek'e göre bu diğer tanımlar; siyasal özgürlük, iç özgürlük ve iktidar anlamında özgürlüktür.

Birçok düşünür özgürlük ve siyasi özgürlük kavramlarını ayırmasa da siyasi özgürlüğün olmadığı bir durumda birçok özgürlüğün elde edilebilmesi olasıdır. Genel olarak siyasi özgürlük demokratik rejimlerle ilişkilendirilmektedir. Siyasi özgürlük bireyin siyasal yönetimin seçimine, yasama faaliyetine ve yönetimin denetlenmesi sürecine katılmasıdır. Siyasal özgürlük gerçek özgürlüğün kolektif bir biçimde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bireyin özgür olabilmesi için bu kolektif özgürlük içinde olması gerekmemektedir. Özgürlüğü siyasi anlamda tanımlayarak bir toplumun özgür olup olmadığına karar vermek imkansızdır. Hayek'e göre, Demokrasi ile kişisel özgürlük arasındaki bağ zorunlu değildir. Nitekim 1932'de Almanya'da olduğu gibi halkın seçimle bir diktatörü başa getirmesi onların

33 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 23

özgür olması anlamına gelmemektedir. Atilla Yayla, Hayek'in gerçek özgürlük kavramında anlam karışıklığına neden olan bu siyasal özgürlük tanımlamasını şu şekilde ifade etmektedir:

“...gündelik dilde bir ülkenin bağımsız olması ve özgür olması her zaman birbirine karıştırılmakta ve genellikle birincisi ikincisi yerine kullanılmaktadır. Bağımsız ülkelerin otomatikman özgür de oldukları varsayılmaktadır. Oysa bağımsızlıkla özgürlük arasında zorunlu bir ilişki yoktur. Bağımsız ama özgür olmayan birçok ülke vardır. Bu karışıklığın nedeni, özgürlük kavramının bireyler yerine kolektif bütünlere uygulanmak istenmesidir.”³⁵

Hayek'e göre özgürlükle karıştırılacak diğer bir kavram ise metafizik ya da iç özgürlüktür. Bu özgürlükte, bir insanın eylemlerinde anlık dürtü ya da koşullardan ziyade kendi iradesi ve akli tarafından yönlendirilme derecesine bağlıdır. Atilla Yayla bunu şu şekilde özetlemektedir:

“İç özgürlükte, özgürlük esasta bireyin iç dünyasıyla bağlantı kurmakta ve özgürlüğün sosyal muhtevası tamamıyla kaybolmasa bile zayıflamaktadır. İç özgürlüğün tersi yani özgürlüksüzlük durumu, diğer insanlar tarafından yapılan bir zorlama durumu değil, geçici duyguların, ahlaki veya zihni zayıflıkların etkisidir. Birey sağlıklı bir muhakemeden sonra yapmaya karar verdiği şeyi yapmazsa, önemli bir anda duyguları daha önceden karar verdiği şeyi yapmasını önlerse onun özgür olmaması söz konusudur.”³⁶

Hayek'in önemle üzerinde durduğu, özgürlükle ilgili en tehlikeli yanlışlık ise, özgürlüğü isteklerin tatmini önünde engellerin bulunmaması

34 F.A. HAYEK: The Constitution of Liberty, (Chicago,1960), 17

35 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 24

36 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 25

olarak tanımlayan özgürlük kavramıdır. Bu bakış açısında bir kimse yapmak istedikleri şeyi yapabiliyorsa özgür, yapamıyorsa değildir. Bu yaklaşım özgürlüğü, diğer insanların keyfi zorlamalarının olmaması yerine, hoşnutlukla veya isteklerin tatmini ile özdeşleştirir. Yani burada özgürlük, arzuların gerçekleştirilmesinin önünde engeller bulunmaması, bireyin arzularını gerçekleştirecek güce sahip olması anlamına gelmektedir. Bu yanıltıcı bir yaklaşımdır çünkü buradan bir kimsenin yapmak istemediği şeyi yapmasını önleyen engellerin var olması durumunda bile bireyin özgür olduğu iması yatmaktadır. Bundan bütün arzuların tatmin edildiği ve özgür bir insanın yapmak zorunda olduğu türden tercihlerin yükünü üstlenmek gibi bir arzusu olmadığı için, bir kölenin özgür olduğu sonucu çıkmaktadır.³⁷

Hayek'in özgürlüğe ilişkin bu üç yanlış anlam arasında üzerinde en fazla durduğu karışıklık, özgürlüğün yetenek ve güçle aynılaştırılmasıdır. Hayek'in bu konudaki duyarlılığı, bu anlamdaki bir özgürlük kavramının, sosyal hayatta devletin yapacağı müdahalelerin kolektivist zihniyetlerce kullanılabileceği kaygısından kaynaklanmaktadır.

3.3.2. Negatif ve Pozitif Özgürlük

Liberalizm düşüncesi içerisinde var olan özgürlük kavramı negatif özgürlük kavramıdır. Negatif özgürlük; bireyin dışardan gelen herhangi bir zorlama altında olmadan hareket edebilmesidir. Yani birey davranışlarına başkaları tarafından müdahale edilmediği sürece özgürdür. Bireyin serbestçe hareket edebildiği bu alan ne kadar genişse birey o kadar özgür olacaktır.

Özgürlüğün negatif ve pozitif ayrımı en iyi Isaiah Berlin tarafından yapılmıştır. Ancak Berlin'in bu ayrımının temeli İngiliz düşünür ve sosyal liberalizmin öncü isimlerinden biri olan Thomas Hill Green'e dayanmaktadır. Green, Klasik Liberallerin negatif özgürlükler üzerindeki vurgusunun tersine, bireylerin eylem yapabilme gücü olmadan, tercih yapabilme özgürlüklerinin

37 Norman BARRY: a.g.e.,217

olmasının anlamsızlığına işaret etmiş bunun için devletin bazı görevler üstlenmesini ve bu anlamda toplumsal yaşayışta özgürlüğü artırıcı müdahalelerde bulunması gerektiğini belirtmekte ve pozitif özgürlüğün önemini vurgulamaktadır.³⁸

Berlin ise negatif özgürlüğü bir bireyin ya da bir grubun başka bir bireyin ya da grubun müdahalelerinden uzak olarak hareket edebildiği alan olarak tanımlamaktadır. Bireyin başkalarının bilinçli müdahaleleri olmadan eylemde bulunabilmesi negatif özgürlüğün en temel şartıdır. Pozitif anlamıyla özgürlük ise, kişinin bir şeyi değil de diğer şeyi yapmasını belirleyen etkin olma ya da müdahalenin kaynağının ne olduğuna ilişkindir. Berlin, pozitif özgürlüğü, bir bireyin “self teorisi” üzerine kurmaktadır.³⁹ Berlin’e göre bir bireyin kişiliği yüksek ben ve alçak benden oluşmaktadır. Bireyin özgürlüğünün ölçüsü ise gerçek akılcılığın ve ideallerin kaynağı olan yüksek benin, geçici ve irrasyonel isteklerin kaynağı olan alçak ben tarafından kontrol altına alınması ve insanın yüksek benden kaynaklanan ideallerin hakimiyeti altına alınmasıyla ilintilidir.⁴⁰

Yani pozitif özgürlük özgürlüğün kendi halinde bırakılmasından ibaret olarak değil, ancak kendine hakim olma olarak yorumlanabilir. Teori özel bir benlik anlayışıyla ilgilidir. Bu konuda teori, bireyin kişiliğini yüksek ve alçak ben olarak ikiye ayırmaktadır. Birey gerçek anlamda rasyonel ve uzun vadeli amaçlarının kaynağı olan yüksek beni onun gelip geçici ve irrasyonel arzularının kaynağı olan alçak beni kontrol ettiği sürece özgür olacaktır.

Hayek’de ise de özgürlük, hem bireysel anlamda hem de özgürlük anlamında negatif karakterlidir. Özgürlüğün bu anlamıyla Hayek diğer insanlardan gelebilecek zorun yokluğunu vurgulamaktadır. Negatif karakterli olma niteliği sadece özgürlüğe ait değildir. Hayek’e göre barış, güvenlik, huzur gibi insanın önünde bir engelin veya kötülüğün olmaması da negatif

38 Atilla YAYLA: Liberalizm...(Berlin'den aktaran) a.g.e, 164

39 Norman BARRY: (Berlin'den aktaran) a.g.e.,228

40 Songül Sallan GÜL: Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa, (İstanbul, 2004), 90

anlamdadır.⁴¹ Bu engel bir insana diğer insanlar tarafından yapılan bir müdahale ya da baskıdır. Bu tip müdahaleler pozitif olup bizim kendi kendimize, kendimiz için alacağımız kararlarda bizi engellediği için bize sunulmuş bir fırsat ya da lütuf değildir. Bu açıdan bakıldığında liberalizm neyin, nasıl ve niçin olması gerektiği düşüncesinden çok, nelerin olmaması gerektiği konusunda yoğunlaşır. Özgürlük teorileri, olmaması gerekenlerin dünyasını ve bu dünyanın temel ilkelerini sunar. Aksi onu da totaliter bir dünya kurgulamasına götürür. Özgürlükler, doğal haklar çerçevesiyle sınırlandırdığımız bir siyasal iktidar yapısı içerisinde, kendiliğinden işleyen bir düzen kurgusu, topluma pozitif değerlerle yüklü bir disiplin, kontrol sisteminin ilkelerini ve araçlarını kullanma imkanı tanımaz. Çünkü Hayek'in ifadesiyle "müdahale bir insanın diğer insanlar tarafından kontrol edilmesidir"⁴²

Hayek özgürlüğün dört temel özelliğini sayar; bireyin herkesin tabi olduğu kanunlara tabi olması, bireyin keyfi uygulamalardan korunmuş olması, bireyin çalışmakta ve işini bulmakta serbest olması ve bireyin mal ve eşya kazanma, mülkiyet sahibi olma hakkının olması.⁴³ Tüm bunların gerçekleşmesi için ise zorun olmaması gerekmektedir. Hayek'in zor ile kastettiği şeyi Yayla şu şekilde yorumlamaktadır:

"...bir kimsenin çevresinin, başka biri tarafından, o kimseyi daha büyük bir kötülükten kaçıdırmak için, kendi kendisinin bağdaşık planına göre davranmak yerine, o kimsenin amaçlarına hizmet etmeye zorlayacak biçimde kontrol etmesidir. Böyle bir durumda kişi kendi bilgi ve zekasını kullanmaya veya kendi amaçlarını ve inançlarını izlemeğe muktedir değildir. Zorlama kötü bir şeydir ve onu başka birinin amaçlarının elde edilmesinde kullanacak basit araç durumuna düşürür. Bir kimsenin, kendi bilgisinin belirlediği araçlarla bizzat kendi amaçlarını izleyeceği özgür eylem, başka biri

41 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 28

42 Halis ÇETİN: Liberalizmin Temel İlkeleri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, II, 1, (Aralık, 2001), 223

tarafından keyfi bir biçimde şekillendirilemeyecek ayrıntılara dayanmalıdır. Özgür eylemin olabilmesi için, bireyin bilinen bir özel alanının olması ve bu alanın şartlarının başka biri tarafından bireye yalnızca o kişi tarafından öngörülen seçimi bırakacak biçimde şekillendirilmemesi gerekmektedir.”⁴⁴

Ancak zorun olmaması ve zor kullanımından tamamen kaçınmak imkansızdır. Çünkü bunu önlemenin yolu zor kullanma ihtimalidir. Geçekte bu bir ikilemdir, çünkü özgürlüğün artırılması için zorun minimum hale getirilmesi gerekmektedir. Özgür toplum, bu özgürlüğün korunması için zor kullanma tekeli devlete vermektedir. Ancak Hayek bu noktada devlete verilen bu gücün çok titiz bir biçimde hukuk kuralları ile sınırlandırılması gerektirdiğini belirtmektedir.

Negatif özgürlüğün temel siyasi aksiyomu, herkesin çıkarını en iyi bildiği ve bireylerin amaçlarını devletin belirlememesi gerektiği düşüncesidir. Bundan dolayı da negatif özgürlük benliğe ilişkin minimalist bir görüşü gerekli kılmaktadır.⁴⁵ Bu noktada bireysel özgürlük kanun ve devlet arasındaki ilişkinin sınırları belirlenmektedir. Devletin zoru engellemek amacıyla kullandığı zor minimum düzeye indirgenmelidir. Bu da ancak hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Hukuk kuralları aynı zamanda bireyin devletin zorlayıcı eylemleriyle ilgili bir bilgidir, bu bilgi bireyin hareket ve eylemlerini dayandırabileceği veri haline gelir.⁴⁶

3.3.3. Özgürlük ve Kanun Hakimiyeti

Sınırlamaların olmaması anlamında özgürlüğün önemli bir özelliği onun özgür eylemleri doğru veya erdemli eylemlerden ayırmasıdır. Tek doğru özgürlüğün doğru eylemi yapmak ya da erdemli amaçları gerçekleştirmek için

43 Halis ÇETİN: a.g.e, 224

44 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 30

45 Norman BARRY: a.g.e.,229

46 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 31

çalışmak olduğunu savunan pozitif özgürlüğün aksine, özgürlük genel anlamdaki anlaşılması eylemlerin içeriği ile değil onun engellenip engellenmemesi ile ilgilidir. Özgürlüğünü değersiz eylemlerle tüketen bir kimse, potansiyellerini en yüksek noktaya kadar kullanan bir kimse kadar özgürdür. Geleneksel liberaller özgürlüğün zorunlu olarak hatalı davranma ya da yanlışlar yapma özgürlüğünü içerdiği gerçeği üstünde hassasiyetle durmuşlardır. Bu doktrin, özgürlüğün çok geniş bir alanı olmasının haklı gerekçesi olarak, insanların hatalarından bir şeyler öğrenecekleri ve sosyal ilerlemenin buna bağlı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Ancak buradaki sorun özgürlüklerin çatışabilmesi ihtimalidir. Yani bir kimsenin özgürlüğünün bir diğerini engellemesi ihtimalidir. İşte bu noktada özgürlük ile kanun arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği konusu liberal düşünürler için en karmaşık sorunlardan biridir.⁴⁷

Siyasi ve sosyal sistemler arasındaki temel farkı belirleyen, devletin ekonomik hayat üzerindeki etkinliğine verdikleri önem olmuştur. Genel itibarıyla devletin ekonomik hayattan çekilmesi ve ekonomik hayatı doğal işleyişine bırakılması yönündeki görüşler liberalizm olarak nitelenmektedir. Görevleri ve fonksiyonları bakımından farklı devlet modelleri içinde liberalizmin benimsediği devlet tipi ise sınırlı ve sorumlu devlet anlayışı olmuştur.

Liberal felsefede devleti ortaya çıkaran neden olarak gösterilen toplum sözleşmelerinin amacı devleti sınırlama ve kurallara bağlamaya yöneliktir. Siyasal iktidarın doğal ve zorunlu olarak sınırlı olduğu kabul edilir. Sözleşme teorileri genellikle kademeli olarak düşünülmüştür. Birinci aşamada toplumsal amaçlı bir sözleşme ile insanların birleşmesi, toplum haline gelmesi, hakların daha fazla güvenceye alınması sağlanmıştır. İkinci aşamada devletin varlığına yol açan, bireylerle devletin karşılıklı ilişkilerini belirleyen sözleşme yapılmıştır. Devletin varlığının ve meşruiyetinin sosyal sözleşmeden kaynaklandığı belirtilmek suretiyle devlet doğal hukuk ve doğal haklarla

47 Norman BARRY: a.g.e, 219

sınırlanmış, bunları ihlal etmesi halinde meşruiyetini kaybedileceğine inanılmıştır. Böylece devlet pozitif yasaların üstünde kabul edilen doğal normlar sistemi tarafından bağlanmış ve hareket alanı daraltılmıştır.⁴⁸

Liberal devletin sınırlılık niteliği hukuk devleti veya kanun hakimiyeti kavramlarıyla ifade edilmektedir. Doğal hukuk, devletten önce de var olmuştur ve devleti de bağlayıcı niteliktedir. Bununla beraber doğal hukuk ilkeleriyle beraber diğer ilkelerinde devletten bağımsız gelişmesi mümkündür. Bireyler arası özgür girişimler ve ilişkiler, toplumsal kuralları geliştirir, bunun gelişmesi için devletin zorlayıcı gücünü kullanmak gerekmez. Bütün liberal yazarlar devlete aynı sınırlı görevleri yüklerler; adalet, iç güvenlik, ulusal savunma. Başka bir deyişle mahkemeler, polis, ordu. Bunların hepsi de insan ilişkilerinde zor kullanılmasını engellemek için vardır. Bireyler arasında zor kullanımını tamamen önlemek için devlete sınırlı zor kullanma hakkı verilir. Devletin bu üç zor kullanma hakkını aşması ise çeşitli kurallarla sınırlandırılarak engellenmiştir.⁴⁹

Birçok özgürlükçü filozof kanunla özgürlük arasındaki bu ilişkiyi vurgulamıştır. Örneğin Locke; kanunsuz hiçbir özgürlüğün olmayacağını belirtmiştir. Aynı şekilde Montesquieu, hukuka uygun yönetimi özgürlüğün esası olarak görmüştür.⁵⁰ Kant ise özgürlüğün açıklamasını yaparken doğal haklar anlayışına başvurmuştur. Kant, İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerinde ne derece hür olacaklarını göstermenin hukukun ödevi olduğunu ve hukukun evrensel hürriyet kanuna göre, bir kişinin iradi fiilini bir başka kişinin iradi fiiliyle uzlaştıran şartların bütünü olduğunu düşünmektedir.⁵¹

Hayek'in kanunla özgürlük arasında kurduğu bağ ise özgürlükle zorun bağdaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Devlet en büyük zor kullanma aracı olduğuna ve bu tekele sahip olduğuna göre, bireyler devletin bu zor kullanma

48 Halis ÇETİN: a.g.e,230

49 Halis ÇETİN: a.g.e, 231

50 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 32

yetkisine maruz kalıp aynı zamanda özgür olup olamayacakları sorunundan, hareketle kanun ve özgürlük arasındaki ilişkiyi Yayla şu şekilde değerlendirmektedir:

“...bireysel özgürlük veya negatif özgürlük adını verdiğimiz şeyin diğer bir ismi de kanun altında özgürlük ya da kanun hakimiyetidir. İnsanlar her zaman bazı kanunlara sahip olmuşlar ve fakat yine de özgür kalabilmişlerdir.”⁵²

Hayek'e göre hukukun iki temel amacı bulunmaktadır; keyfiliğin önlenmesi ve geleceğin garanti altına alınmasıdır. Totaliter rejimlerde hukuk siyasal iktidarın mutlak egemenliğine, hukuksal temel ve rasyonel uyum kazandırmaktadır. Hukukun amacı bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak, yaşamlarını güvence altına almak, eşit ve özgür bir toplumsal düzen kurmak ve özgürlük kanunundan çıkan adil davranış kurallarına dayanmaktır. Bu doğrultuda devlet, bu amacın bir aracı olarak kurumsallaştırılmaktadır. Ancak totalitarizmde hukuk, egemen gücün buyruğu olarak karşımıza çıkmakta ve devleti sınırlayıcı değil devlet tarafından toplumu sınırlayıcı bir duruma düşmektedir.⁵³

Hayek'e göre hukukun bu biçimde yozlaşmasının nedeni pozitivizmdir. Pozitivizmin temel felsefesinde hukuk, hükümler gücün iradesinin yansıması ve toplumu planlamanın, yönlendirmenin ve ona yeni bir biçim vermenin aracıdır. Hayek, hukuksal pozitivizme karşı çıkmakta ve egemen gücün emirlerine dayanan hukuksal yaklaşımları eleştirmektedir.⁵⁴

Hayek hukuk olgusunu incelerken, onu tek başına ele almamış ve sosyal bilimlerdeki diğer disiplinlerle olan ilişkisi üzerinde durmuştur. Örneğin, gelir dağılımındaki eşitsizliğe bir hukukçunun sadece hukuksal açıdan

51 Yıldız KARAGÖZ: Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, XXVI, 1, (Aralık, 2002), 285

52 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 32

53 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e, 180

54 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 97

bakarak çözüm üretmesi ne kadar yanlışsa, bir iktisatçının da konuyu sadece iktisadi açıdan ele alması o kadar yanlıştır. Yani Hayek'in hukuk kavramına yaklaşımı disiplinler arası bir karakter arz etmektedir. Dolayısıyla Hayek'te özgür toplumların gelişmesi, bir yandan bireysel davranış kurallarını yöneten gayri şahsi güçlere dayanırken diğer yandan piyasanın gayri şahsi güçleri tarafından meydana getirilen kaynakların tahsisi üzerine dayanmaktadır. Bu noktada Hayek'e göre özgürlüğün en yüksek düzeye çıkarılması bireyin yaşamını kontrol eden ve kişileştirilmiş merkezi otoritenin alanlarının en düşük düzeyde tutulması ile alakalıdır. Ona göre hukuk özgürlüğün önünde engel değil özgürlüğün zorunlu koşuludur.⁵⁵

Hayek'e göre hukuk politik iktidarın iradesi değildir. Hukukun üstünlüğünün olduğu bir devlette en önemli şart kanun hakimiyetidir. Kanun hakimiyeti sayesinde devletin tüm işlemleri önceden belirlenmiş kanunlara bağlı olacaktır. Bireyler de bunu önceden bilecek ve davranışlarını ona göre ayarlayacaklar ve geleceğe ilişkin planlarını ona göre belirleyeceklerdir. Eğer kanunların sürekliliği yerine devletin iradesi öne alınırsa ya da hukuk planlamacılığı yapılırsa devlet bu planlamada taraf olacağı için hukuku, toplumu bu planlara uydurmak amacıyla ideolojik bir araç olarak kullanır. Hayek bunu "kölelik yolu" isimli kitabında şu şekilde belirtmektedir:

"Bir memleketin hür olduğunu gösteren ve onu keyfi surette idare edilen memleketlerden ayıran en emin kıstas kanun hakimiyeti diye anılan büyük prensiplere hürmet edilmesidir... Bunun ifade ettiği anlam şudur: hükümet, bütün faaliyet ve hareketlerinde sabit ve önceden ilan edilmiş bir takım kaidelere bağlıdır; öyle kaideler ki, icra kuvvetinin, belli durumlarda belli bir şekilde hareket edeceğini önceden kesin olarak görmek imkanını temin ederler."⁵⁶

⁵⁵ Sururi AKTAŞ: a.g.e., 98

⁵⁶ F.A.HAYEK: Kölelik Yolu, Çev. Turhan FEYZİOĞLU, Yıldırım ARSAN, (Ankara, 1999), 102

Kanun hakimiyeti, özgürlüğü, zorlamaya karşı koruyan, zor kullanma tekeli devletle veren ama devleti de sınırlandıran genel bir kuraldır. Ancak Hayek'e göre kanun hakimiyetine uygun kanunların taşıması gereken bazı kurallara sahiptir. Hayek'e göre bir kuralın hukuk sayılabilmesi için soyut özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar bazı kişilere yönelik talimat ve emirlerden ayrılırlar. Emir niteliğindeki somut formülasyonlar hukuki nitelik taşımazlar. Bir kural soyutluk ve genellik özelliklerini kaybettiği ölçüde emirdir. Aynı şekilde bir kuralda soyutluk derecesi ölçütüne göre bir emirden ayrılmaktadır.⁵⁷ Hayek yunanca iki terim olan Nomos ve Thesis kavramlarıyla asıl kanunun ne anlama geldiğini izah etmiştir. Bu kavramlar aynı zamanda düzenin iki kaynağı olan kosmos ve taxis kavramlarına paralel kavramlardır. Thesis ile Hayek, kanunla belirli şeylerin yapılması yani yasama faaliyetinden doğan kanunu anlatmak istemektedir. Nomos ise daha çok izin verilen eylem alanını sınırlar ve genellikle belirli bir davranışı tayin etmez.⁵⁸ Nomos Hayek'in deyişiyle özgürlük yasası olan kosmos'un ürettiği hukuktur. Nomos'a ilişkin hukuk, belirli bir zamandan itibaren bir evrim sürecinden geçerek günümüze kadar gelen kurallardır. Hayek Nomos'u aynı zamanda adil davranış kuralları olarak da nitelendirmektedir. Thesis ise yasama organı tarafından bilinçli olarak üretilen taxis'e uygun kurallardır. Hayek bu tür kuralları da organizasyon kuralları olarak nitelendirmektedir.⁵⁹

Nomos ile thesis arasındaki ayrım Hayek'e göre bir bakıma özel hukuk-kamu hukuku arasındaki ayrıma benzer. Ona göre özel hukuk bireysel ilişkileri yönlendiren kurallardan oluşurken, kamu hukuku kolektif plan ve amaçları gerçekleştiren memurlara dönük emirlerden oluşmaktadır. Bir soyut kurallar sisteminin yapısı olarak nomos, mantıksal olarak bir katallaksi'nin yani negatif bir soyut düzenin yapısından farklı değildir.⁶⁰

57 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 101

58 F.A. HAYEK: Hukuk Yasama ve Özgürlük, Kurallar...a.g.e., 191

59 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 103

60 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 104

Hayek'e göre kanunların taşınması gereken bir diğer kural ise onların sabit ve tarafsız olması gereğidir. Kanunların tarafsız olması hem kanunların içeriği hem de uygulanacak olan kişiler açısından geçerlidir. Hayek bu konuyu "Kölelik Yolu" adlı kitabında şu biçimde ifade etmektedir:

"Hukuk rejiminde, kaideler a priori olarak herhangi bir insan kategorisinin emek ve ihtiyaçları göz önünde tutulmadan sabit kaideler şeklinde tespit olunur. Bu kaideler, sadece bütün fertlerin değişik ihtiyaçlar için kullanabilecekleri "aletler" mesabesinde. Ve bunlar uzun süre yürürlükte kalacaklarına – veya kalmaları lazım geldiğine- göre, filen insan zümresinin mi, yoksa başka insanların mı işine yarayacaklarını önceden kestirmeye imkan yoktur. Bu kaideler, insana, işbirliği edeceği bütün şahısların hattı hareketlerini önceden görme imkanını sağlayan bir nevi istihsal aleti olarak telakki edilebilir"⁶¹

Kanun hakimiyeti altında devlet müdahalesinin engellenmesinin hem teoride hem de pratikte mümkün olmadığı Hayek tarafından da kabul edilmektedir. Ancak bunun minimum düzeye indirilmesi ve kanun hakimiyetinin gerçekleştirilmesi için kanunların sadece sıradan bireylere değil bizzat kanunları yapanlara da uygulanması ve aynı zamanda bu kanunların vatandaşlarca önceden bilinebilmesi gerekmektedir. Yani kanun hakimiyeti için kanunların sabit, tarafsız ve öngörülebilir olması gerekmektedir. Çünkü devletin kanunları sıradan bireylerin üzerinde zora dayalı olarak uygulama hakkı olduğu kadar, devlet de bu kurallara sıradan vatandaşlar kadar tabidir. Ayrıca fertlerin devletin koyduğu kanunları önceden bilebilmeleri onların mevcut bilgilerini kullanarak plan yapabilmeleri için gereklidir. Bireyler buna göre davranışlarını biçimlendirirler. Kanunların bu şekilde uygulanması hem despotik kanunların yapılma ihtimalini azaltacak hem de devletin müdahalesini minimum düzeye indirecektir.

61 F.A.HAYEK: Kölelik Yolu...a.g.e., 102

3.4. HAYEK'İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞININ SİYASAL YANSIMASI

Hayek'in siyaset teorisinin merkezinde, devlet planlamacılığına dolayısıyla totalitarizme karşı yaptığı eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilerin temelinde ise sosyal adalet ya da dağıtıcı adalet anlayışı ve planlama kavramları yatmaktadır. Hayek sosyal adalet ile ilgili eleştirilerini daha çok "Sosyal Adalet Serabı" isimli kitabında, planlamaya ilişkin eleştirilerini ise "Kölelik Yolu" isimli kitabında kapsamlı olarak dile getirmektedir.

Sosyal adalet, sadece bireylerin zora dayalı ve ne yapacaklarının emredildiği planlı, devlet güdümlü ekonomilerde mümkündür. Çoğu zaman ahlaki bir değer olarak ele alınan sosyal adalet, siyasal alanda da etkili bir argüman olarak kullanılmaktadır. Çünkü bu sayede herhangi bir muhalefetin de önü kesilmiş olacaktır. Şöyle ki Hayek'e göre belirli bir kararın sosyal adalet gerekçesi olduğu ortaya konabilirse, ona olan muhalefet hızla zayıflamakta ve siyasetçilerde belirli politikaları desteklemek için sosyal adaletin arkasına sığınmaktadırlar. Bu ise toplum mühendisliğini beraberinde getirmekte ve özgürlükleri belirli grupların güdümü altına sokmaktadır.⁶²

Özgürlüklerin engellenmesi ve toplumun şekillendirilmesi, planlamacı bir zihniyeti çağrıştırmaktadır. Bir önceki bölümde ele alındığı üzere Hayek'e göre kanun hakimiyeti veya hukukun üstünlüğü özgürlüklerin temelini sağlamlaştırmaktadır. Oysa sosyal adaletle yönelik ekonomik ve sosyal müdahaleler hukuk devletiyle bağdaşmamaktadır. Devletin müdahalesi bireysel faaliyetlerin engellenmesidir. Özgürlüğün ve dolaylı olarak serbest girişimciliğin teminatı ise kanunların genelliği ve öngörülebilirliğidir. Bireyler bu belirlenmiş kurallar dahilinde kendi amaçlarını gerçekleştirmek için piyasada istedikleri gibi hareket edebilirler. Dolayısıyla Hayek'in bahsettiği gibi planlamacılık ya da devlet müdahaleleri özgürlüklerin ve girişimciliğin önündeki bir engellerdir. Bu nedenle Hayek devletin sadece genel kurallar ve

62 F.A. HAYEK: Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı, Çev. Mustafa ERDOĞAN, (Ankara, 1995), 98

bazı tipik durumlara uyan kuralları belirlemekle yetinmesi gerektiğini söylemektedir. Bu kurallar altında planlamayı tek tek bireylere bırakmalıdır. Hayek'e göre planlamanın devlet tarafından yapılması hem özgürlüğü hem de etkinliği ortadan kaldıracaktır.⁶³ Planlı ekonomiler kimlerin neye ve ne kadar sahip olacağını kanunlarla belirleme yoluna giderler. Ancak Atilla Yayla'nın da söz ettiği gibi herkesin yeteneğine göre almak ve herkese katkısına göre vermek gibi sosyal adalet, hak, özgürlük söylemlerine sahip olan planlı ekonomiler aslında bu adaleti sağlamaktan uzaktırlar. Dolayısıyla burada daha sonra değinileceği üzere adaletin nasıl sağlanacağı sorunu bulunmaktadır.⁶⁴

Hayek sosyal adaletin aslında planlamacı bir devlet düzeninin ürünü olduğunu söylemektedir. Sosyal adalet vaadiyle gelen bir hükümet ya da devlet düzeninde kanunlar genel ve öngörülebilir olmayacağından kararlar anlık emir ve buyruklara göre verilecektir bu ise Hayek'e göre bir grubun lehine diğerinin aleyhine olacaktır. Bu emir ve buyruklar, kaynakların dağıtımında keyfiliğe neden olacağı için bireyler arasında da adaletsizliğe neden olacaktır. Dolayısıyla sosyal adalet Hayek'e göre söylediği adaleti sağlayamamaktadır ve bu nedenle eleştirilmektedir.

3.4.1.Sosyal Adalet Anlayışının Eleştirisi: Planlamacı Devletten Köleliğe Giden Yol

Hayek sosyal adaleti boş ve anlamsız bulmasına karşın bunun iyi anlaşılabilmesi için sosyal kelimesinin incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun incelenmesini Hayek, ünlü üçlemesinden "Sosyal Adalet Serabı" isimli kitabında yapmaktadır. Başlangıçta "sosyal" ulusal, kabile tipi ya da örgütsel toplumların yapı ve işleyişini ifade etmektedir. Bu anlamda adalet sosyal bir olgudur. Dolayısıyla ona göre, adalet kelimesinin başına sosyal kelimesinin getirmesi fazlalıktır. Bugünkü kullanım biçimiyle sosyal adalet aslında sosyal

⁶³ Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 187

⁶⁴ Atilla YAYLA: Devletçi Zihniyet ve Piyasa Ekonomisi, (Ankara, 2001), 33

değildir. Yani Hayek'in anlatmak istediği "sosyal" bir biçimde evrimin işleyişi içinde bireyin davranışları veya sosyal süreç içinde ortaya çıkmamış olup, topluma dayatılmış bir anlayıştır. Doğal olarak bu dayatma süreci içinde sosyal kelimesi tamamen iyi ve ahlak terimlerinin yerine kullanılmaktadır.⁶⁵ Bunun sonucunda ise sosyal adalet, ahlaki bir duygu ve iyi insanın ayırt edici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten Hayek de sosyal adaletin, ahlaki bir değer olarak karşımıza çıkması nedeniyle siyasi alanda devlet ve hükümetlerce çıkara göre kullanıldığını ifade etmektedir.

Hayek'e göre sosyal adalet ya da dağıtımçı adaletin anlamsızlığı, toplumu bireylere liyakatlerine göre veya elde ettikleri geliri ve konumlarının, sahip oldukları bazı özel niteliklerle uyuşup uyuşmamasına göre davranması gereken bir varlık olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.⁶⁶ Çünkü toplum devletten ayrı bir olgudur ve dolayısıyla özel bir amaç için hareket etme yeteneği yoktur. Bu nedenle denilebilir ki liyakate göre davranma toplumun gelirinden belirli bir payı tahsis etmeyi olanaklı kılacak bir örgütlenme talebidir. Ancak bu noktada, böylesi bir düşünce bireylerin ihtiyaçlarının tatmini için mevcut araçların nasıl paylaştırılacağı ve bu paylaşımın neye göre belirleneceği sorunu yani bir adalet sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü liyakati belirleyebilecek bir değer ölçüsü bulunmamaktadır. Ayrıca böyle bir paylaşım ve sosyal adaleti sağlamaya yönelik düzenlemeler, yoksulluğun önündeki en büyük engellerdir. Başlangıçta şansız olanlar adına sosyal adalet başvurulurken, zamanla farklı gruplar hakkettikleri kadar kazanmadıklarını düşünerek sosyal adaleti kullanmaya başlamışlardır.⁶⁷ Hayek sosyal adalet serabı isimli kitabında bunu şu şekilde ifade eder:

"Sosyal adalet doğrultusunda düzeltme girişimleri, muhtemelen, yoksulların durumunu düzeltilmesine katkıda bulunmaktan çok; yeni ayrıcalıklar, toplumsal hareketliliğe

65 F.A. HAYEK: Sosyal Adalet Serabı...a.g.e.,115

66 Sururi AKTAŞ: a.g.e., 221

67 Eamonn BUTLER: a.g.e., 124

engeller ve gösterilen çabaların akamete uğraması biçiminde daha fazla adaletsizlik yaratmaktadır.”⁶⁸

Hayek'e göre sosyal adalet kavramının arkasında yanlış bir toplum düzeni bulunmaktadır. Bu anlayış toplumu kişileştiren ve belirli bir amaç doğrultusunda hareket etme yeteneğine sahip bir varlık olarak görmektedir. Bu terim aynı zamanda, gerçekte kendiliğinden düzenleyici güçlerin sonucu olan bir şeyin kasıtlı eylemi sonucu olduğunu varsayarlar.⁶⁹ Ancak gerçekte toplum her biri kendi çıkarları için çalışan birey ve grupların oluşturduğu bir kendiliğinden düzendir. Ona göre her bireyin kendi bilgisini amaçları için kullanmasına izin verdiği bir kendiliğinden düzen çerçevesinde sosyal adalet anlamsız ve saçma kalmaktadır. Çünkü bu düzen içerisinde hiç kimsenin iradesi başka birinin gelirini belirleyemez. Eğer insanların elde etmiş olduğu gelirler iradi bir güç tarafından toplumu oluşturan bireylere dağıtılmış olsaydı burada bir adaletsizlikten bahsedilebilirdi. Ancak kendiliğinden düzende, insanların elde ettikleri, herhangi biri tarafından ne kastedilmiş nede öngörülmüş bir sürecin sonucudur.⁷⁰

Hayek'in sosyal adalete karşı çıkmasının diğer bir nedeni de, sosyal adaletin devlete, bireylere müdahale etme olanağı sağlayarak zorlama aracına dönüşmesine ve bu yüzden kendisinin açıkladığı uygarlık düzeninin temel ilkelerini tehdit etmesine neden olduğunu düşünmesidir. Ona göre siyasal iktidar, istemese bile, devlete duyulan inanç nedeniyle, özel çıkar guruplarının politika aracılığıyla ilettikleri talepleri geri çeviremeyecektir.⁷¹ Aynı şey birey ve guruplar açısından da geçerlidir. Sosyal adalet kavramının geçerliliğine olan inanç nedeniyle ya da birey ve grupların otorite tarafından performans ve değerlendirmeye ödüllendirmeye dayanan bir durumda. Bu birey ve grupların konumları devlet faaliyetine daha fazla bağımlı hale gelecek ve devletin kabul edilebilir bir dağıtıcı adalet şemasına yönelmesinde

68 F.A. HAYEK: Sosyal Adalet Serabı,...a.g.e., 186

69 F.A. HAYEK: Liberal bir Sosyal Düzenin İlkeleri, Çev. Atilla YAYLA, Sosyal ve Siyasal Teori, (Ankara, 1999), 180

70 F.A. HAYEK: Sosyal Adalet Serabı,...a.g.e., 96-97

71 F.A. HAYEK: Sosyal Adalet Serabı... a.g.e., 115-121

daha fazla ısrar edeceklerdir ve hükümetler peşinen kabul edilen bir dağıtım kalıbını gerçekleştirmeye daha fazla çalıştıkça da farklı birey ve grupların konumlarını daha fazla kendi kontrollerine almaları gerekecektir. Sonuç olarak siyasi faaliyeti sosyal adalet yönettiği sürece, bu süreç totaliter bir sisteme daha fazla yaklaşacaktır.⁷²

Hayek, eserinin isminden de anlaşılacağı üzere sosyal adaleti bir serap olarak nitelemektedir. O sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışmanın ortaya çıkaracağı durumları eleştirirken, planlamanın imkansızlığına da değinmektedir. Bu anlamda sosyal uygulamalar, bütün toplumun planlamamasına doğru gitmektedir. Hayek, “Kölelik Yolu” isimli kitabında da belirttiği gibi, ekonomik faaliyetlerin tek bir merkezi idareye bağlanması çoğu insanı korkutmasına rağmen, böyle bir merkezi yönetime doğru ilerlemenin nedeni rekabetçi bir düzenle merkeziyetçi bir düzen arasında bir orta yol bulunabileceğine olan inanç olarak açıklamaktadır. Böyle bir karma sistem yani ne tam adam-i merkeziyetçi nede tam bir planlamacı yaklaşım aslında akla yatkındır. Ancak Hayek’e göre rekabet belli bir noktaya kadar planlamayı kaldırabilir. Rekabetin ortadan kalkmadan ve üretime etkili bir biçimde yol göstermesine engel olmadan rekabetle plancılığın bir birini tamamlaması mümkün değildir. İki sistemin karıştırılarak kullanılması bir çözüm getirmeyecektir dolayısıyla iki sistemden birinin seçilmesi gereklidir. Ona göre rekabet plancılıkla sadece bir biçimde karıştırılabilir. Bu, plancılığın rekabeti kaldırmak suretiyle değil rekabeti gerçekleştirmek için planlama yapmak yoluyla olacaktır.⁷³

Planlamanın, bir merkezi güç yaratacağı ve bu gücün keyfi, kişisel kullanılabileceği endişesi Hayek’in özgürlükle ilişkilendirdiği sorunların başında gelmektedir. Hayek’in “Kölelik Yolu” isimli kitabında ağırlıklı planlama kavramının; özgürlük, demokrasi, eşitlik gibi kavramlarla

72 F.A. HAYEK: Sosyal Adalet Serabı... a.g.e., 102

73 F.A.HAYEK: Kölelik Yolu...a.g.e., 55-56

uyuşmayacağı yer almaktadır. Ona göre planlama yönteminin kullanıldığı bir sistem totalitarizm'e yani köleliğe gidecektir.

Bu süreç Hayek'e göre şu şekilde işleyecektir. Plancı bir merkezi yönetim idaresine girildikçe, ekonomik güç ile siyasi güç artık tek bir kuvvet elinde toplanacaktır. Bu kuvvete sahip olan yönetici sınıf ya da devlet erkânı bütün toplumsal faaliyet ve amaçları kontrol etme gücüne sahip olacaklardır. Bu noktadan sonra Hayek'e göre birey artık toplum tarafından belirlenmiştir. Sosyal adalet ise çözümsüzlükle beraber son noktasına ulaşmış olacaktır. Ekonomik hayatın ve toplumsal kanunların merkezi devlet tarafından belirlenmesi durumunda Hayek'e göre artık her mesele siyasi bir soruna dönüşecektir. Merkezi devletin bu gücü nasıl kullanacağı, liyakati neye göre belirleyeceği, hiyerarşinin hangi değerler ölçeğine göre belirleneceği belirsizdir.⁷⁴ Hayek bunu "Kölelik Yolu" isimli kitabında Lenin'in "Kim Kimin İçin" söylemine gönderme yaparak şu şekilde ifade etmektedir:

"...Kim kimin için planlar yapacak kim kimi sevk ve idare edecek, kim insanların hayattaki mevkilerini tespit edecek, kim başkaları tarafından tayin olunan hissesine razı olacaktır?"⁷⁵

3.4.2. Kamusal Alanın Sınırları ve Hizmetlerdeki Devlet Tekeli

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere Hayek'e göre her türlü planlamacı politika, devlet müdahaleleri ve kamu mülkiyeti yönündeki her girişim totalitarizme gitmektedir. Ancak buna rağmen Hayek, devletin hem ekonomi hem de toplumsal alanda bazı faaliyetleri yürütebileceğini de belirtmektedir. Ancak devletin bu rolünün ne olması gerektiği konusunda bir sınırın olması gerekmektedir. Ona göre devletin azami bir role sahip olması hem demokrasiyi hem de ekonomiyi tahrip etmektedir. Bunun tam tersinde ise minimalist, "bırakınız yapsınlar" bir devlet anlayış bulunmaktadır. Ancak

74 F.A.HAYEK: Kölelik Yolu...a.g.e., 151

75 F.A.HAYEK: Kölelik Yolu...a.g.e., 150

Hayek hiçbir zaman böyle bir minimalist ya da gece bekçisi diye adlandırılan bir anlayışın savunucusu olmamış hatta dogmatik bir minimal devlet anlayışının aksine, ileri toplumlarda devletin çeşitli nedenlerle piyasa tarafından sağlanamayan hizmetlerin sağlanmasında bir sakınca görmemektedir. Bunu zaten eserlerinde de vurgulamaktadır. Hayek bunu “kölelik yolu” isimli kitabında şöyle dile getirmektedir:

“...bu çeşit bir plancılığa muhalefet etmekle, dogmatik bir bırakınız yapsınlar taraftarlığı aynı şey değildir. Bunların bir birlerinden ehemmiyetle tefrik edilmesi lazımdır.”⁷⁶

Hayek’e göre bazı alanlar vardır, buralarda hükümetlerin faaliyetlerde bulunması arzu edilmektedir, çünkü bu hizmetler, ondan faydalanan bireylere bir ücret ödetilmeyeceği gibi bazen de özel sektör tarafından üretilmeyecek niteliktedirler. Hayek bu tür malları ve hizmetleri, bedelinin belirlenmesi sorunu yüzünden, herkes için sağlanması gereken ortak mal ve hizmetlerden saymaktadır.⁷⁷ Ancak devletlerin ticari olarak yerine getirmesini sağlamak amacıyla zorlayıcı yetkileri elinde bulundurması, bu türden hizmetlerin sağlayıcısı ve düzenleyicisi olarak zorlayıcı yetkileri kullanması gerektiği anlamına gelmemektedir.⁷⁸

Hayek’e göre piyasa düzeninin ve özel mülkiyetin etkinliği, bazı malların ve hizmetlerin üretiminde bunlardan kimlerin yararlanacağı ve bunların bedelini kimin ödeyeceğinin belirlenmesine dayanmaktadır. Ancak Hayek’e göre, bu tip mallar dışındaki malları bazı kişilere mal etmek teknik yönden imkansız ve pahalı olacaktır. Bu tip malların herkes için sağlanmasıyla ihtiyaçların daha ucuz karşılanabileceğinden söz etmektedir. Yollar, tapu ve harita hizmetleri, ölçü standartları, kalite belgeleri gibi bilgi

76 F.A.HAYEK: Kölelik Yolu...a.g.e., 49

77 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 157

78 F.A. HAYEK: Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni, Çev. Mehmet ÖZ, (İstanbul, 1997), 65

temini bu türden hizmetlerdendir. Bu hizmetler çoğunlukla kazanç getirmediğinden dolayı piyasa tarafından sağlanmamaktadır.⁷⁹

Hayek devlete yüklediği görevleri değerlendirirken iki önemli noktaya vurgu yapmaktadır. Bunlardan birincisi bazı hizmetlerin zorla alınacak vergilerle finanse edilmesi, bunun hükümetlerce idare edilmesi anlamına gelmemektedir. Maliye problemi çözüldükten sonra toplanan fonlar kullanıcıların tercihlerine göre üreticiler arasında uygun bir biçimde paylaştırılabilir. İkinci önemli nokta ise ortak mallar ve bireysel faaliyetlerin sonuçlarının bir kısmını ortak iyi yapan dışsal etkilerin yüzünden uygulanan kamu sektörü yöntemidir ki bunların piyasa tarafından sağlanması için gerekli şartlar vardır. Söz konusu hizmetlerin ve malların üretilmesi piyasanın kendiliğinden mekanizmasınca yönlendirildiği takdirde en etkili üretim ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla üretim mümkün olduğu ölçüde piyasa güçlerine bırakılmalıdır.⁸⁰

Özetle Hayek'in ilgilendiği mesele devletin kamusal alanda bulunması değil onun sınırlandırılmasıdır. Bu nedenle Hayek kamu sektörünü hükümete tahsis edilen bir alan olarak değil, devletin icra etmesi gereken hizmetleri yapması için ona verilen sınırlı sayıda maddi araçlar olarak tanımlar. Ona göre hükümetler ek bir yetkiye veya ayrıcalığa sahip olmamalı diğer kurumlarla aynı kurallara tabi olmalıdır.⁸¹

Hayek'e göre kamu sektörünün büyüklüğü onun meşruiyetinin ölçütü değildir. Meşruiyet tamamen hükümetin zor kullanma yetkisinin belirli kurallarla sınırlandırmış olup olmamasına, yürürlüğe koyduğu kuralların eşit tatbikiye sahip olup olmamasına ve sosyal düzenin işlerliğine yardım edip etmediğine bağlıdır. Hayek, Kamu sektörünün büyüklüğünü belirlemede doğru yolun öncelikle halkın paylaşacağı vergi yükünün ölçüsü konusunda karar vermek olduğuna ve ondan sonra toplanan verginin nasıl harcanacağı

79 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 68-69

80 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 71

81 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 72

konusunda tartışılması gerektiğine karar vermek olduğunu ileri sürmektedir.⁸² Çünkü hükümetlerin sağlayacağı hizmetler üzerinde rasyonel bir karar, yalnızca harcama için oy veren her bir yurttaşın bu harcamalardan kendi payına düşen vergiyi bilmesini gerektirmektedir.⁸³

Bu anlamda kamu sektörü hizmetleri, kullansın kullanmasın herkesin tüm hizmetler için ödemedede bulunması şeklinde değil, bireylerin bazılarının bazı hizmetleri, diğer insanların da diğer bazı hizmetleri aldığı ortak bir havuza pay ödemeyi kabul etmeleri şeklinde yorumlanmalıdır. Bu şekilde havuzun büyüklüğü konusundaki karar, diğerlerine sunulacak şekilde hangi hizmetlerin sosyal açıdan adil olduğu konusundaki anlaşmazlıklardan ayrılabilsin ve bu karar rasgele alınan her hangi bir ferdin yaptığı katkının karşılığında alacağı fayda konusunda bir karar haline gelsin.⁸⁴

Sonuç olarak Hayek'e göre kamu sektörünün toplam büyüklüğünü belirlemek için bu hizmetten faydalanan olan bireylerin fedakarlık derecesini bilmeleri ve bunu onaylamaları önemli bir husustur. Ondan sonra bu toplam vergi büyüklüğüne göre kamu hizmetleri yerine getirilmelidir. Bu şekilde herkesin üzerinde minimum düzeyde anlaştığı bir uzlaşma sağlanabilir.

Hayek'e göre, devletin yerine getirmesi gerektiği kamu hizmetlerinden biri de güvenlik meselesidir. Devletin bir ilkeler rejimi içerisinde, savaş gibi dönemlerde iradi müdahalelerinde bir sakınca yoktur. Ancak gene hedef iradi bir devlet faaliyetini ulaşılabilir bir minimumda sınırlamaktır. Bu şekilde devlet faaliyetleri, bireysel özgürlüğün ihlalinden çok güvencesi olduğu için haklılık kazanmaktadır. Yay'a göre bu yaklaşım müdahaleci olmayan bir liberal düzenin Hayekçi yorumudur.⁸⁵

82 Eamonn BUTLER: a.g.e., 151-152

83 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 79

84 Eamonn BUTLER: a.g.e., 152

85 Turan YAY: Hayek'te İktisadi Düşünce, (Bursa, 1993), 75

Hayek tarafından devletin zor kullanmasını gerektiren tartışılmaz görevlerinden biri olarak görülen güvenlik görevi, minimum düzeyde olsa bile yerine getirilmelidir. Bu konuda çok derinlemesine bir inceleme yapmayan Hayek sadece devletin bu görevini yabancı düşmanlara karşı savunma olarak tanımlamıştır. Ayrıca zor kullanılarak halledilebilecek tehlikeler, sadece bununla sınırlı değildir. Fırtına sel, deprem ve benzeri gibi doğal felaketlerde ancak bu tip zor kullanma yetkisine sahip bir teşkilat tarafından uğraşılabilir nitelikteki hizmetlerdir.⁸⁶

Bu arada Hayek'e göre, yakın geçmişte hükümet faaliyetlerinin bir ihtiyaç olarak kabul edilmediği, ancak yerel cemaat bağlarının zayıflaması ve modern, hareketli bir toplumun gelişmesi sonucu başka yaygın bir risk sınıfı da oluşmuştur. Bunlar yaşlılar, hastalar, dullar, yetimler ve fiziksel özürlülerdir. Bu türden risk sınıfına dahil ve tek başına yaşamını idame ettiremeyecek olan bireylere devlet tarafından bir taban geliri uygulanması ileri toplumlar için gereklidir. Hayek bunu Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni isimli eserinde şöyle ifade etmektedir.

“...büyük sayıda insanın, küçük grupta üyeliğin verdiği nispi güvensizliği terk etmeyi teşvik etmeyi amaçlayan bir sistemde, ilk başta onun avantajlarından yararlananlar kendi kabahatleri olmaksızın geçmişlerini kazanma yetenekleri ortadan kalktığında ve kendilerini yardımsız bulduklarında, büyük hoşnutsuzluk ve şiddetli tepkilere yol açardı.”⁸⁷

Hayek'in devletçe karşılanmasını düşündüğü diğer bir hizmet ise eğitim hizmetleridir. Ona göre belirli bir seviyeye kadar eğitim hizmetlerinin devlet tarafından sağlanmasına ilişkin en önemli argüman, çocukların henüz sorumlu bireyler olmadıkları ve neye ihtiyaç duyacaklarını bilememeleridir. Bu nedenden dolayı bilginin elde edilmesinde tahsis edebilecekleri kaynakları kontrol edemeyeceklerdir. Aileleri ise söz konusu beşeri sermayenin

86 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 83

getirisini, maddi sermayeyle karşılaştıramayarak çocukların eğitime ilişkin yatırım yapmaya her zaman hazırlıklı olmayacaklardır.⁸⁸ Ayrıca demokratik kurumların, eğitimsiz bir toplumla işlemesi ihtimalinin olmaması da bir problemdir.

Bu nedenden dolayı ileri meslek eğitimlerinden ziyade genel eğitimin devletçe finanse edilmesinin bir gerekçesi vardır. Ancak eğitimin devletçe yürütülmesi veya onun tekelinde olması lehinde bir gerekçe yoktur. Bu noktada Hayek, Friedman tarafından öne sürülen ailelere çocuklarını kendi seçtikleri okullarda eğitmede kupon verme önerisini benimsemiştir. Bu sayede devlet ek masraflar dışında, çocuğun eğitimini karşılayacak ancak böyle bir devlet tekeli oluşmayacaktır.⁸⁹

Hayek'in hatalı bulduğu ancak devletin görevi olduğu kabul edilen hizmetlerde vardır. Posta hizmeti ve devletin para basma hakkı bu nitelikteki hizmetlerdendir. Bunlar devletin halka daha iyi hizmet verme amacıyla değil, hükümetlerin yetkilerini takviye etmek ve siyasi denetim amacıyla tahsis edilmişlerdir. Posta tekeli, devletin vatandaşlar arasındaki haberleşmeyi denetleme arzusunu bir sonucudur. Devletin böyle bir hizmet vermesi onun kalitesini artırmamış tam tersine azaltmıştır. Ayrıca devletin bu alanda en büyük işveren olması sendikaların devlete şantaj yapacak ve kamu hayatını felce uğratacak kadar güce ulaşmasına neden olmasını sağlamıştır. Bunun yanında hükümetler bu alanlarda büyük bir kaynak savurganlığına yol açmaktadırlar. Para basma hakkı da benzer biçimde ekonomiyi yönlendirmenin ve devletin etki alanını genişlemesinin bir nedenidir. Düşünüre göre devletin para basma tekeli posta tekelinden daha ciddi sorunlara yol açmaktadır. Özellikle popülist demokrasi anlayışına sığınan politikacılar, iktidarı ele geçirmek için yeterli çoğunluğu sağlamak amacıyla çeşitli kişilere ve gruplara siyasi rüşvet niteliğinde para dağıtmaktadır. Bu

87 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 84

88 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 93

89 Eamonn BUTLER: a.g.e., 165

amaçla enflasyon ve siyasi yozlaşmaya neden olacak biçimde para basma yoluna gitmektedirler.⁹⁰

Para basma tekelinin hükümetler açısından avantajlarının olmasına karşın bireyler üzerinde ciddi zararlar yaratmaktadır. Hayek, bireylerin istismarının ortadan kaldırılması için devletin para basma tekelinin kaldırılması ve serbest bankacılık sistemine geçilerek özel sektörlere de para basma yetkisinin verilmesini önermektedir. Hayek'in ilk defa 1975'de Lozan'da yapılan İkinci Altın ve Para Konferansında ifade ettiği bu düşünceleri çeşitli çevrelerce şaka olarak nitelenmesine karşın, farklı para birimlerinin piyasada tedavül ettiği ve bireylerin konvertibl paralar arasında kuvvetli olanı zayıfına tercih ettikleri, ayrıca farklı kuruluşlarca çıkartılan seyahat çeklerinin para gibi kullanıldığı göz önüne alındığında bu düşüncenin hiçte şaka yada hayal olmadığı ifade edilmektedir.⁹¹

Sonuç olarak, tüm bunların ışığı altında her ne kadar Hayek kamusal alanla özel alan arasında ters orantılı bir ilişki kurarak, kamusal alanın daraltılmasını özgürlüklerin genişletilmesiyle bütünleştirmiş olsa da aslında bu iki alanın tamamen birbirinden bağımsız olmadığını da kabul etmektedir. Çünkü Hayek, özel alanı devlet müdahalesinin dışında bir alan olarak kabul etmesine rağmen özel alanın sınırlarının devlet tarafından çizildiğinin de farkındadır. Hayek'in esas üzerinde durduğu devletin kamusal alanlardaki etkinliği değil bu etkinliğin mümkün derecede kanunlar ile sınırlanmasıdır.

3.5. PİYASA EKONOMİSİ (CATALLAXY) VE DEVLET MÜDAHALECİLİĞİ

Daha öncede belirtildiği üzere piyasa, Cosmos düzeninin en iyi örneğini oluşturmaktadır. Ancak Hayek "Sosyal Adalet Serabı" isimli kitabında da belirttiği üzere piyasa ile ekonomi kelimeleri arasında bir anlam karışıklığı söz konusudur. Ekonomi daha çok çiftlik ya da işletme ekonomisi

90 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 164-165

91 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 166

gibi belirli araçların bazı amaçlar için tahsis edilmiş yani bilinçli tasarlanmış bir örgütü ifade etmektedir. Oysa piyasa ise birden çok ekonominin iç içe geçmesi sonucu oluşmuş bir bütündür. Bu bütün üyelerinin değişken ve karşılaştırılabilir olmayan amaçlarına hizmet eder. Bu amaçla Hayek, piyasa ve ekonomi arasındaki bu kavram karışıklığını önlemek amacıyla, mübadele etmek ya da topluluğa girmek anlamına gelen Eski Yunanca bir kelime olan Katallattein'den türettiği Catallaxy kelimesini kullanmıştır. Sonuç olarak Catallaxy; çok sayıda bağımsız ekonominin bir piyasa içinde karşılıklı olarak ayarlanması ile gerçekleşen, mülkiyet, haksız fiil ve sözleşme kuralları içinde hareket eden insanlar aracılığıyla piyasa tarafından yaratılan özel bir kendiliğinden düzen türüdür.⁹²

Hayek özel mülkiyet ve sözleşme kurallarına dayalı bir piyasa ekonomisini savunmaktadır. Piyasa düzeninin işleyebilmesi için bazı şartların sağlanması gerekmektedir. Bunların başında şiddetin ve hilenin önlenmesi, özel mülkiyetin korunması, sözleşme kurallarının zor kullanma pahasına olsa bile yerine getirilmesi ve bireylerin üretmede ve ürettiklerini diledikleri fiyattan satmada eşit haklara sahip olmasıdır. Hayek'e göre bunları sağlayacak olan kurum ise siyasi otoritedir. Dolayısıyla devletin piyasa düzeninin işleyebilmesi için yapması gereken bazı kamu politikaları olması gerekmektedir. Ancak burada devletin sahip olduğu kamu politikaları piyasa düzenini bozucu değil tam tersine onun önünü açıcı bir araçtır. Bu anlamda devlet rekabeti düzenlemek amacıyla değil rekabetçi düzeni teşvik etmek amacıyla vardır.⁹³ Bir başka deyişle Hayek devletin piyasa işleyişi içinde olduğunu ancak daha önceki başlıklar altında da belirtildiği gibi bunun sınırları olduğunu ya da olması gerektiğini savunmaktadır.

Hayek piyasa ile ilgili özellikle iki kavram üzerinde durmuştur bunlardan biri rekabet diğeri ise fiyattır. Fiyatlar mekanizmasıyla ortaya çıkan bilgi artışı "Bilginin İçeriği" konusunda da değinildiği gibi rekabet sürecinin bir

92 F.A. HAYEK: Sosyal Adalet Serabı... a.g.e., 150

93 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e., 156

sonucudur. Bu anlamda rekabet hangi bireyin en iyi yaptığını söylemekte ve daha iyisinin yapılması için teşvik etmektedir

Hayek rekabeti bir keşif süreci olarak almaktadır. Yüz binlerce birey arasında dağılmış bilginin tek bir bireyde ya da bir merkezi otoritede toplanması imkansızdır. Dolayısıyla rekabet süreci içinde piyasa dağınık haldeki bu bilgi, beceri ve bilgi edinme fırsatlarını optimum kullanımına izin veren ve insanların bilgiyi edindikleri ve birbirlerine ilettikleri bir yerdir. Rekabetin sonuçlarını önceden öngörülen somut, peşin bir hükümle değerlendirmek aynı şekilde bilimsel bir deneyin sonuçlarını beklenen şeye uygunluğuna göre değerlendirmekle aynı şeydir.⁹⁴

Fiyat ise bu rekabet sürecinin bilgiyi taşıyan sinyalidir. Bu şekilde piyasa düzeni, fiyat mekanizmasıyla milyonlarca bireyin çatışan amaçları birbirlerine uydurularak koordinasyonu da gerçekleştirmektedir. Hayek bu konuda şunları söylemektedir.

“...fiyat sistemi müteşebbislerin, bir pilotun bazı kadrarları gözetlemesi gibi bir takım fiyatların seyrini gözetlemek suretiyle kendi faaliyetlerini diğer müteşebbislerin faaliyetlerine intibak ettirmek imkanını sağlar”⁹⁵

Bu anlamda Hayek de, fiyat sisteminin sağladığı enformasyon, ihtiyaçların karşılanması için işbölümü ve uzmanlaşmanın yanı sıra kar güdüsü sayesinde, bireyleri yeni ürünlerin keşfine yönlterek gelişmeyi de sağlamaktadır. Maliyet açısından bakıldığında da rakiplerin mevcudiyeti üreticileri faktör girdilerinin en düşük maliyetli bileşimini arayıp bulmaları ve en düşük fiyatla en değerli hasılayı üretecek bileşimi keşfetme çabası içinde bazı ürünleri denemeleri için harekete geçeceklerdir. Bu süreçte, daha önceden keşfedilmemiş fırsatların kullanımını ortaya çıkarmaya yardım edecektir. Bu anlamda piyasada ki her bir üreticinin bilmesi gereken şey

94 F.A.HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 103

95 F.A.HAYEK: Kölelik Yolu...a.g.e., 75

ürettiği ürünün pazarı olup olmadığı ve onu piyasa fiyatına veya altına satıp satamayacağıdır. Kar, rekabet sürecinde gerek maliyet gerekse yeni talep alanlarının tespiti sahasında, bireyleri yeni ve girilmemiş alanları keşfetmede zorlayıcı bir öneme sahiptir.⁹⁶

Ancak İkinci Bölümde de değinildiği üzere Hayek kusursuz anlamda bir rekabet modeline karşı çıkmaktadır. Bu model, iktisadi hayatta var olmayan ve pek çok sektörde oluşturulması dahi mümkün olmayan olguların varsayımına dayanmaktadır. Hayek öne sürülen bu varsayımlara itiraz etmekte, bu koşulların ileri sürülmesinin rekabetin niteliğinin anlaşılmamasından kaynaklandığını iddia etmektedir. Örnek olarak ise tam rekabet koşullarının oluşmadığı durumlarda dahi bazıları daha düşük fiyatla mal satarak yeterli bir kar elde edeceği halde, ürünlerini marjinal maliyetin üzerinde bir fiyata satmayı uygun bulabilmektedir. Ancak bu noktada kusursuz rekabet ortamını standart olarak kabul eden bazı teorisyenler itirazda bulunarak durumun tam rekabet ortamına çekilmesini ya da firmaların marjinal maliyet fiyat eşitliği sağlayacak şekilde üretimlerini genişletmesini isterler.⁹⁷ Bu anlamda fiili tekelleri elde eden bir firmanın ürün fiyatlarını sadece marjinal maliyet-fiyat eşitliğine kadar genişletmesi için zorlamanın, pratikte ortaya çıkarabileceği bir çok zorluğun yanı sıra, aslında esas problem bu durumun piyasa düzeninin yani catalaxy'nin dayandığı kanun hakimiyeti ilkesi ile bağdaşmamasıdır. Hayek bu konu hakkında şöyle demektedir:

“herhangi bir kişinin becerisini ya da haiz bulunduğu şeyleri hangi yoklukta kullanacağına hükmettiğimizde, becerisini bulmaca çözmede ya da sermayesini pul koleksiyonu edinmek için kullanmasını yasaklamamızdan daha fazla bir haklılığa sahip olamayız”⁹⁸

96 Eamonn BUTLER: a.g.e., 68

97 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 143

98 F.A. HAYEK: Özgür Bir Toplumun... a.g.e., 109

Hayek'in tam rekabet modelinde saçma bulduğu diğer bir varsayım da ürünlerin homojen olmasıdır. Çünkü bahsedilen anlamda rekabetin fonksiyonu üreticileri ayırmak, bir üreticinin diğer rakip üreticilerden daha iyi olduğu konusunda tüketicileri kanaat sahibi kılmaktır. Tıpa tıp benzer iki doktor, iki manav ya da iki seyahat acentesi yoktur. Ancak bu onlar arsında rekabet olmadığı anlamına gelmemektedir. Bir birleriyle aynı olmayan firmalar arasında da rekabet çok çetin gerçekleşebilir. Sonuçta bu ya da buna benzer tam rekabet varsayımları gelişme ve ilerleme üzerinde hiçbir fayda getirmeyecektir.⁹⁹ Hayek'in bu anlamda karşı çıktığı tam rekabet teorisi ile onun piyasa içinde keşif süreci olarak nitelendirdiği rekabet anlayışı arasında ki tek ortak nokta piyasaya giriş çıkışın engellenmemesidir. Çünkü giriş serbestliği piyasadaki yerleşik taraflar için gerçek bir tehdit oluşturacaktır. Aşırı karın varlığı piyasaya yeni firmaları çekeceği için piyasadaki firmalar etkin çalışmak zorunda kalacaklardır.

Buradan hareketle Hayek'in rekabetçi bir piyasada tekellerin oluşmasıyla ilgili düşüncelerinden de bahsetmek gerekmektedir. Hayek piyasada oluşan büyük ölçekli şirketleri tekel olarak nitelendirmemiştir. Ona göre bir şirketin optimum büyüklüğü, piyasada rekabet süreci içerisinde keşfedilebilecek bir şeydir ve bu optimum büyüklük hakkında da genel bir kural yoktur. Çünkü iktisadi ve teknik koşullar sürekli değişmektedir. Dolayısıyla Hayek rekabet süreci içerisinde büyüyen şirketleri tekel olarak nitelememektedir. Hayek'in tekel olarak kabul ettiği işletmeler. İdari mekanizma tarafından yani devlet eliyle yapılan düzenlemelerle tekel haline getirilen işletmeleridir. Hayek bu işletmeleri zararlı tekeller olarak tanımlamaktadır. Bunun nedeni ise bu tip işletmelerin piyasa üstünlüklerini sağlayan sebepler ortadan kalktığı halde tekелci konumlarını ve üstünlüklerini koruma ve sürdürme yetenekleridir. Böylesi tekeller güçlerini, herkese tek bir biçimde uyguladıkları fiyatlarla değil, belirli müşterilere uygulayabildikleri farklı fiyatlar üzerinden elde edebilir ve böyle bir fiyat farklılaştırması yaparak diğer

99 Eamonn BUTLER: a.g.e., 74

kişilerin piyasa davranışlarını etkileyebilir ve potansiyel rakipleri caydırabilirler.¹⁰⁰

Hayek, piyasada yer alan tüm tekelleri aynı kategoride değerlendirmenin yanlış olacağını ileri sürer, tekellere tepki gösterilmesinin nedeni; tekel kelimesinin yaptığı imtiyaz çağrışımından kaynaklanmaktadır. Ancak tekel bir üreticinin kendi bilgi ve becerisinden kaynaklanıyorsa ve tüketiciye diğer üreticilerden daha düşük fiyat sunuyorsa diğer üreticilerin daha iyisini yapması yasaklarla önlenmediği takdirde bir imtiyaz söz konusu olmayacaktır. İmtiyaz ancak özel irade ile verilen ve diğerlerinin kullanamadığı bir hak olarak kullanılırsa ayrıcalık anlamında olur.¹⁰¹ Hayek asıl tekellerin piyasa şartlarında değil devlet müdahaleleri ve siyasi kararlar sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Çünkü bir malın veya piyasaya girmesini engelleyecek en büyük güç devlettir. Hayek piyasada kendiliğinden oluşan tekellerin ne kadar güçlü olursa olsun iktisadi engelleri mutlak kılamayacağını ve bu anlamda büyük şirketlerin gücünün abartıldığını düşünmektedir.¹⁰² Hayek meta ile insan üzerinde kurulan iktidar arasında ayırım yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu amaçla da “Constitution of Liberty” isimli kitabında sosyalizm ile büyük şirketler arasında bir kıyaslama yapmaktadır. Sosyalizm insan üzerindeki iradenin yerini meta üzerindeki iradeye bırakacağını vaat ederek güç kazanmasına rağmen kaçınılmaz olarak insan üzerindeki iradenin de artışına neden olmuştur. Ancak Hayek, piyasada oluşan tekelin, kuruluşa katılanlar haricinde diğer insanlar üzerinde iktidarı artırmayacağını ileri sürmektedir.¹⁰³ Serbest piyasada özgürlüğün olabilmesi için özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğünün olması gerekmektedir. Hayek’e göre özel mülkiyetin reddi aynı zamanda piyasa ekonomisinin de reddi sayılmaktadır. Çünkü Hayek’e göre özel mülkiyet piyasa sisteminin en önemli koşuludur. Özel mülkiyetin sınırlandırılması ise rekabetin sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Hayek mülkiyeti adil davranış

100 F.A. HAYEK: The Constitution...a.g.e., 120

101 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 144

102 F.A. HAYEK: The Constitution...a.g.e.,127

kuralları tarafından bireye sağlanan, korunan alanın maddi kısmı olarak tanımlamıştır. Bireylerin farklı bilgi ve becerilerince yönlendirilen amaçları izleme özgürlüğü hem çeşitli üretim araçlarının özel bireylerce sahiplenilmesi hem de bunun bir parçası olarak bu sahipliğin devredilmesinin onaylanması ile mümkündür.¹⁰⁴

Ancak piyasa sisteminin işleyebilmesi için özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğünün olması yeterli değildir. Hayek'in belirttiği gibi, mülkiyet haklarının içeriğinin neler olacağı, hangi sözleşmelerin uygulanabileceği ve sözleşmelerin nasıl yorumlanmaları gerektiği hususunda bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁵ Hayek'e göre, sözleşme özgürlüğü kavramı tek başına bir çözüm sağlayamamaktadır. Çünkü karmaşık bir toplumda, hiçbir sözleşme hem her duruma karşı önlem alamaz, hem de yasal sistem içerisinde düzenlenen ve geliştirilen biçimsel sözleşmeler genel nitelikte olduğundan içerisinde boşlukların bulunması ve hükümlerinin yoruma tabi olması kaçınılmazdır. Bu durumda, mülkiyet haklarının belirlenmesi, korunması ve sözleşmelere uyulup uyulmadığının denetlenmesi, gelişmiş bir hukuk sistemini gerektirmektedir.¹⁰⁶

Kamu iktidarının dengelenmesi ve bireysel özgürlüğün sağlanması mülkiyetin temel fonksiyonudur. Özel mülkiyet gücün tek bir elde toplanmasını engelleyerek topluma dağılmasını sağlar. Ancak bireyleri başkalarından gelecek zorlama ve şiddete karşı koruma görevi olan devlet, bu görevi yerine getirebilmek için zorlama ve şiddet tekeline eline alır almaz bireysel özgürlüğün başlıca tehdidi olmaktadır. Bu gücün sınırlandırılmasının en iyi yolu ise mülkiyet kavramıyla ifade edilen alana devlet müdahalesinin önlenmesi anlamında özgürlüğün negatif olarak ele alınmasıdır. Hayek'e

103 F.A. HAYEK: The Constitution...a.g.e.,121

104 Atilla YAYLA: Özgürlük Yolu... a.g.e, 150

105 F.A. HAYEK: ""Free" Enterprise and Competitive Order", Individualism and Economic Order. (Chicago,1980),113

106 F.A. HAYEK: ""Free" Enterprise...a.g.e.,115

göre devletin en önemli görevi üç önemli negatif değeri korumaktır; bunlar barış, özgürlük ve adalettir.¹⁰⁷

Hayek'in sınırlı devlet altında özel mülkiyeti ve serbest piyasayı savunması, sadece baskıya karşı korunma gerekçesine değil herkesin kendi alanında kendi kaderini tayin edebilme gerekçesine de dayanmaktadır. Yani bir bireyin başkasına ya da bir otoriteye danışmasına gerek kalmaksızın kendi mülkünü, kendi değerleri ve amaçları doğrultusunda kullanmakta özgür olmasıdır. Bunu tanımlı kılan kavram ise konunun başında ifade edilen Catallaxy'dir.¹⁰⁸

Hayek böyle bir piyasa sisteminde devletin hiçbir görevi olmamasını savunmamaktadır. Ona göre devletin görevi piyasa işleyişine müdahale etmek değil, bu sistemin işleyeceği sınırları belirlemek ve rekabeti garanti altına almaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi piyasanın işleyebilmesi için mülkiyet haklarının ve bu hakların sınırlarının ne olması gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla devlet, hem bireysel özgürlük ve mülkiyet haklarını tanımlayacak ve koruyacak hem de rekabetin sağlanabilmesi için gerekli olan parasal sistem, piyasa gibi kurumların oluşmasını ve bilginin topluma aktaran mekanizmaların işlemlerini garanti altına alacaktır.

Hayek, özgürlüğü bireylerin ve grupların kararlarına başka grup ya da bireylerce müdahale etmeden hareket edebilmesi şeklinde, negatif olarak almasına karşın bunun mümkün olmamasından dolayı, zor kullanma tekeline sahip olan en büyük müdahalecinin yani devletin hukuk kurallarıyla sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Buna rağmen minimal bir devlet anlayışını da benimsemeyen Hayek devletin her alanda önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamakta ve devletin kanun hakimiyeti ilkesine bağlı kalarak, özgürlüklerin korunmasında ve piyasa mekanizmasının işlerliğinin sağlanması da bu sınırlı görevleri yerine getirmesini öngörmektedir.

107 F.A. HAYEK: The Constitution...a.g.e.,193

Sonuç olarak Hayek'e göre devletin kanun hakimiyeti çerçevesinde piyasa ve sosyal hayat için de bulunması gereklidir. Ancak önemli olan mesele devletin bu alanlarda bulunması değil onun sınırlandırılmasıdır. Bu nedenle Hayek kamu sektörünü hükümete tahsis edilen bir alan olarak değil, devletin icra etmesi gereken hizmetleri yapması için ona verilen sınırlı sayıdaki maddi araçlar olarak tanımlar. Ona göre devletler ek bir ayrıcalığa veya yetkiye sahip olmamalı diğer kurumlarla aynı kurallara tabi olmalıdırlar.

SONUÇ

Hayek'in devlete bakış açısını (devlet anlayışını) incelediğimiz bu çalışmada ilk olarak onun düşünce sistematüğini şekillendiren geleneğin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Hayek'in hem İktisadi hem de felsefi anlamda düşüncelerinin oluşmasına katkısı olan Avusturya İktisat Okulu tarihsel ve felsefi bir çerçevede incelenmiştir. Bu konu başlığı altında ilk bölümde Avusturya Okulunun iktisada yaptığı katkılar Böhm Bawerk, Friedrich von Wieser, Ludwig von Mises, Ludwig Lachmann, Kirzner, Rothbard gibi Okulun önde gelen temsilcileri boyutunda incelenmiş ve tarihsel bir süreç içerisinde ortaya çıkan ve gelişen, Hayek'in de düşünce sistematüğünün temeline yerleştirdiği Avusturya Okulu'nun temel prensipleri açıklanmıştır. Hayek'in düşüncelerinin siyaset felsefesi boyutunu oluşturan ise liberal düşünce sistemidir. Hayek'in, özelde Avusturya İktisat Okulu genelde ise Liberal düşünceye dayanan paradigması, onun devlete bakış açısını da şekillendirmiştir. Hayek tüm açıklamalarını metodolojik bireycilik, sübjektivizm, kendiliğinden doğan düzen, amaçlanmayan sonuçlar, bilgi ve zaman gibi ilkelere dayandırmıştır.

Avusturya Okulunun metodolojik ilkelerini düşünce sisteminin merkezine yerleştiren Hayek, hem iktisada hem de piyasa ve devlete bakış açısıyla günümüzde modern iktisat olarak isimlendirilen ders kitaplarındaki düşüncelerden önemli ölçüde ayrılmakta ve bunları şiddetle eleştirmektedir. Örneğin piyasayla ilgili olarak neo-klasik iktisadın tam bilgi, homojen mallar, anında dengeye varma gibi soyut ve gerçekçi olmayan düşünce sistemine ciddi eleştiriler getirmiştir. Bu bağlamda Menger-Mises ekseninde oluşan piyasa işleyişine ilişkin görüşlere önemli katkılar sağlamıştır. Neo-klasik iktisattan farklı olarak ele alınan piyasa analizi; üretimin zamana bağlı olduğu, piyasadaki ajanların eksik bilgiye sahip olduğu, heterojen mallar ve dengesizlik gibi gerçek dışı varsayımlara dayanmaktadır. Hayek'e göre piyasanın işlevi, kıt kaynakları bilinen alternatifler arasında dağıtmak değil,

bireyler arasında dağınık bir biçimde bulunan bilgiyi üretmek ve yaymaktır. Hayek'e göre bu bilgiyi ortaya çıkaran rekabet mekanizması, ileten ise fiyat mekanizmasıdır. Hayek, bilginin tümünün bireyler tarafından bilinmesinin imkansız olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, modern gelişmiş toplumlar çok büyük bilgi yığınınına sahiptir. Dolayısıyla bu bilginin tek tek bireyler tarafından bilinmesi mümkün değildir. Aynı şekilde merkezi bir otoritenin de bu bilgiyi tek elde toplaması ve toplumu planlaması da mümkün değildir. Çünkü Hayek'e göre devletin ya da sosyal kuruluşların toplumu planlaması bilgi yetersizliğinden dolayı başarısız olacaktır. Hayek sayısız birey arasında dağınık bulunan bilgiden en üst düzeyde yararlanmanın yolunun her bireyin kendi amacını izlemeye özgür bırakılması olduğunu savunmaktadır. Birey ancak bu şekilde kendi bilgisini piyasaya taşıyacak ve bu yolla sınırsız bilgiden herkesin yararlanması sağlanacaktır. Yani sınırsız bilginin koordinasyonu piyasa tarafından sağlanacaktır. Buradan hareketle Hayek, piyasa mekanizmasının, bireysel özgürlüğün de en önemli unsuru olduğunu savunmaktadır. Çünkü piyasa, bireylerin özgürce hareket edebildikleri ve tercihleri arasında her hangi bir zora maruz kalmaksızın koordinasyonun sağlandığı bir yerdir. Piyasa, deneyimler sonucu edinilen bilginin bir araya getirildiği ve karşılıklı uyumunun sağlandığı özgür bir ortamdır. Hayek bu anlamdaki piyasayı "Catallaxy" kavramıyla ifade etmiştir. Bilginin koordinasyonunu sağlayan diğer bir mekanizma ise kendiliğinden oluşmuş kurumlar ve kurallardır. Kendiliğinden ortaya çıkmış bu kurumlar ve kurallar, bilgi içermektedir. Çünkü bunlar önceki kuşakların deneyimlerini bize aktarmaktadır. Kuralların dayandığı modern bir toplumdaki bireyler, kullanabileceği bilgi ve beceri bakımından bazı avantajlara sahiptir. Devlet tarafından organize edilen bir toplumun sahip olduğu bilgi, otoritenin ya da merkezi planlamacının sahip olduğu bilgiyle sınırlıdır. Hayek çalışmalarında aynı sorunun özgür bir toplum için de geçerli olabileceğine değinmiştir, ancak merkezi planlamanın başarı ihtimali ona göre özgür toplumun başarı ihtimalinden daha azdır. Dolayısıyla Hayek'in piyasa anlayışının arkasında etkinlik kadar özgürlüğünde önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Hayek'e göre özgürlük bir insanın başkalarının baskısı altında kalmadan davranabilmesi, hareket edebilmesidir. Bu noktada bireyin diğer kimselerin zoruna maruz kalmadan hareket edebilmesi bireysel ya da kişisel özgürlük olarak da isimlendirilebilir. Ancak Hayek, özgürlüğün tanımını bu şekilde yapmasına karşın zorun insan hayatından tamamen çıkarılamayacağını da farkındadır. Dolayısıyla özgürlüğü, sınırlamaların ve zorun olmadığı bir durum olarak görmesine rağmen, özgürlüğü; zorun asgari düzeye indirilmesi olarak kabul etmektedir.

Hayek özgürlüğü, "negatif" olarak nitelemektedir. Bu anlamıyla da negatif özgürlüğü; bireyin ya da bir grubun başka bir bireyin ya da grubun müdahalelerinden uzak olarak hareket edebildiği alan olarak tanımlamaktadır. Hayek'e göre Pozitif anlamıyla özgürlük ise kişinin bir şeyi değil de diğer şeyi yapmasını belirleyen etkinin ya da müdahalenin kaynağının ne olduğuna ilişkindir. Ancak Hayek, müdahalelerden ve zorun kullanımından tamamen kaçınmanın olanaksız olduğunu bildiğinden, zor kullanma tekeline sahip olan erkin (devlet) çok iyi bir biçimde hukuk kurallarıyla sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur.

Hayek savunusunu yaptığı tüm düşüncelerinde devlet politikalarına ve müdahalelerine diğer liberal filozoflar gibi derin bir şüpheyile yaklaşmıştır. Bu şüphenin siyasi temelini, bireysel özgürlüğün zedeleneceği ve kendiliğinden düzenleyici mekanizmaların dışsal etkilere maruz kalarak koordinasyonun bozulacağı anlayışı oluşturmaktadır. İktisadi anlamda ise, müdahaleci politikaların çözüm üretmek yerine ek koordinasyon bozuklukları yaratacağı ve krizlere neden olacağı argümanına dayanmaktadır. Bu nedenle Hayek devlet politikalarına ciddi eleştiriler getirmektedir. Ancak minimal bir devlet savunuculuğu da yapmamış ve devlete bazı görevler de yüklemiştir. Devletin özellikle piyasalarda özel sektör tarafından üretilemeyecek nitelikteki mal ve hizmetlerin üretiminde aktif görevler almasını savunmuştur. Eğitim alanında ise kısmi olarak görev almasını gündeme getirmiştir. Hatta birçok liberal düşünürün tersine toplumda bulunan ve korunması gereken dul, yetim ve

sakat gibi yardıma muhtaç grupların sınıfların korunmasında devletin görev alması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre devletin kanun hakimiyeti ilkesi çerçevesinde ekonomik ve sosyal sistem içerisinde yer alması, piyasaların işlerliği için gerekli bir şarttır. Özetle Hayek'in ilgilendiği sorun devletin kamusal alanda bulunması değil onun sınırlandırılması olmuştur. Bu nedenle Hayek kamu sektörünü hükümete tahsis edilen bir alan olarak değil, devletin icra etmesi gereken hizmetleri yapması için ona verilen sınırlı sayıda maddi araçlar olarak tanımlar. Ona göre hükümetler, ek bir yetkiye veya ayrıcalığa sahip olmamalı diğer kurumlarla aynı kurallara bağlı olmalıdır.

Hayek, sosyal adalet politikalarına da ciddi bir biçimde eleştiriler getirmiştir. Gerek sosyal adalet düşüncesine gerekse refah politikalarına karşı cephe almış ve günümüz demokrasi anlayışını eleştirerek bu konuda yeni çözümler üretme çabası içinde olmuştur. İktisadi anlamda ise devletin gerek mali gerekse para politikaları yolu ile piyasalara müdahale etmesinin onarılamayacak ciddi sorunlara yol açacağını ileri sürerek politik iradenin keyfi hareketlerinin sınırlandırılmasını üzerinde ısrarla durmuştur.

Bu çalışmada belirli bir plan dahilinde, devlet anlayışını incelediğimiz Hayek, devletin konumunun ve sınırlarının ne olması gerektiği konusunda ki düşünceleriyle hem iktisat literatüründe hem de siyaset literatüründe önemli bir yere sahiptir. Düşünce sistematığının temeline bireyi yerleştiren Hayek, çağdaşları içinde özgürlüğün en ateşli savunucusu olmuştur. Bireysel özgürlüğün hem siyasi hem de iktisadi alanda önemi ve gerekliliği üzerinde duran Hayek, devletin daha ziyade kanun hakimiyeti ilkesine bağlı kalarak özgürlüğün korunması ve piyasaların sağlıklı bir biçimde işlemesi için bazı sınırlı görevleri yerine getirmesi gerektiğini savunmaktadır.

KAYNAKÇA

AKŞİT, Muhammet

- 1994 “Liberal Ekonomik Düşüncenin Çağdaş Yorumları ve Hayek’in Ekonomik Yaklaşımları”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 11: 23-42

AKTAN, C. Coşkun

- 1993 “Çağdaş Liberal Düşünce Okulları ve Hayek”, Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum, ANAP Bilimsel Yayınlar Dizisi, 3: 19-43

AKTAŞ, Sururi

- 2001 *Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları

AZAD, Amir

- 2005 “The Austrian School Of Economics”
<http://www.mises.org/journals/scholar/azad2.pdf>, (12.06.2005)

BARRY, Norman

- 2004 *Modern Siyaset Teorisi*. Çev. M. ERDOĞAN, Y.ŞAHİN, Ankara: Liberte Yayınları

BARRY, Smith

- 1994 *Austrian Philosophy The Legacy of Franz Brentano*. Chicago: Open Court Publishing

BARRY, Smith

- 1994 “The Philosophy of Austrian Economics”, The Review of Austrian Economics, VII, 2: 127-132

BOUILLON, Hardy

- 1999 “Piyasa Ekonomisi, Özgürlük ve İnsan Haklar”, Çev. Ataç ÜNLÜ, Sosyal ve Siyasal Teori. Ankara: Siyasal Yayınları. 365-374

BUTLER, Eamon

- 1996 *Hayek*. Çev. Yusuf Z. ÇELİKKAYA, İstanbul: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.

CORDATO, E. Roy

- 1980 "Austrian Theory Of Efficiency and The Role Of Govrenment",
The Jurnal Of Libertarian Studies, IV, 4, Fall: 393-403

ÇAKLI, Sabri

- 1998 *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*. Ankara: Gazi Kitapevi

ÇETİN, Halis

- 2001 "Liberalizmin Temel İlkeleri", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,
II,1: 219-237

DENİS, Henri

- 1974 *Ekonomik Doktrinler Tarihi-1*. Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul: Sosyal Yayınları

EBELING, M. Richard

- 2004 "Avusturya Okulunun Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi", Çev.
Bahadır AKIN, Piyasa Dergisi, III, 11, Yaz: 121-126

EREN, Ercan

- 1991 *Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik*. Bursa: Ezgi Kitapevi

GAMBLE, Andrew

- 1996 *The Iron Cage of Liberty*. Cambridge: Polity Press

GORDON, David

- 1994 "Second Thoughts On The Philosophical Origins of Austrian
Economics", The Review of Austrian Economics, VII, 2:133-136

GORDON, David

- 2000 *Avusturya İktisadi'nın Felsefi Kökleri*. Çev. Necmettin
BAĞDADIÖĞLU Ankara: Liberte Yayınları

GÜL, S. Songül

- 2004 *Sosyal devlet Bitti, Yaşasın Piyasa*. İstanbul: Etik Yayınları

HAYEK, F.A.

- 1999 *Kölelik Yolu*. Çev. T. FEYZİÖĞLU, Y. ARSAN, Ankara: Liberte
Yayınları

HAYEK, F.A.

- 1980 "The Use of Knowledge in Society", Individualism and Economic
Order. Chicago: The University Of Chicago Pres,77-91

HAYEK, F.A.

- 1980 ““Free” Enterprise and Competitive Order”, Individualism and Economic Order. Chicago: The University Of Chicago Pres,107-118

HAYEK, F.A.

- 1996 *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Kurallar ve Düzen*. Çev. Atilla YAYLA, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

HAYEK, F.A.

- 1995 *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı*. Çev. Mustafa ERDOĞAN, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

HAYEK, F.A.

- 1997 *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni*. Çev. Mehmet ÖZ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

HAYEK, F.A

- 1999 “Liberal bir Sosyal Düzenin İlkeleri”, Çev. Atilla YAYLA, Sosyal ve Siyasal Teori. Ankara: Siyasal Yayınları: 171-185

HAYEK, F.A.

- 1960 *The Constitution of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press

KARAGÖZ, Yıldız

- 2002 Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük, C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, XXVI, 1, Aralık: 267-295

KAZGAN, Gülten

- 2000 *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitapevi

KLEIN, G. Peter

- 2004 “F.A. Hayek: Avusturyan Ekonomist ve Sosyal Teorisyen”, Çev. Atilla YAYLA, Piyasa Dergisi, III, 11 Yaz: 72-84

KIRZNER, Israel

- 2000 "Piyasa Rekabetinin Dayanılmaz Gücü", Çev. Frehat B. ÖZGEN, Liberal Düşünce, V, 21, Mart: 11-14

KIRZNER, Israel

- 2005 "Austrian School of Economics", Çev. Coşkun C. Aktan,
(1987) www.canaktan.org, (02.03.2005)

KIRZNER, Israel

- 1973 *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of
Chicago Pres.

KIRZNER, Israel

- 1963 *Market Theory and The Price System*, Princeton: D. Van
Nostrand Co.

LANGE, Oskar

- 1975 *Ekonomi Politik*. İstanbul: May Yayınları

LYNCH, P. Troy

- 2006 "Austrian School of Economics-Methodology", Austrian School of
Economics-Methodology, (14.04.2006)

McCULLOCH, J. Huston

- 1977 "The Austrian Theory of the Marginal Use and of The Ordinal
Marginal Utility", *Zeitschrift für Nationalökonomie Journal of
Economics*, XXXVII, 3-4, July: 249-280

MISES, Ludwig

- 2000 *Bürokrasi*. Çev. Feridun ERGİN, Ankara: Liberte Yayınları

MISES, Ludwig

- 1998 *Human Action*, Scholar's Edition, Auburn: Mises Institute

MISES, Ludwig Von

- 1990 *Economic Calculation In The Socialist Commonwealth*, Çev.
S.ALDER, Auburn: Ludwig Mises Institute

MISES, Ludwig Von

- 2003 *Historical Setting of The Austrian School of Economics*, R.
PERRY(Ed.), Vienna: Arlington House

MOSER, John

- 1997 "The Origins of The Austrian School of Economics", *Human
Studies Review*. XI, 1, Spring: 11-52

NG, Yew-Kwang

- 1979 *Welfare Economics: Introduction Development of Basic Concepts*, London: Macmillan Press

OĞUZ, Fuat

- 2001 "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim", *Liberal Düşünce Dergisi*, VI, 21, Kış:18-29

ÖZER, Hüseyin

- 1998 "Methodological Individualism in Carl Menger: An Evaluation", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, XVI, 1-2: 47-69

PASOUR, E. C.

- 1981 "The Free Rider As a Basis For Government Intervention", *The Jurnal Of Libertarian Studies*, V, 4, Fall: 453-464

ROTHBARD, N. Murray

- 1976 "Praxeology: The Methodology of Austrian Economics", E.DOLAN (Ed.), *The Foundations of Modern Austrian Economics*, Kansas City: Sheed and Ward. 14-29

ROTHBARD, Murray

- 2004 "Ludwig von Mises: Avusturya Okulunun Lideri", Çev. Atilla YAYLA, *Piyasa Dergisi*, III, 11, Yaz: 45-70

ROTHBARD, N. Murray

- 1997 "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics", *The Logic of Action One: Method, Money, and the Austrian School* by Murray N. Rothbard, Edward Elgar Ed., London: 211-255

SAVAŞ, V. Fuat

- 2000 *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*, Ankara: Liberte Yayınları

SMITH, Barry

- 1994 "The Philosophy of Austrian Economics" *The Review of Austrian Economics*, VII, 2:127-132

SMITH, Barry

- 1996 *Austrian Philosophy The Legacy of Franz Brentano*. Illinois: Open Court Publishing Company

ŞAYLAN, Gencay

1995 *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. Ankara: İmge Yayınları

TAYLOR, C. Thomas

1980 *An Introduction to Austrian Economics*, Auburn: Ludwig Mises Institute

TEVFİK, Rıza

2005 *Bergson Hakkında, Henri Bergson ve Felsefesi*. Konya: Çizgi Yayıncılık

YAY, Turan

2004 “Avusturya Okulu’nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi”, *Piyasa Dergisi*, III,11, Yaz:1-29

YAY, Turan

1993 *F.A. Hayekte İktisadi Düşünce*. Bursa: Ezgi Kitapevi

YAY, Turan

1993 “Hayek’in İktisat Anlayışı”, *Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum*, ANAP Bilimsel Yayınlar Dizisi, 3: 141-160

YAYLA, Atilla

2000 *Liberal Bakış*. Ankara: Liberte Yayınları

YAYLA, Atilla

2002 *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları

YAYLA, Atilla

2001 *Devletçi Zihniyet ve Piyasa Ekonomisi*. Ankara: Liberte Yayınları

YAYLA, Atilla

2000 *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları

YILMAZ, Ferudun

2004 “Avusturya İktisadı ve sübjektivizm”, *Piyasa Dergisi*, III, 11, Yaz:101-119

YILMAZ, Ferudun

2004 “Carl Menger’in İktisat Metodolojisi ve Avusturya Felsefesi”, *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, Güz: 81-94

YUMER, Ruhdan

- 1999 “Hayekçi Liberalizmin Temel İlkeleri”, Sosyal ve Siyasal Teori, Der. Atilla YAYLA, Sosyal ve Siyasal Teori. Ankara: Siyasal Yayınları. 159-170

WHITE, Lawrence

- 1984 *Methodology of Austrian School of Economist*, New York: Center of the Libertarian Studies

ÖZET

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru liberal geleneğe olan ilginin yeniden canlanmasına da ki en etkileyici gelişmelerden biride F.A. Hayek'in sosyal ve politik yazılarıdır. Hayek bu yazılarında refah devletinin en önemli argümanı olan planlama kavramına karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın metodolojik temellerini ise Avusturya İktisat Oklunun sübjektivizm, bireycilik, bilgi ve kendiliğinden doğan düzen gibi ilkeleri oluşturmuştur. Hayek, piyasanın ve toplumun işleyişine yapılacak herhangi bir müdahalenin özgürlükleri yok edeceğini, sistemi totalitarizme götüreceğini savunmuştur ve bunu yaparken kurucu rasyonalizmi eleştirerek yerine evrimci rasyonalizmi ön plana çıkarmıştır. Buradan hareketle Hayek serbest piyasayı savunarak planlamacı ve müdahaleci zihniyetleri eleştirmiş, özgürlüklerin en ateşli savunucusu olmuştur. Hayek'in özgürlük anlayışı hem bireysel anlamda hem de özgürlük anlamında "bireyin dışarıdan hiçbir müdahaleye ve zorlamaya maruz kalmaksızın serbestçe hareket edebileceği" şeklinde tanımlanan negatif karakterlidir. Siyasi alanda ise özgürlüklerin arttırılmasını bunun için de kamusal alanın piyasa lehine daraltılarak devletin kanun hakimiyeti altında sınırlandırılmasını öngörmüştür.

Bu çalışmanın amacı ise, tüm bunların ışığı altında özgürlükler, serbest piyasanın önemi devletin sınırlarının ve görevlerinin ne olması gerektiği gibi konularda, Hayek'in sosyal devlet düzenine yönelttiği eleştirilerden yola çıkarak onun devlet anlayışının bir incelemesini yapmaktır.

ABSTRACT

One of the most salutary results of the throughout nineteenth century of revival interested in the traditions of liberalism is that F.A. Hayek's Social and Political writings. In this writings, Hayek has against the concept of planning which is the basic argument of the Welfare Economics. Methodological fundamentals of this opposition, which constitute principle of Austrian School of Economics such as subjectivism, individualism, knowledge and spontaneous order. Also Hayek argue that, any intervention in operation of the market and society, lead to destruction of freedom and convert the system into totalitarianism. In order to defend this idea, he criticizing constructive rationalism and instead of this emphasis the evolutionary rationalism. In this manner, Hayek, by defending free market, criticize for mentality of planning and intervention and be passionate defender of freedoms. Hayek sees freedom, which is described, negative disposition, both individual meaning and freedom meaning, "a person is not exposed to any intervention and coercion, who able to behaviour freely". In the Political area, proposed by Hayek, increasing freedom and contraction of state in favor of the free market and restricted government under the rule of law.

Aim of this study, issues such as; freedoms, importance of free market and what is the requires of the limit and functions of government, and form move to this vision, to criticize of Hayek of the social state, investigate whose government concept.